

ODSEVANJA

Koroška,
jesen
1999

35
36

revija za leposlovje in kulturo

ODSEVANJA

800 SIT

35

NA PLATNICAH

*Sašo Vrabič,
154 CONSELYEA,
400 x 544 mm,
sitotisk, 1998*

Sašo Vrabič, System problem, linorez, 1999*

Kazalo

Blaž Prapótnik	PRELOM TISOČLETJA, BESEDE IN TEKSTA ali dve retorični in eno neprijetno vprašanje	4	UVODNIK
Barbara Simoniti	ZENIT	6	POEZIJA
Maja Vrabič	SAMOZAUPANJE	7	
Saška Fužir	PRIHRANJENE BESEDE	8	
Martin Kuchling	PONOČI SEM ISKAL	9	
Vlasta Žvikart	MLAČNO MESTO SPI	10	
Jerica Smolčnik	IN BOM SPET OTROK	11	
Milena			
Cigler-Gregorin	»MIJAU«	12	
Franček Anželak	JUTRO	12	
Marjana Vončina	SOPOTNIKU	13	
Blaž Prapótnik	RISTANC IN KLEPSIDRA	14	
Jani Rifel	BRUSNICE	15	PROZA
Vlasta Žvikart	MAČJI FRIS	16	
Tone Turičnik	PRAZNIK	18	
Vinko Ošlak	RICPA, AJAJEVA HČI	20	
Peter Petrovič	SOBA ŠTEVILKA 5	23	
Aleksandra			
Stermec-Perovec	BREZ KRIVDE	27	
Andrej Makuc	COŠ	30	
Vinko Ošlak	HIDALGO Z JUGA	33	ESEJISTIKA
Tone Sušnik	MOJA SREČANJA	38	
Helena Merkač	JANEZ MRDAVŠIČ: DR. ALOJZ KU HAR	41	RECENZIJE
Helena Merkač	Jurij Lasbajer: KULTURNE, POLITIČNE IN GOSPODARSKE VEZI MESTA SLOVENJ GRADEC	42	
Franček Lasbajer	Franc Kukovica: ŠOLSKI VSAKDAN NA DVOJEŽIČNEM KOROŠKEM Stvarna podoba avstrijskokoroškega protislovenstva v šolstvu	42	
Franček Lasbajer	ZA NAŠE SKUPNO POZNAVANJE KOROŠKE V SLOVENIJI Ob knjigi Koroška A – Ž Pomurske založbe.	46	
Miran Kodrin	HERMAN VOGEL (1941 - 1989)	48	PESNIK LIKOVNI PORTRET KULTURA
Jernej Kožar	SAŠO VRABIČ - slikar	54	
Tone Turičnik	PRIZNANJA ZASLUŽNIM	56	
Tone Turičnik	PRVI ZALOŽNIŠKI JUBILEJ intervju z Vojkom Močnikom	59	
Milena Zlata	IN MEMORIAM JANKO DOLENC (1921 - 1999)	61	
Andrej Makuc	HERMAN VOGEL Na celuloidnem traku ujeti trenutki življenja pesnika Hermana Vogla	62	
Tone Turičnik	ČASTNI POVABLJENEC - komedija v treh dejanjih	68	
Franček Lasbajer	ZNAMENITA SREDNJEVEŠKA ČEŠKA LISTINA V SLOVENJ GRADCU	69	
Andrej Makuc	V SLOVENŠČINI SPISANO PISMO	75	
Stanka Blatnik	TELO, OSEBNOST in OBLAČILO Problem individualnosti v oblikovanju oblačil	76	
Andreja			
Gologranc-Fišer	KRONIKA KULTURNIH DOGODKOV	78	
Jože Potočnik	KOROŠKA BANKA, d.d., Slovenj Gradec	81	DONATORJA
Jože Potočnik	ZAVAROVALNICA TRIGLAV, d.d.	82	

PRELOM TISOČLETJA, BESEDE IN TEKSTA

ali dve retorični in eno neprijetno vprašanje

UVODNIK

So pa še druga, zanimivejša vprašanja, razen: Kaj pa je tudi takega, če bo novo tisočletje? Vprašanja, ki si jih zastavljajo predvsem ljudje, ki nimajo težav s štetjem.

Kje smo v času?

Duh časa je revnejši po duhu, kot si mislimo. Poplitvena naglica in površnost današnjega bivanja, kot je modno pripomniti - na prelomu tisočletja - nas vse bolj siromaši. Zdaj niti šteti ne znamo več oziroma apatično dovolimo, da drugi štejejo namesto nas - in to napačno. Iz koledarskega leta dva tisoč delajo grozen cirkus in si obetajo dobiček. Pompozno vstopanje v novo tisočletje - leto prezgodaj je kaj slaba potrditev zavedanja in orientacije v času. Predvsem kaže na to, da kričači ne obvladajo desetiškega sistema. Manj evforični in zmerno redoljubni začnemo šteti z ena, nadaljujemo z dve in tri ..., ko preštejemo do dvajset, običajno zaključimo drugo desetico. Tretjo desetico pa skromno začnemo pri enaindvajset. Ne boste verjeli, ampak podobno se obnašajo cifre v stoticah in tisočicah, prav navdušujoče je, kako predvidljive in logične so številke. Druga tisočica se konča z dva tisoč in tretja tisočica ali, če se vam zdi bolj aktualno - tisočletje - se začne z dva tisoč ena. Zagotovo ne bomo trdili, da se je Kristus rodil leta nič, samo zato da bi lahko začeli šteti z nulo in rekli leta dva tisoč po Kristusu, da smo v tretjem tisočletju.

So pa še druga, zanimivejša vprašanja, razen: Kaj pa je tudi takega, če bo novo tisočletje? Vprašanja, ki si jih zastavljajo predvsem ljudje, ki nimajo težav s štetjem. In ko bi pojasnili začetke in konce tisočletij, bi lahko razmišljali naprej ter, z malce privoščljivosti, ohladili karnevalsko razpoložene vročekrvneže s hladnim dejstvom, da se je menih Dionizij Mali leta 533 krepko zmotil pri izračunu Kristusovega rojstva in premaknil datum za okoli šest let naprej. Kasneje je na podlagi Keplerjevih astronomskih izračunov dognano, da je pravi datum najverjetneje leta 7 pr.n.š.! Torej lahko rečemo, da se je Jezus rodil sedem let pred Kristusom in da je po našem štetju že zdavnaj - brez kakršnegakoli cirkusa, nihče še opazil ni - nastopilo tretje tisočletje. Po štetju, ki so ga kristjani v svoji goreči vnemi vsilili tudi področjem z drugimi religijami in drugimi mejnimi osebnostmi in preroki, ki so na domačih tleh v resnici pomembnejši. Toda: Resnica je problem. To misel je v svojo grafiko, belo na črno, izrezal akademski slikar Sašo Vrabič, predstavljen v likovnem portretu tokratnih Odsevanj.

Popravljanje koledarja pa zagotovo ni problem, s katerim bi se naj ukvarjala revija za lep slovje in kulturo, pa naj bo to leto 1999 ali pa 2006 po našem ali katerem drugem štetju.

Kdo smo - mi?

Neprimerna raba slovenskega jezika, povezana s slabim okusom (jezikovnim in drugačnim), nas - večne nergače - nemalokrat prisili, da ne moremo držati jezika za zobmi in se kritično lotimo krotovičenja in maličenja materne jezika, misleč, da gre za javno dobro. A se pogosto izkaže, kakor da - če že ne prevladuje apatija - je kritika večje zlo od malomarnega kovanja jezika in bi se zaradi negodovanja slavistični čistun raje ugriznil v jezik, kakor da vztraja pri uveljavljanju že veljavnih pravil, najsi gre za klasično pisanje ali tekst v elektronski obliki, tipkan na računalnik. Vendar je ob tem za razmislek primerno citirati rimskega državnika Seneko, ki pravi: *Longum iter est per praecepta, breve et efficax per exempla* (Dolga je pot po pravilih, kratka in uspešna po primerih). Žal pa je videti, da se niti na napakah ne učimo, temveč jih s ponavljanjem le še utrjujemo. Da, da, tudi v javnih medijih, oh, pa še kako. Žal.

Odkar se je v 15. stoletju v prvi slovenski knjigi Catechizmus in abecedarium protestantskega duhovnika Primoža Trubarja (in njegovem življenjskem delu nasploh) uveljavila slovenščina kot knjižni jezik, je v svoji nepolnih petsto let trajajoči zgodovini pretrpela obdobja preganjanja, zatiranja in nasilnih poskusov popolnega izbrisa.

Bržkone se še spomnite prizora iz črtice Prežihovega Voranca Dobro jutro, ko pobič namesto slovenskega pozdrava izusti: »Gutten morgen.«?! Zunajliterarni čas črtice pa niti ne sodi v tako daljno preteklost. Sodobne vzporednice pa je v Odsevanjih moč najti tudi v recenzijem prispevku Frančka Lasbaherja.

Nove nevarnosti se je zavedel Andrej Makuc in prečrkoval staro pismo v slovenskem jeziku iz bohoričice v gajico zadelj narodove samozavesti ter ljubezni do slovenskega jezika. V zadnjem času namreč narod ogroža lastni jezik, predvsem zaradi malomarnosti in nekritičnosti. Nekaj prispevajo k temu tudi globalizacija, bliskovit razvoj tehnologij in medijev, nekaj pa prikrit, agresiven pohod ameriške lahko prebavljive, malokalorične kulture, ki pod krinko zabave in sprostitve prodira na Staro celino, mimo podzavestnih obrambnih mehanizmov, ki so se v prejšnjih časih sprožali samodejno. Danes bi morali uveljaviti zavesten in kritičen odnos do teh pojavov. Žal pa se v resnici tudi na Slovenskem tradicionalne krčme, vinotoči in gostilne umikajo popularnim barom, pubom, in McDonaldsom.

Prav gotovo je to amerikanizirano duhovno stanje delo raznih marketingov, engineeringov,

advertisingov in consultingov. Pri tem glavobolu aspirin ne pomaga. Ne bi pa bilo slabo prebrati vsaj prvega poglavja duhovite knjige Zajtrk prvakov, v kateri ameriški avtor Kurt Vonnegut ml. ruši mit o Ameriki in odkritosrčno razgalja tabuje. Tako gre to.

Morda bomo Slovenci ob 500-letnici prve slovenske knjige namesto narodnih v zboru prepevali z njujorskimi pankerji The Ramones: »*I don't care!*« Ali pa bomo džezovsko improvizirali z Louisom Armstrongom pesem *What a wonderful world?* Sicer pa ima verjetno že večina slovenskih glasbenih skupin anglo-ameriška imena in mnogi tudi besedila pesmi v »indijanščini«. Pa še lezemo jim nekam, kot da ne bi mogli živeti brez NATA, kamor nas kar nekako samoupravno in samoumevno vlečejo ter potiskajo politiki; kakor so prej trudoma gradili socializem, sedaj tlakujejo pot v Evropo in v pakt - z domnevnimi napori in obveznim pompom.

Zadeva spominja na blues o presajenem bombažu: če jim je uspelo prenesti tobak iz Amerike v Evropo, so pač imeli krompir, a to še ne pomeni, da bo tod rasel tudi bombaž. Izruvali boste korenine in ... morda pa postane čudoviti ameriški sen truntamora - nočna mora?!

Vendar, kot je zapisal Herman Vogel, pesnik, ki mu posvečamo dobršen del novih Odsevanj: *Najtežje nikoli ni mimo, najtežje vselej šele prihaja.*

Kakšni smo?

Videti je, da ni dobrih razmer niti za matematično niti za slovenski jezik. Razum - ne, čustva - hm, domišljija - mogoče. Pa se odločimo za umetnost, kljub ugotovitvi, da smo premalo kritični. Kritik je lahko samo nekdo, ki se na zadevo spozna, ki ima znanje, izoblikovane kriterije in odnos do problematike. Če nismo kritični, morda tudi ali pa predvsem pomeni, da nimamo pojma. In od tu naprej je vse mogoče. Še posebej v zeitgeistovskem ozračju kvazi demokratičnosti, ki ga podpihujejo novi mediji in nove tehnologije, kjer od multimedialnosti kar mrgoli in miga. Morda pa... grafika. Še bolje, bolj donosno: uporabna grafika. Seveda, kupim si *pisija* (osebni računalnik) in takoj začnem... Čeprav s programsko opremo ne dobim tudi znanja. Tu pa se začne tudi enaindvajseto stoletje... premnogokrat pa se vse neha.

In tako je mogoče med podboji, na pragu tisočletja, srečati ljudi s formalno-pravno izobrazbo, ki uporabljajo računalnik zgolj kot pisalni stroj: napišejo, izpišejo, zbrisejo. In ko potrebuje kdo ta tekst za objavo v časopisu, mora zadevo ročno še enkrat vnesti v računalnik, pretipkati in vnovič izgubljati čas z že opravljenim. Na prelomu stoletja mnogi ne znajo postavljati ne ločil ne presledkov in pri prelomu teksta se zalomi. V elektronski dobi je celo mogoče presenetiti urednika, da se začuden zdrzne ob zahtevi - besedilo v elek-

tronski obliki. Ali pa se čudi dejstvu, da se jezikovni popravki in korekture opravljajo pred prelomom teksta. In kje je šele grafika s svojimi zakonitostmi in množico formatov ter zahtevo po sistematični urejenosti? Najprej je predvsem potrebno prepo-znavati in ločiti orodja, to je bistveno in osnovno. Z grabljami niti butast kmet ne okopava krompirja, ker je za to delo skonstruirana motika, podobno za risanje logotipov ni primeren Word, ker je to urejevalnik teksta, niti QuarkXpress, ki je programsko orodje, namenjeno prelomu in elektronski montaži, torej postavitvi strani. Pri tej zadevi se pregovor o debelem krompirju ne obnese. Ne gre niti, da pritisneš na tipkovnici gumb ali dva z instant efekti v Wordu, zadevo izpišeš in ne vedoč za font, rez, barve, intenzivnost sivin in kar je podobnih malenkosti, proglašiš grafični polizdelek (saj ga je potrebno ponovno izrisati s primernim orodjem) za avtorsko delo ter se ponosno in brez sramu podpišeš kot oblikovalec, ne da bi imel na obliko kakršen koli kreativen vpliv in navkljub dejstvu, da je zadevo v resnici - zdavnaj že domislil - in oblikoval Microsoft & njegovi. To ne le da je diletantsko, to je nemoralno.

Tako kot tudi ne gre, da napleteš nekaj besed z nenormalnim, starinskim, zatikajočim se besednim redom, prisiljeno rimo in obrabljeno metaforo, tako da ne poveš nič novega, niti zanimivega, niti zabavnega... ter proglašiš to gmoto besed za pesem. Ne, najprej je potrebno obrtno znanje, obvladovanje tehnike, šele nato... ne vedno... v posebnih trenutkih milosti lahko nastane mojstrovina, nekaj več, umetnina. In če gre za besedno umetnost, je naloga uporabne grafike, tipografije, dati vsebini primerno obliko, jo kar najbolje, a hkrati nevsiljivo predstaviti.

Emil Ruder je v svoji knjigi *Tipografija* zapisal: *Tipografija je bolj kot grafično oblikovanje izraz tehnologije, natančnosti in dobre urejenosti.*

Takšna je, upam, ob vsebinskih in oblikovnih prizadevanjih ožjega uredniškega odbora tudi nova številka *Odsevanj* (št. 35/36), zadnja v predzadnjem letu tisočletja, če naj zaključim v stilu povedanega in v duhu začetne teme, prinaša marsikaj tehtnega, ki je - duhu časa navkljub - vredno globljega premisleka.

V tokratni številki je poudarek predvsem na literaturi. Izbor prinaša nova dela znanih avtorjev in predstavlja nove literate ter njihova iskanja znotraj časa, prostora in jezika. Literatura, predvsem tista prava, odraža duha časa, ga reflektira in hkrati presega ter vzpostavlja odnose in razmerja. Literatura razkriva probleme in zastavlja vprašanja, da bi - najprej odprli oči - se začeli spraševati in da bi lahko kasneje iskali odgovore. Odgovore, ki porajajo nova vprašanja. Tudi retorična in tudi - neprijetna.

Blaž Prapótnik

UVODNIK

Tokratni izbor prinaša nova dela znanih avtorjev in predstavlja nove literate ter njihova iskanja znotraj časa, prostora in jezika. Literatura odraža duha časa, ga reflektira in hkrati presega ter vzpostavlja odnose.

Barbara Simoniti

Zenit

LEPOSLOVJE

Zenit

Prva
lastovica
plane
v tolmun
nemira
in znova
kvišku
vzleta,
rumeni
cvet
nebes
odmerja
setev
leta.

Do jutra

Sonce
kimne
pod
oblake,
hlad
zareže
v večernino,
brste
dreveni
čakanje
pod
žarno
zvezdno
krinolino.

Krilo

Gola
bukova
telesa
sanjajo
v srebrni
skorji
davnega
drevesa.
Iz črnih
las
po dežju
vzide
zeleno
ogrinjalo
žide.

Vstajenje

Odjuga
snedla je
odejo
okorelega
snega
in razsula
rožno
posteljnino
za vstajenje
živega
boga.

Traven

Zeleno
bilje
žene
krila,
v vetru
pljuska
plankton
trav
in se zlije
čez
zapornice
nižav.

Prepuščeno

Zarjavela v dejanjih,
prepričana nič več kot manj...
laž za lažjo, lenoba,
zaspala ob točni uri!
Nihče ne ve, kako,
vendar je bilo lepo...
Ve se, kdo ve in zakaj...
skrita v tunelu svojih skrivnosti,
pokažejo se na plan ob vinu..
Ponavadi obstojim ob dotiku,
planet ostaja zavesten,
poleg njega pa drugi ljudje gledajo...
gledajo v nova svetlobna vrata,
premikajoč svoja telesa proti izhodu.
Nova hiša se preoblači,
gledajo za njo roke,
šepetajo nov naslov..
Smrdeče obleke se lepijo,
prelesten občutek po vonju,
kipi obnemijo ob gluhosti sveta..
Termini so že zasedeni,
jasno, bolečine izginjajo..
Letalo vzleta ob soncu,
poker pa se igra ob lipancih..
Obožujem nove liste,
poččkane z zgodbami,
mednje spada spomin...
Odvrzi dvome, ki morajo biti,
prepusti smisel drugim...
naj ostane tako kot mora biti,
prepuščeno zaradi drugih,
a to nikakor ni manipuliranje..
to je samo vpliv drugih na nas!

Samozaupanje

Nagajivost mladosti,
objeti z dotikom zvezd,
strmečih v blaznost noči.
Vodnate blazine,
polite z vodo naše narave,
gledajoče v oči brez porazov.
Zmešane glave zvezdnih poti,
potujočih skozi meglo spominov
in uličnih svetilk,
zaslepljenih od svetlobe dni.
Živeč na nosilih,
ki nosijo strme stopnice
po trgu svobode in osvobojenih.
Zoprnost tišine se prilagaja
nasproti hodečim čudežem,
stokajočih v molku zlatnikov.
Omara trdnih platnic
je skakajoča prihitela nasproti
in se tiho sklanjala nad strmicami,
ki so bliskovito prodirale
pot skozi ovire.
Nastanitev novega programa,
narejenega z mislijo od daleč,
se zdi pretirano smešna,
saj se vsega ne da narediti.
S pomočjo rok se otepamo ljudi,
vendar nam nič nočejo,
samo zaupanja nam manjka
in to vase.
Saj smo le mi!

MUŠJA KRALJICA

Zastrupljene
z izdihi,
posušene
na hrbtu,
jih nanizam
skozi rejene
želodčke
v ogrlico iz muh.

**PRIHRANJENE
BESEDE**

Loščim okle in zobovje.

Obronke moje sence,
odete v suho kožo slona,
vbrizgnem v podlaht tvoje roke.

Brusim govorico gub in pete.

ZBIRATELJICA

Zbiram neudomačenost
v ledeno ostre besede,
strahove pred trki
v svileno neoprano lasišče,
slepe in zlomljene postelje
v črne luknje rok.

Vonj po devetih sobah,
po devetih postajah
zberem
v omotico sramu
s silo odprtega,
ranjenega čela.

ČETRTKOVA NOČ

Med tabo in mano
je govorica pijane
telefonske govorilnice,
je bruhanje dežja,
je umor Petra Pana.
Krivda razumevanja
neposlušnosti je
zazorela v slini,
želodec pa berači.
Berači za z
zapredeno zadovoljstvo
neke grenke uspavanke,
izpite iz kozarca,
zevajoče praznega.

POŠTENE ZVERI

Vsako noč so šli
kot zaščita
mimo njenega okna.
Vsakokrat
je stavila
na drobno stvar v leglu.
S hladnih tirov
je jedla, da je rešila
klepetave
vladarje preobleke.
V podrobnostih
je našla
zanesljivost in strup,
podtaknjen
ulicam ponoči.

POSVEČENKA

Krstili so me divjaki,
me nasitili
s pekočimi jeziki,
okopanimi v vinu.
Pila sem kri bika,
da ostaja
na moji koži
vesolje
nikoli prešetih peg.

TRIKRAT

Trikrat
sem se rodila
pozorna
z vročimi podplati,
ženska, bežeča čez puščavo,
od strelov med lopaticami
zvrnjena čez senco,
plavajoča nad vodo
do dečka,
razbitega,
pod kelih nemosti
padajočega,
v mrzlem snegu ohlajenega,
gretega s soparo lokomotive.
Trikrat,
vsakič posebej
je treba pasti.

Martin Kuchling

Ponoči sem iskal

1

*ponoči sem iskal
tvojo podobo
na svetlo ožarjenem
nebu med zvezdami
sem stikal
za tvojimi očmi
v bežečih oblakih
sem za hip zaznal
bežne obrise
tvojih senc
in v luninem svitu
odtis tvojega lica*

2

*a še prej
je bila trda tema
gosta in nepredorna
črnina
in s svojim pogledom
sem jo zdobil
na kose
raztrgal sem noči
njen temni pajčolan
in se zavil z njim
zoper hlad in tak
sem ždel do jutra*

3

*zvezde so naselile
osvobojeno obzorje
zavzele so črni lok
neba
ter ga preoblekle
v prijetno mračen kraj
z medlo lučjo
so osvetlile moj sen
prostor tvoje podobe
in s tihimi žarki
izklesale tvoj obraz
iz črnega testa noči*

LEPOSLOVJE

Martin Kuchling se je rodil leta 1970 v Celovcu, odraščal v Štriholčah-Gattersdorf-majhni vasi v občini Velikovec, kjer je hodil v ljudsko šolo, osem let pa v Slovensko gimnazijo v Celovcu. Po zrelostnem izpitu se je vpisal na celovško univerzo, kjer študira primerjalno književnost in slovenščino. Trenutno živi v Gradcu. Doslej je objavil različne prispevke v koroških in slovenskih časopisih in revijah. Lani je pri založbi Drava v Celovcu izšla pesniška zbirka Okamenela sled, še letos pa naj bi pri tej založbi izšel tudi njegov prvi roman.

Sašo Vrabič, »This town is even smaller«, Zvočne slike I, postavitev razstave v Celju, 1999

Vlasta Žvikart

Mlačno mesto spi

LEPOSLOVJE

JAZ IN PA TI

Nisem več jaz
In dan je siv in mrzel
Sneg se je v prah razblinil
In mene je strah povratka vanj
Da bi kar zgorela
Kot plamen
v tvoji dlani ugasnila

MLAČNO MESTO SPI

Deli svoje mlačne dihe
Mi
Mlečne sanje
Pajčevino toplo
Mlačno cesto vabi
V moj prijem
Bežoč
Mi
Nosi mleka
Mesto to mamljivo
Mlačno
Me dela mehko kakor sir
Še mlačen
Ne prižigaj zdaj luči
Še telefon zvoni drugače zdaj
Nocoj
Ko to mesto mlačno
Tone v sen
V mojih sanjah tone spet
V teh mlačnih sanjah
Kot mleko mlačnih
In mehkih kakor sir
Še mlačen

POVSOD

V tvojem dnevu stojim
In v tvojih sanjah lebdim
Z dolgo belo obleko
Pa s šalom, okoli ramen vrženim
Se gledam v tvojih očeh
Iz dneva v dan se gledam v njih
Skozi te tvoje poglede
In v teh tvojih sanjah se vidim
V tvojih cigaretnih ogorkih
Sem
Povsod sem
Samo ti ne slutiš
Da sem tisto jaz

PLES PREMALO

Čudno izgledaš nocoj
Premalo šminke imaš na ustih
In v kotičku še košček kruha
S slino omočenega
Res čudno izgledaš, ti pravim
Prav bleda si
In tako postrani ti vleče nasmeh
Pa res misliš, da boš zmogla
Še ta ples
Ti pravim
In te malo postrani šminkam
Te s kruhom krmim
Daj, dvigni korake
Čez parket
res
Čudno izgledaš nocoj

Jerica Smolčnik

In bom spet otrok

IN BOM SPET OTROK

*Spomini se s prsti
dotikajo in božajo
razpoke našega doma.*

*Tako ranljivega
v tišini,
v mraku grozljivega,
jokajočega ob koraku,
da bolečina kriči.*

*Le misel se lahko
sprehodi v tej praznini.
Ve, da ne bo zlomila
kljuke na vratih,
sesula stekla na oknih
in prebudila speče duše.*

*Kakor senca bom sedla,
le za trenutek, na pajčevino,
ki ves dom prepleta,
in bom spet otrok,
objeta od njenih
rok.*

TELEFONSKI KLIC

*Halo!
Haloo?
O,o,o,o,o!
Ti?
Da, jaz.
Od kod?
Od drugod.
Kako?
Tako.
Bil je čas.
V slušalki
zahrešči.
Si še tam?
Poljub.
Haalooooo!
Halo?
Tišina.
Brez objub.*

LEDENI KRISTALI

*V svoji nemoči pustim
času drseti mimo sebe.
Ne stopim v poletno
igranje vetrov, ki boža
komaj rojene popke.*

*Soncu sledim le
skozi odprta okna,
ki za trenutek puste
svetlobo v moji praznini.*

*Ne začutim toplote,
ki sede na steklo.
Mraz je pustil v meni
ledene kristale.*

KO SI ČAS ČAS VZAME

*Ko si čas
čas vzame,
spije kavo,
dan objame,
gre na sprehod
skozi park,
gre v mesto,
v gledališče, kino,
naredi si fino,
tudi kakšno oslarijo.
Ko si čas
čas vzame,
takrat so
najboljše mame,
mulariji vse pustijo,
z njimi
čokolado si delijo,
pred televizijo
še kriminalke,
za njimi
pospravijo kotalke,
žepnina se poveča.
Ko si čas
čas vzame,
otrok takrat
mamico objame,
to zares je
največja sreča!
Ko čas
si čas vzame.*

Milena Cigler - Gregorin

»Mijau«

LEPOSLOVJE

*V starih mestih so tudi mački
arhaični,
kot da jih bremenijo stari zidovi:
pohajajo po razvalinah,
podgane jih ne zanimajo,
še vedno se v sili spustijo v boj
za te skrbine časa,
ampak le s teritorialnega vidika,
od jeze pihajo pred
vsiljivcem,
sicer pa se leno zleknejo
na sonce
ti miniaturni kralji živali:
"Mijau!"*

*Po ulicah se sprehaja
neskončno število pretegnjenih
mačkov.
Nekateri imajo v očeh vprašanje,
ki ga podkrepijo z:
"Miiiiiiijaaaaaaaau!"
Takrat se vedno spomnim nate,
na tvojo mačjo družino,
na tvoje suhe male mucke,
na to, da je najina usoda bila enaka,
vsaj kar se tiče mačk.
Na svidenje, muc!
Nočeš žvečilni?
Nočeš smokve?
Hočeš mene?
"Miiiiiiiiiijaaaaaaaau!"*

*Danes fino poležujem
v gugalniku na zgornjem balkonu
in sem srečen, da so pozabili name,
da sem rešen tablet in "bonbonu."
Wiskas diet mi preseda,
dietni čaj s preslico pri ušesih ven gleda.
V drvarnici je seno, a je brezupno temno,
v kurilnici me duši od vročine,
a me od samote do življenja mine.
ah, kako prima,
gugalnik je cool,
vreme je full cool.*

Franček Anželak

Jutro

Jutro

*Ob vzhodu razpletelih žarkov
po bilkah polzijo kapljice
in prožijo loke kimajočih bilk
s komaj rojenimi sončki.*

*Med grudami v sedlih
so polne soteske žarine,
rušijo se piramide zvezdic,
kot plamenice izginjajo očem.*

Marijana Vončina

Sopotniku

GLAS DNEVA

*Na večer zatone
glas dneva
v tišino noči.*

*Glas dneva
slišim v svojem
večeru
kot rahlo šumenje vetra
iz pomladnih daljav.*

*Pihljaji me božajo,
a prekmalu izginjajo
v hladnih sencah
prihajajoče noči.*

SOPOTNIKU

*Sopotnik dragi,
saj ne veš,
kaj v moji glavi se rojeva
v nočeh,
ko mirno spiš
kraj mojega ramena.*

*Tedaj,
ko mir se v noč
razliva,
ko potihne vse,
se v mojih mislih
vse preliva
in včasih
pesem se rodi.*

*Želim ti šepetati
na uho,
kar se podi po moji glavi:*

*Ljub mi tvoj pogled je
in molk na ustih tvojih
mi vse lepo pravi!*

SEJEM SANJE

*Sejem sanje
v veter,
da raznaša jih
v vse smeri.*

*Veter juga
vrača jih,
ko cvetje maja
zame razkošno
zacveti.*

*Veter jeseni
kot dehteče seme
nazaj v srce mi jih
posadi.*

ČARNI SVET

*Ko hodim
tiho
za spomini,
čutim, da bil
si edini,
ki vsadil
v srce si cvet,
ki nikoli
ne oveni.*

*Še vedno
se oziram
po dolini,
kjer živijo
najini spomini.*

*In želim,
da sivina časa
najin čarni svet
ne ohromi.*

OSUTI CVETОВI

*Včasih
izžeta mi duša
sameva.
Sanje izginjajo v prah,
jih veter odnaša.*

*Morda
so med prahom
semena
osutih cvetov,
ki v plodna tla
se še bodo ujela?*

MOJA PODOBA

*Včasih zamenjam okvir
svoji dolgočasni podobi.*

*Tako zaživi
v novi resnobi
ali pa
hudomušno
zazre vame
in mi čute ugonobi.*

TI

*Če delček misli
mi podarjaš,
čuteč moj dan
in bivanje v njem
ustvarjaš.*

Blaž Prapotnik

Ristanc in klepsidra

LEPOSLOVJE

ZAREČENI KRUH

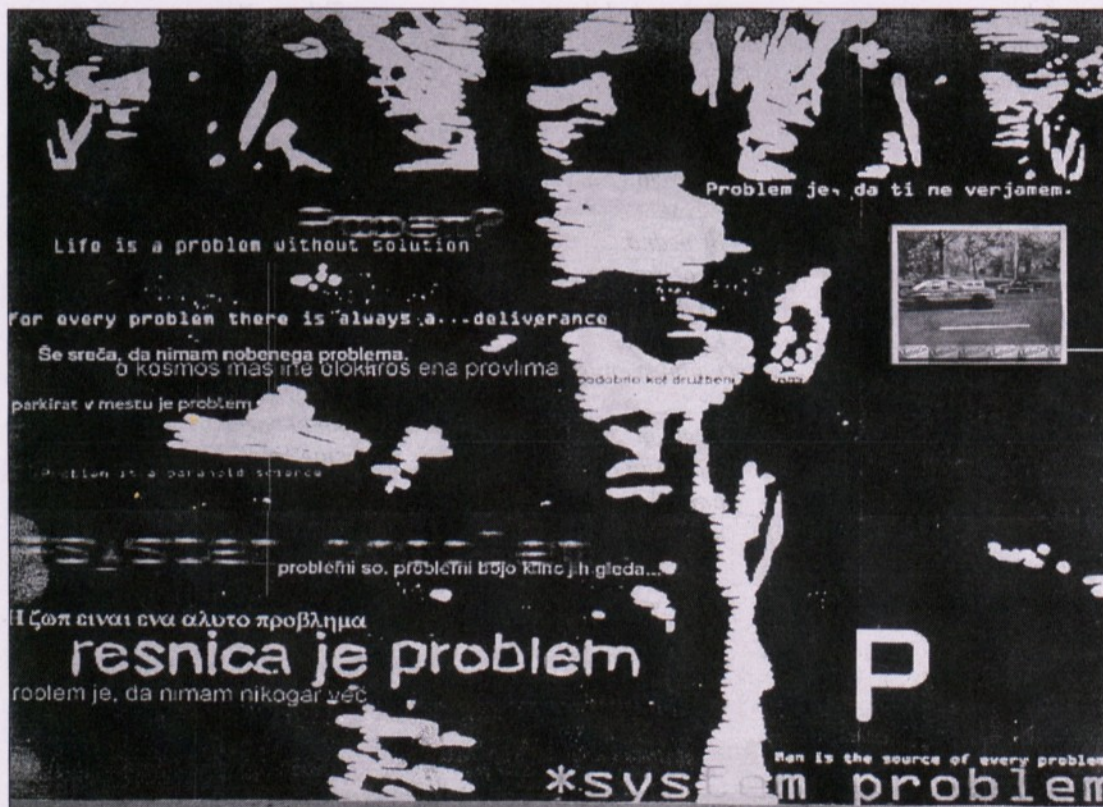
Suh kruh žvečim.
Stari zarečeni kruh -
že zdavnaj se mi je posušil,
izgubil okus in arome sled.
Zob časa mu je že odkrušil
med nebom in jezikom
drobtine pozabljenih besed.

Ostrina skorje hrešči.
Stisnjeni zobje drobijo
krhkih besed sredico,
in ko spomin grize
dane obljube,
se zdi, da v suhih ustih
premleva resnico.

RISTANC IN KLEPSIDRA

Šum dežja
prepodi otroški vrišč
z dvorišča
in bel ristanc,
prekrit z gostim rastrom,
izginja v črnini pločnika.
Pozno
popoldne prestopa
črto mladosti
na dlani.

Bo odtekajoči čas
kapljo za kapljo
odplaknil tudi otroke
iz klepsidre naših duš?

Sašo Vrabič, »This town is even smaller«, Zvočne slike I, detajl z razstave v Celju, 1999

BRUSNICE

Babica se je zvečer vrnila z dela. Delala je v rudniku svinca. V topilnici je čistila rudo. Otroci so jo vedno počakali. Skriti pod odejo so se delali, ko da spijo.

Ko je legla, si je navlekla nase debelo, s pernatim puhom napolnjeno odejo. Rekli so ji tuhna.

Pokrila se je čez glavo in takrat so otroci privreli iz postelj ter se zarili k njej pod tuhno.

Babica, ki je bila utrujena in je že napol spala, se je sprva branila: "Kaj še ne spite, puščobe puste! Kdo vas je poklical semkaj? Danes sem utrujena, jutri vam bom povedala..."

Otrokom pa ni bilo mar njene utrujenosti in so vztrajali pod tuhno tako dolgo, da je popustila in pričela pripovedovati katero od pravljic.

Te štorije, ki so jim otroci rekli pravljice, so bile tako njene, kakor so bili njeni lasje, oči in usta. Brez njih bi si ne znali predstavljati babice; najbrž bi jim bila tuja in ne bi rinili pod njeno tuhno. Nihče ni vedel, ali si je te pravljice, bilo jih je pet ali šest, največ sedem, izmislila ali pa so bile le spomini na njena resnična doživetja.

To je ostala skrivnost.

"No, katero bi vam povedala..." jih je tudi ta večer vprašala, in ne da bi počakala na odgovor, pričela pripovedovati.

"Ja, bilo je takrat, ko smo nabirale brusnice. Približno tako stare, kakor ste vi, smo si morale prislužiti denar za šolo. Doma ni bilo denarja. Hodile smo v planino. Ko bi vedeli, kako velike poseke so to bile. Zdaj je tam vse zaraščeno. V tistih časih pa so se bile razrasle brusnice, da je bilo vse rdeče. Ponekod so se pasli biki.

Med nabiranjem smo se vedno bale, da nas ne bi zavohal kateri od teh bikov.

Že od daleč smo zaslišale njihovo rikanje.

Nekoč me je bik skoraj ujel. Komaj sem mu ušla.

Tisti dan smo že napolnile košare, pa so bile brusnice tako lepe; rdeče in grozdi veliki kot še nikoli prej, da nas kar niso spustili domov.

Iz rut smo si spletle vrečo, a je bila premajhna tudi ta. Premišljevale smo, v kaj bi še nabirale, pa je nenadoma čisto blizu nas zarikal bik.

Sama ne vem, kako sem se, s košaro v roki, znašla sredi poseke. Onih treh nisem videla. Slišala sem le sopenje in lomljenje, ki je šlo za menoj. Strah me je skoraj ustavil. Že sem pomislila, da je prišel konec, ko mi je šinila v glavo misel, naj stečem k strmini, ki se je pričela na levem robu poseke. Bik je bil že tik za mano, ko sem planila navzdol. Najbrž sem takrat izpustila košaro, ne spominjam se; nisem videla, kdaj se je skotalila. Videla sem le bika, ki se je kotalil po bregu.

Vsa zasopla sem obsedela na štoru. Še sama ne

vem, kdaj sem vstala in kako so me one tri pripeljale domov. V košaro, ki so jo našle na bregu, so mi nasule brusnic, tako da doma ne bi posumili, da je bilo kaj narobe.

Naslednji dan sem izvedela, da so s planine, k mesarju, s konji pripeljali polomljenega bika.

Tisto meso je bilo potem cenejše. Kupili so ga tudi domači. Ko je bilo na mizi, sem rekla, da me boli trebuh in ga nisem jedla.

Ja, tako je bilo. Še zdaj me je strah, če se spomnim na tistega bika. Zdaj pa pojdite spat, bomo še jutri nadaljevali," je otroke že napol v spanju odganjala babica.

Zlezli so izpod tuhne in se naglo pokrili z odejami, da jih ne bi našel babičin bik, ki je v njihovih očeh po vsaki pripovedi postajal bolj resničen.

Prikazoval se jim je v sanjah. Bil je velik in hudooben. Pogosto jih je vse do jutra preganjal in strašil. Kadar je katerega od njih lovil, tako kakor je babico, se je zbudil prepoten in nemalokrat se je tudi pomočil v posteljo.

Še danes, ko so otroci že postali možje, včasih ponoči zaslišijo rikanje in tedaj se k njim prikradejo babica, tuhna, pravljice in strah, ki tu in tam še vedno zmooči posteljo.

Sašo Vrabič, *System problem, linorez, 1999

Vlasta Žvikart

MAČJI FRIS

LEPOSLOVJE

Pri hiši so imeli klocasto mačko. Bila je povsem ošpiljena in dolga. Jedla je malo, kolikor so ji pač dali, pravzaprav - kdaj pa kdaj navrgli v oni mačji črep. Zato je letala in se smukala okoli vogalov, se dričala po strehah in hulila po sosednjih hišah, kjer so puščali malo priprta vrata in se je bilo lahko splaziti noter. Tam se je kar hitro vrgla na žretje, če se je seveda ponudilo. Na zajetno kračo, recimo, ki se je hladila na kaki zamrzovalni skrinji v veži; v kmečkih hišah so zamrzovalne skrinje ponavadi kar na hodniku. In ljudje tam nadvse radi hladijo hrano kar tako in na hitro. Ker je ponavadi veliko prostora. In predvsem prepriha!

Njihova klocasta mačka je torej hodila v zelje vsevprek, povsod je je bilo polno. Tako preveč je je že bilo po vežah, med kurami in na gnoju, kjer je brskala za olupki, pa po skednjih se je vlačila in si potem vsa obložena s senenim drobirjem kdaj po pomoti zadala pot naravnost v kako kuhinjo, kjer je sredi mize gospodinja ravno pustila skledo sveže pomolženega mleka. Tako zelo preveč je je bilo, da so začeli ljudje že kar oprezati, kje in pa kako bi jo zasačili. Naskočili z desko ali pa oplazili s kakim metkom.

Tako pa se je nekega dne primerilo, da je na lepem ni bilo več na spregled. Domov. Če bi se seveda lahko kar tako reklo - domov! Iz tistega mačjega črepa nihče ni polizal mleka, ki so ga izlili noter večer pred binkoštni. In je tista lužica obvisela v posodi še ves naslednji dan in še naslednji. In sploh se je kar sama od sebe zasušila, ker - mačke ni bilo mimo niti naslednji teden.

Sprva se nikomur izmed njih seveda ni zdelo vredno, obešati na zvon tega nadvse nepomembnega dogodka. Jo je pač povozil kakšen fičo ali pa je zletela v prepad, ker se je tako rada vlačila po zakotnih krajih, so si mislili vsak zase in potihem. Seveda so si tako mislili, kaj pa naj bi!

Vse dokler se ni začelo dogajati, da so se pričeli dogodki okoli tiste njihove hiše (in predvsem v hiši!) zapletati po nenavadnem vrstnem redu. Človek bi sprva pomislil, da gre zgolj za slučaje kar tako, brez pravega smisla in povezav.

Da je morda samo vreme krivo. Aprilske povodnji, skratka! Toda, bolj se je primerjalo čudno in pogosteje je prihajalo, nekako so začeli vse skupaj povezovati - s tisto njihovo izginulo mačko. Češ da je pač tisti mačji hudič vsega kriv, da, kar tako so se izražali.

Tisti mačji hudič!

Najprej je začelo ob večerih kar vsak dan pa še ob isti uri, tako nekako pet do pol desete, zmanjkovati toka. Ko so potem odstirali zavese in kukali k sosedom, je tam svetilo čisto razkošno, tako da jim sprva seveda ni in ni šlo v račun, kako neki, da pri Škrabcu

pa še kar gori. In so tako postopali po hiši s svečami v rokah, jih nastavljali po kuhinji in v izbi ter se tudi preoblačili v spalne srajce ter umivali v tistih lavorjih - kar ob pramenih sveč.

Sprva, ko se je dogajalo samo to z električno napestostjo, ni bilo, skratka, še nobene večje panike. Samo malo nejevolje in hudih besed. Seveda še nihče ni pomislil na zadevo s tisto izginulo mačko! Vendar pa ni ostalo samo pri tem, pač pa se je začelo kmalu po tistem, vsak večer tako nekako deset čez pol deseto, še čudno medlo oglašati z blodnimi glasovi, ki so prihajali iz kleti ali pač od nekad tam spodaj. Bili so to zategli in otožni klici, kot bi vekalo dete in prosilo mleka. Gospodar so se še napol v spancu sunkoma zdrznili in planili pokonci, nategnili ušesa in luščili glasove iz teme, pa so bili ti tako krhki in nežni, da je bilo komaj kaj zaznati.

"Lizika! A čuješ!?" so gospodar pošepetali k speči ženi in jo nalahno povlekli za roko.

Lizika je mirno in spokojno dihala in se ni niti zdrznila.

"Lizika! Zbudi se, kručefiks!!!"

Ko je le odškrnila oči in se začudeno in še vsa krmizljava zastrmela v svojega moža, je potem tisto oglašanje iz kleti kar premolknilo in se izgubilo v tišino, ki je oklepala hišo okoli in okoli.

"Nekaj veka, spodaj v kleti veka!!!" so pohiteli gospodar in se pri tem držali skrajno resnobno in prepričljivo.

"Tebi nekaj v glavi veka!" je jezno odvrnila žena in se obrnila v steno.

"Res je nekaj vekalo spodaj, prisežem pri Mariji, pri sveti Devici prisežem!" so hiteli gospodar in prisluškovali ter poslušali. Pa se ni zganilo, niti najmanjši šum se ni zganil več v temi. Zatorej so gospodar spet položili težko glavo na blazine in zaprli oči. A že naslednji hip je spet zavekalo. Tokrat celo še bolj cvileče kot poprej.

"Čuješ, ha?!?" so gospodar potegnili zavzeto in glas se jim je zatresel.

"Eh, kaj! Mačke se gonijo!" je zategnila žena zaničljivo in se sploh ni pustila več motiti.

Torej je ostalo kar pri mačkah, ki se gonijo! Toda, vmes se je gospodarju le prikradla misel, ki so jo sicer skušali zatreti v kali, pa se je vseeno kar razrasla. V obilno in sršečo. Namreč, kako se spodaj v kleti lačno dete po vseh štirih oklepa tistega mačjega črepa, ki so ga bili vrgli pod stopnice, ko je njihov mačji hudič kar izginil. In da liže iz njega tisto zasušeno mleko...

So postajali tudi dnevi čisto drugačni. Privdihnjeno zategli in hkrati čudno cotasti so se vlačili

li. Povsod je bilo videti mačke, kamorkoli si stopil, vedno je bil kje kak rep, ki je ravno izginil za durmi. In v gospodarjevi glavi je še podnevi kar cvililo, prav kot bi cvilile mačke. Kar obsedlo jih je. Še žena je nekaj zapazila, kako so mož drugačni in jim usta zevajo v nekem praznem vprašaju. Pač - april, si je mislila Lizika. Aprila gre vse po čudnih poteh, si je mislila.

Gospodar pa tudi niso radi veliko govorili. Po svoje so molčali in lazili po kmečkih opravkih. Gnoj so kidal in metali seno kravam.

Primerilo pa se je lepega pomladnega jutra, da je morala žena naposled po najhujših opravkih v mesto. Seveda so bili tudi otroci ravno v šoli, torej so gospodar ob pomisleku na samotno dopoldne, ki jih čaka, nekoliko bojzljivo zavzdihnili, rekli pa seveda niso nič, da se ne bi žena kakorkoli posmehovala. Žena si je preobula nogavice in zamenjala vsakdanje kmečko krilo s tistim malo bolj karirastim, za posebne priložnosti, razčesala si je dolgo grivo in si spletla dolgo kito, obula rjave škornje z dolgo peto, prav za slovesne priložnosti. In postavila možu na štedilnik včerajšnjo prekajeno govedino ter jih še opomnila, kruh je v mizi, jaz pa pridem, kolikor hitro bo mogoče.

Gospodar so tako po dolgem času oziroma sploh prvič po tistem neljubem pripetljaju ob izginotju mačke ostali sami v hiši in izven nje. Ob tem dejstvu jih je kakopak obšla tista svojevrstna drhtavica, kar kurja koža, bi se lahko reklo, skušali pa so ostati pokončni in hladno zravnane glave, celo, ko so drva sekali in dopoldansko malico kravam v jasli metali.

Pravzaprav se ni dogajalo nič omembe vrednega, le škorci so se drli v drevju in veter je pihal gor in dol po dvorišču. Resnično nič se ni dogajalo, to moramo vendar omeniti. Gospodar bi lahko prav mirne duše odživel dan, sami zase in edini v hiši, pa se je tik pred zdajci, torej - tik preden se je vrnila Lizika, vendarle zgodilo! Priklatilo se je kot velik nočni metulj, nadležna vešča in sploh kot nekakšna zlovešča senca.

Seveda se je v kleti na vsem lepem začelo nekaj dreti, kot bi cvilila mačka, oziroma - lahko bi tudi dete vekalo, tega so se gospodar zelo hitro zavedeli. Poleg vsega je nenadoma tudi potolčko v strop, kot bi nekdo z metlo udarjal od spodaj (gospodar so ravno popoldansko grizljali kruh iz namiznika in sumljivo pogledovali okoli); tolčko je! In to prav razločno. Torej - vekalo in tolčko hkrati. Gospodar so živčno požirali velike grizljaje in si skušali kar požvižgavati v brado, pa seveda ni pomagalo preglasiti hrupa, ki se je nabiral v kleti.

Na lepem se je zaslislalo celo, kot bi nekdo spodaj v kleti pesco sekal, tako kot je to ponavadi počejala Lizika, zlasti, ko se ji je mudilo, je šlo ponavadi tako hitro in na silo.

"To bo pa nekaj..." so na glas potuhtali gospodar in se za čelo potipali.

Prav niso zdržali več.

"Lizika, madona, kje nu hodiš tako dolgo!?" so pojramrali neobgljeno. "Pa menda nisi kar v klet zavila, madonca, saj bi se lahko prej oglasila v hiši..."

In gospodarju so mravljinca lezli po životu.

"Lizika!" so zavekali zaprepadeno. "Nu! Lizika, pridi nu gor!!!" so se začeli mrzlično po izbi postopati in z rokami, na hrbtu prekrižanimi, živčno grizljati spodnjo ustnico.

"Nu, Lizika, jaz prihajam dol, madona sveta!!!"

Na spodnji kamniti stopnici so stali, zadnji stopnici, ki je vodila v klet, in na ušesa vlekli. Seveda niso nič zaznali na tisti spodnji kamniti stopnici, zato so nejeverno in zlasti precej prestrašeno zaustavili korak. In občemeli v pričakovanju.

Nihče ni več pesce sekal. In nihče ni več tolkel z metlinim štilom. In tudi dretje je poniknilo za debelimi mrzlimi zidovi.

"Lizikaaa!" so požehtali skozi vrata in prišli za kovinski zapah.

Gluhi nič za vrati.

In še enkrat: "Liiziiiiikaaa!!!"

Tihoba.

Naposled so odškrnili tisti zapah in sunili v vrata. Zaškripala so zlovešče in hrestavo.

Gospodarju so se kolena zašibila, a so stopili nizdol. Tema je zazevala kot s kleščami oborožena. In gospodar so zaslutili, da je v njej nekaj vabljivo usodnega, ki čaka že dolgo. Čaka prav njih, in potrpežljivo čaka. Gospodar so v hipu zaznali, da si celo nekakšno jamo kopljejo s tem, ko se tej grozeči temi izpostavljajo. Toda, zdaj je že bilo prepozno, pravzaprav - bilo je že pozno popoldne, Lizike pa še ni bilo domov. In gospodar so naposled došli. Da so sami samcati v hiši. Da pa pravzaprav niso čisto sami tukaj spodaj, v tej zatohli kleti. Nekaj je prežalo tam znotraj. Prežalo in čakalo. Da se maščuje, morebiti?

Bilo je kar nekaj tišine vmes. Preden je tisto napočilo.

Pravzaprav niti ni napočilo s tako grozo, kot so si gospodar v svoji bolni pameti predstavljali, da bo napočilo. Najmanj so mislili, da bo privršalo v obliki kakšnega ptiča ali pa jih naskočilo kot kaka divja mačja zver. Nič kaj takega ni bilo. Vse, kar se je izcimilo iz teme v tisti kleti, je bil nežni otroški jok. Malo zategel, a povsem mile narave. Vsaki še tako slabo občutljivi duši bi se stožilo, če bi bila priča tako nedožnemu otročjemu veku.

Toda, gospodar so vedeli.

To bo zdaj nekakšna past, tisto mače se je preobrazilo v otroško glavo. In zdaj bo naskočilo. Kajti - tudi, ko se mačke gonijo, so zahrbtni. Nadvse zahrbtni.

In ko so že skoraj dosegli osrčje kleti, so tisti glasovi pojenjali. Gluha tišina je nastala spet.

In tedaj so jo zagledali. Stala je tam med kupom pesce, vsa skuštrana in s čudnim sijem v očeh. Na štanclu pred sabo je imela kepo dlake, sprijeto s sragami posušene krvi; udrihala je po njej, kot bi pesco tolkla.

"Lizika!" so kriknili gospodar. In Lizika je obstala v nedokončanem udrihu.

Tista sprijeta kepa mačjih ostankov pa je spet zavekala, neobgljeno kot otrok.

Bilo je slavje čutov in bližine: Tomo je gostil trojni praznik zdravic, ki so le enkrat: polna leta, ki so samostojnost, spričevalo, ki potrjuje zrelost, in oznanitev, da je zdaj zaljubljeno zavezan lepi in vitki Urški. Z roko v roki z zdravim smehom. Materina je bila skrb obloženo praznovanje. Zgostitev srčnih čestitk je stopnjevala vročičnost in rajajočo praznično voljo. Vseh! Bili so: on, ljubezen, mati, njen partner, brat, stric in teta in še ena teta, prijatelj in prijateljica in konec.

Vabljen je bil tudi, a ga ni - oče.

Vikend je živel v domačnost sredi košatih in v zdravo rast ozelenjenih gozdov, sanjajočih v utrujeno popoldansko tišino in mir razgretega poletja.

A zdaj je že pretekli včeraj!

- Glejte, kako silijo danes vame - ne vem, zakaj - podobe o očetu! Tesnoba ga slika tujca, strah nasilnika. Prebliski iz spominov. V ta lepi dan se plazijo sence njegove, davni dogodki, kako me potiska v odveč, do meje, da se vse manj prenašava, več, da se vse manj marava. Tako rekoč - vsa mladeniška leta!

V svetlo skrčenem smehu oni dan mati v nespametni vročici zaterja, češ povabi ga, morda se odloči za drznost in pride, napiši otroško naivno, z velikimi črkami, drugačnimi, kakor jih tebi namenja, ja, naj začuti, da je tudi preteklost. Iztiska seme tesnoba maščevalnost? Nikoli pozabljen poljub? Če pride, bo tujstva še več!

Pošten je in dosleden: ni ga.

Potem je praznik: začno ga zdravice in radovednost, vprašanja in odgovori, šale, hvale. Okorna miza zvabi, da gosti sedejo na obtesane hlode, ki so trdne klopi, ženske roke razpostavijo čudeže dobrot, a vroč dan potiska v roke le pivo, cocacolo, ohlajene sokove. Vina komaj kaj. Pa sem mojster peke, nad ognjem cvrči in draži nos, sluh, opominja vid, vem, cedi sline, da kramlajoči lakotno pogledujejo, ali je že blizu oznanilo, da bo lačnost potešana.

Z obredom užitka se družijo zvesta tišina in zbranstvo.

A ne dolgo: besede se igrivo zalovijo v smeh, ta polni ozračje domačnosti.

Stric se pokliče v dolžnost - že prej mu namigne mati - in nazdravi žuristom in se pokloni najinemu vabilu in oznanilo.

Ogovarja me sinovsko in vse. Hvali odprtost, da smo ga poklicali medse! Pa obe teti! Lepo je biti spet mlad, pravi! Malo izkušenj ne škodi: vsak mora ob svojem času opraviti svoje, si zamejiti meje in delati za cilje! Nič novega, pravi, če rečem, da potem živimo polno. Naj bo tako, posebej naj velja zame, ta beseda za veliki dan. Čestitamo, doda! Za vse čestitamo! Na zdravje!

Zvišano glasnemu odobravanju pomagajo tleski kozarcev in radoživost steklenic z ohlajeno pijačo. Pa stiski rok. Pa objemi in poljubi. In eks in razvezanost veselja in klepetov.

Kmalu stric in teti sporočijo voljo za sprehod v svežino gozda, mlajše s strastno močjo združi žoga in na bližnji jasi zatekmujejo ligo golov, mati in partner

oznanita počitek, naju z Urško priklene gorečnost sonca, ki žge in utruja. Telesi v Evinem in Adamovem oblačilu in bronasti zven kože prevzame lenobna sproščenost - vse plava v lavi sončnega slapa. Zakipi zdrav vonj znoja, prepleteni roki najini obmirujeta v stisku.

Za nevsiljene blodnje prst.

Od sosedovega vikenda zahrešči radio, rjove in lomi mir in prebada tišino. Obsekani so trdi takti glasbe, ckk, zagrozi odlomek stavka... politične stranke imajo različen odnos do pokojninske reforme... ck, rsk, ponorelo rjojenje... goooool, goooooooool.... 1:0, kakšen goool! Naši so... glas zleze vase in sosesčina utone v vroče utrujeno popoldne.

Pretrës popusti, spet naju vzame mir. A očetove sence spet prižene...goooool. Slišim glas davne športne strasti in nebrzdanem vpitju. A sence se plazijo tiho po čustvih, širijo hlad, zavdajajo optimizmu in pogumu. Včasih morijo kakor noži. Katera krivda poganja tesnobo in odenke - naj rečem - sovraštva?

Daleč je začetek. Daleč so trenutki grobosti in nerazumevanja. Podobe pijanih oči in zmečkanega, grdega govora, ko je krivičen, ko drobne sreče in sanje, da bi kdaj dal dinar, da bi šel s prijatelji v kino, s strašnim posmehom drobi v prah - hi, mlečnozobež negodni, pa v kino! Kaj ti je tega treba! Strašljiv, ko me, najstnika radovednega, zaloti pri gledanju porniča: pripravljenega najdem v napravi. Pošasten, ko udari mater, a ji ne morem pomagati, ker me sune, da padem pod mizo in se onesvestim. Žaljiv, ko razkošne mu pozdravu bratu - mater vedno premolči - pripiše zame komaj berljiv, komaj opazen pozdrav. Sebičen, ko me gre vpisovat v poklicno, a me kliče gimnazija: vem, da jo zmorem. Tiran, ker je zveličaven samo njegov ukaz! Redkoma kakor aprilski pomežiki sonca - kdaj smeh ogreje trd obraz!

Davnost. Vem: skušam doumeti drugačnosti. Vem, stiske ga drobe v mladosti, tudi pozneje: nad vse se ne zna in ne zmore dvigniti. Za nasilništvo ni odveze. A včasih je dober: tedaj pozabi na črva, ki ga žre?! Ah, kolikokrat in kako mi manjka njegova varna roka, izkušnja, tam je črna luknja, z njim se nikoli ne morem postaviti kakor drugi. Neuradni očim je neobremenjen in prisrčen prijatelj in mož zanesljive varnosti in toplega razumevanja.

Tedaj moram v odločnost - njegova kobila, vsiljivka, nak, hujše besede ne izrečem - zvestobo do groba ji prisega edini, pravi, za vse življenje obljubljeni - ne bo stikala po mojih mislih in čustvih, moram odvaliti kamen, povedati, da si prisvaja ukradeno - očeta - in da ga, starega leva, čuva v kletki kakor škrbasta čarovnica. In da je popadljiva. In da ga šunta. Prekipi mi, lava divjih besed bruhne, sicer bi me zadušilo. Da je kriva, tatica in tako, da očeta tako beraško skrbi moja in bratova usoda!

Tudi očetu popuste zavore, rjove, naj za naju skrbneje skrbi skrbnica, ne, beseda mati je ogabna, ne zmore je, gnete gnev, naj gara več, obsedeno ponavlja, naj se ona - kurba hudičeva - njima posveti več, naj manj obletava okostnjaškega jahača. Plačila za naju ne

zmore, povej ji, naj ve, da nimam denarja!

Izmikanje? Beg pred resnico?

A najtežja njegova beseda v mojo mladost: čim prej se poberi, smrkavec, da ne boš visel drugim za vratom!

Črv krivde?

Vrstniki polnijo sanje - imajo računalnike, burijo domišljijo z igrkami in vsem. Dobe jih za praznike. Uspehe. Zame ni ne lepe besede ne pohvale, nikoli prijazne radovednosti, kako uspevam, ne vprašanja, kaj rabim. Še drobno darilo tam v otroška leta pospremi godrnjanje: najcenejša zapesna ura, ki se kmalu ustavi. A mati in prijateljski očim zmoreta z veseljem uresničiti računalniško srčno mojo željo.

Kdaj zadnjič občuteno izrečem besedo - oče? Ne, ne vem.

Pa plahutnejo sence tujstva. Je nekdanja ljubezen do matere tako grdo sprevrženo sovraštvo? Ga ubija? Kaj mu vari njegov "srček moj", da smo mu njegovi črni odpadniki? Da se nas otresa? Da smo manj kot kdorkoli. Se boji sebe? Še zmore stopiti iz tega risa?

Prav je, da ga ni: kaj bi si sploh imela povedati!

Ko tedaj odide, nič ne reče srečno, odvihra kakor izgubljenec sebe, žalost je, a zdaj je zakopana preteklost. Še zdaj me zgrozi, koliko grdih besed tedaj izrjove v jokajočo mater, h kateri se stisneva z bratom, tej dobri duši, jo braniva, a sika, da ji bo zavil vrat, lepi grehote o nezvestobi. A kmalu potem prišušlja novica, pričakovano oguljena, kako ga vrtničijo grešna romanca in skoki čez plot - že dolgo dolgo časa.

Izbruh ognjenika - nakovalo vesti?

Se zazira vase, kako nepovrnljivo mu tiktakajo minute? Pomislim, kako je - ne biti. Zapustiti vse, kar kipi po bivanju. S čuti čutiti. Se do najglobljih koticov zavedati bivanja! Bi lahko narava dala občutiti življenje še drugače in več?

Najbrž je zadnja pomisel na meji blizu spanca: udari me, zmede in končno ovede ostro žvrgolenje prenosnega telefona.

Seveda, zapoznala čestitka! Le kdo?

A je oče!

Najprej nekaj zaškrtne, slišati je kakor živčen šepet, morda protest, slišati je molk, prazen trenutek, strgan glas - v uho se končno razleže očetova govornica:

- Si ti, Tomo?

- Ja!

- Najboljše želje!

- Hvala!

Nič ponosa, nič veselja, nič spodbud!

- Na slavje me ne bo! Odvadite se razmetavati denar! Neusmiljeno ga boš potreboval! Jaz ga nimam. Ja, darilo: nekaj malega, če boš prišel. Sicer pa: odselej boš odvisen le od sebe! Ženska - namenjeno ni mikrofonu! - ne vsajaj se, bodi tiho! Tako! Adijo!

To je vse.

Odrezavo, odtujeno, odštekano. Nepotrebno? Namig, ki želi biti vez? Nekaj, kar še živi?

A nič pozdravov drugim, bratu, sestri. Nobenega vprašanja. Niti, kam namenjam korak. Niti o dekletu nobene radovednosti. Zgolj prazna dolžnost? Lajšanje nobene krivde? Prvi korak morda, ki je hotel biti? A je okoren, neroden. Je sploh hotel biti?

Žugajoči vzgon krivde? Kolika je moja - mea culpa? Denar! Pod roko mu pada kar naprej kaj na roko! Mater mojo sovraži do pekla. Kakor sebe? Nasprotno: ima sebe čez vse rad? Samo sebe? Le kaj pripoveduje v spovednici? In sploh - zakaj hodi tja? Ga

kdaj krivenči, ker se je odrekel krvi? Bo kdaj v stiski, nemočna reva pred sinom: kako naj bom tedaj boljši?!

A, revež, gara, kadar gara, včasih prizna, da si ne zna pomagati, a svete odbija kot nadležne muhe!

Urška mi je v tihem miru še bliže. Vem, moram ji reči, rečem ji, da je danes praznik - hvaležen sem materi, da sem. Danes je mejnik, da od jutri postanejo odločitve in odgovornost moja zaveza - zase, zate, za otroka, če ga bova kdaj imela: kakšna veličina roditi, zaploditi novo življenje, ki se veseli bivanja, sonca, čutenja, imeti otroka, ki je tvoj, najin, ki je najin rod, najina kri - ah, ta magnetna moč tvoje bližine in pripadnosti.

Dan spoznanja, da sem odvezan očetovih senc. Oče je zdaj - kdorkoli. A čisto ni tako, kri ni voda. A kako daleč sega ta - kdorkoli?

Dan, vreden razposajenih vriskov in objestnega veselja.

Urška stisne roko še topleje.

V tišino in mir zaseka hrup pospešenega rjojenja cessne: naša je, iz Turiške vasi. Nizko preleti vikend, se rezgetajoče požene kvišku, opravi velik lok, se spušča, noga ponovno pritiska plin do kraja, zvok para zrak in ušesa, pozibavanje - pozdrav! Seveda prijatelj! Potem lahkotno zdrsi proti dolini.

Lepo sicer, a boleč je prelomljen mir popoldneva!

Z Urško še tehtava čas: sprašujem, kaj, če oče nenadoma umre, kako naj bom pravičen sin? Kaj če mene zadene? Kaj je smrt? Glej, Branka ni več, prijatelj: kako smrt trdo stopi pred človeka in reče - stop! Kar na cesti! Potem je samo še spomin. Tisnikarjeve slike pričajo žalost na poslednji postaji. Kako bi se me spominjala?

Nič ne reci!

In še nekaj me stiska, jemlje pogum: strah pred prihodnostjo. Bojim se, a ne vem česa. Kar zmorem, bom zmogel. A pot bo ovinkasta in težka, v svetu je veliko zla in gorja, prevar in zvar - vse, vse grozi in lovi, nastavlja zanke, sega po tebi. Strah me je! Imam polno sanj in idealov: podirajo se ko domine! Kakšna bo moja podoba? Se zmore oče ponoviti v meni?

In Urška prepričljivo zažvrgoli, češ dva sva, imava se rada! Zmogla bova!

A pot je silno silno dolga! Bova zmogla zmeraj hoditi varno in družno?

In ji pošepetam, češ slišiš, kako najini srca ubrano tiktakata? Postavljaš razdalje in osončja naklonjenih človeških krožnic. Naj te vroče poljubim.

Vroč poljub ni bil samo poljub čutov, mladosti, strasti, ampak tudi volje biti, vzgon bližine, dotik svetov, ki krožijo v enost. Porazgubile so se sence in sonce jih je presvetlilo.

Mehko je vzel ko golobček nežne prsi v dlan, občuteno oboževal vdanost, vršička sta trdno pritrjevala.

Stisnila se je k njemu in zapletla mehke prste v košate črne lase.

- Ah, ti moj praznik!

Bronasti telesi sta se gibko sprožili v postavnost, se objeli čez bok in umaknili v hišico pred naključnimi očmi - tudi širokokrilnimi jadralnimi ptiči, razigranimi v plesnem ritmu nad Pohorjem - v použivanje zbrane medsebojne pripadnosti.

Ricpa, Ajajeva hči

LEPOSLOVJE

Podlaga za roman je svetopisemska pripoved z naslovom David izroči Savlove sinove Gibeóncem v drugi Samuelovi knjigi (2 Sam 21, 1-15).

Peto poglavje

Noab je dal poklicati poveljnika najzaupnejših iz odredov dvorne straže. Azar, nizkorasel, čokat, povsod strogo pristrizen in prirezan moški, je ukazoval mladeničem medvedjih prsi in bikovskih čel. Nanje se je mogel v še tako kočljivi zadevi zanesti on, njihov starešina, nanje je lahko z vso pravico računal Noab, kraljevi svetovalec za varnost in za odkrivanje ter preprečevanje spletk in zarot. In oni so bili, ki so dajali kralju mirno spanje.

Moža sta se objela v pozdrav, nato pa sta zapustila štiri stene, ki v takih rečeh le na videz varujejo in zapirajo. Pogovor sta nadaljevala v gaju okoli hiše, posajenem s tamariskami, oranževci in limonovci.

"Prijatelj Azar," je Noab zaustavil korak, da mu veter ne bi odnesel glasu, "za najvišjo, za kraljevo stvar gre, a kraljevega prsta ne sme biti zraven. Prihodnost Izraela je popolnoma odvisna od uspeha tvojih mladcev. Za eno noč bo Samuelova zapuščina v tvojih rokah. Zato ne imej ženskih pomislekov, otroške prizanesljivosti ali starčevskega oklevanja. Udari in zravnaj, kakor da nikoli ni bilo. Ne moškega, ne ženske, ne otroka. Kjer je bil včeraj Gibeonec, mora biti jutri enakomerno ramsut pepel, da bo trava dobro rastla. A le nekaj mladcev vzemi iz svojega oddelka, tiste, ki so ti s svojo nasilnostjo najbolj težavni, druge ti dopolnim iz kraljevih ječ, najkrutejše med njimi. Ko bo z Gibeoncem konec, se bo oglasila kraljeva jeza nad zločinom, in z drugimi boš moral vse do zadnjega pokončati prve, da se Savlova roka ne umaže z amorejsko krvjo. Si me razumel, prijatelj Azar?"

Azar se je naslonil s hrbtom na staro figovo drevo, ki so ga nekako pustili rasti, čeprav ni sodilo v zamisel vrta. Zajel je zrak.

"Mar niso, Noab, Gibeonci pod postavo in mar ne oskrbujejo templja z lesom za daritvene obrede?"

"Tako je, kakor praviš," je odvrnil Noab, "a

njihova služba je pridobljena s prevaro in v resnici jim je malo mar za postavo."

"A je slišati, da je veliko manj prestopajo, kakor Izraelovi sinovi sami..."

"Tudi to je del njihove prevare. Samo za to jim gre, da bi preživeli in si na varnem greli svoje pesjanske ude, lahko bi se vdali kateri koli postavi in bi jo na zunaj tudi najstrožje izpolnjevali. A znotraj bodo ostali puščavske hijene in kače, dokler tvoj meč in tvoja bakla temu ne naredita konca!"

"Kraljevi volji ni dovoljeno ugovarjati, Noab, a v tako nečedne reči se nisem še nikoli spuščal," se je Azar odrinil od figovca in nadaljeval sprehod z Noabom.

"Ne gre za kralja, za Izrael gre, pozabi na kralja, ki tega ne bi nikoli odobril in bi storilce najstrožje kaznoval, kar boš namesto njega ti tudi sam storil. Tu gre za višje stvari kraljestva, pred katerimi človeški pomislek in zadržek obmolkne. Vem, Azar, mož mora biti vsaj dvakrat mož, da lahko kaj takega izpelje. Ti si v mojih očeh trikrat mož, zato sem te izbral, da v eni sami noči rešiš kraljestvo, ki bi sicer imelo propadati vrsto dni in noči."

Moža sta obkrožila hišo in se nazadnje spet vrnila vanjo.

"Mislim, da bi ti kopel z odišavljeno vodo dobro dela. Nadvse lepa moabska dekla te bo natarala z olji in ti razveselila srce. Pridi, pospremim te!"

"Ni mi do dišeče vode in mehkih rok tvoje lepe Moabljanke, Noab..." se je hotel Azar obrniti in oditi.

"Ne bom te silil k lepemu, če ti srce ne dovoljuje, Azar, a za nekaj bi te še prosil. Tvoje oči in tvoja ušesa so povsod po deželi. Moj sin Jošua je zaradi Amorejke zapustil očetnjo hišo in ga odtlej nisem več videl in ne slišal zanj. Prosim te, poizvedi za njim in mi ga živega pripelji pred oči, da se z njim pomirim. Gospod ne daj, da bi bil v gibeonskem šotoru, ko bodo tvoji mladci reševali Izraela. Poskrbi, da se mu kaj ne zgodi, Azar, rotim te pri Gospodu!"

"Še danes odpošljem oglednike, da poizvedo za kri tvoje krvi, Noab, sedaj pa odpusti svojega

služabnika, da uredi, kar je potrebno."

Moža sta se objela in Azar je odšel iz palače kraljevega svetovalca Noaba.

*

Azarjevi možje so poizvedovali za Jošuo. Med šotore Gibeoncev so prišli s pretvezo, da jih zanima oskrbovanje templja z daritvenim lesom. Kakor mimogrede in brez posebnega zanimanja je kdo izgovoril ime Noabovega sina, v upanju, da bo gibeonski obraz izdal kakršno koli vednost o Jošui. A zagoreli bron gibeonske kože ni razodel ničesar. Zato pa je kmalu po prihodu Izraelcev pritekkel deček skoraj črne polti, kakor da bi se vzel od gornjega dela Nila in skoraj vdril v Aremov šotor in zaklical: "Jošua iščejo!"

Riša je kakor v grozeči zalotenosti objela Jošuoovo glavo, kakor da bi ga mogla s tako kretnjo zavarovati pred vsem, kar bi utegnilo priti nadenj.

"Moral se boš kam umakniti, Jošua!" je rekel Arem, ko je napanjal kožo starega koštruna na lešeni okvir.

Jošua je prikimal, in v tem je tudi že izginil iz šotora, čeravno ga je Riša skušala zadržati. "Za tvoje gre, ne za moje!" ji je še vrgel, predno je izginil iz Aremovega šotora. Sam ni vedel, kam ga nese beg, samo to je vedel, da se mora kolikor je mogoče, oddaljiti od Aremovega šotora in od gibeonske naselbine. Če ga očetovi hlapci najdejo, naj ga najdejo kjer koli drugje, samo ne tam, kjer domuje Riša, njegova prijateljica.

Zasopel se je ustavil ob vznožju hriba, preklanega s človeško roko. Tu so lomili kamne za zidanje palač Savlu in drugim Izraelovim prvakom. Hrib se je zdel kakor skupina stisnjenih žensk z odrezanimi dojkami. Jošua je ubral pot ob robu odsekane rane hriba, ki je, gosto obrasla s trnovim grmičjem, v kačjih vijugah vodila k vrhu. S tega vrha je imel dober pregled nad gibeonskim zaselkom spodaj v ravnini, medtem ko je sam ostajal skrit morebitnim preiskujočim pogledom od spodaj, ki bi utegnili tipati za njim tu zgoraj, daleč od vsake človeške naprave.

Ko je izdihal napor naglega bežečega vzpenjanja, ne bežečega zase, temveč za Rišo in njene, za Aremov šotor, ki ga je, Izraelca, sprejel z vodo in opresnikom, kakor da je amorejskega rodu, je padel na obraz pred največjo belo skalo, si pokrnil z dlanema teme. In je govoril Bogu, ki je ustvaril to skalo, ko še ni bilo rastline in ne živali in ne človeka.

Ležal je pred skalo Nevidnega, a prav v tej skali vendar po svoje tako vidnega, morda, si je mislil Jošua, z obrazom k zemlji, v belini kamna še bolj vidnega kakor v barvitosti in oblikovitosti rastline in živali. Na belino skale je mogoče nasloniti vse notranje podobe, ki se v človeku sprožajo v času zbranosti, kakor tega ni mogoče narediti pri stvarih in bitjih, ki že imajo svojo obliko in svojo barvo. Tako je, se je v Jošui še naprej pletla misel, ko je ležal z obrazom v zemljo pred tem kamnom brez barve in oblike, mogoče še najtežje zaznati Najvišjega v človeku in na človeku, ko je tako poln oblik in barv, tako prekrit z oblikami in barvami, da se na njem in v njem nič drugega ne more odražati kakor le on sam, človek, ubošstvo na dveh nogah, ubošstvo, s katerim je človek tako preklet in preklan, da ga je treba nositi pokonci. Uprla se mu je podoba barvitnega cveta, ker se mu je zazdelo, da je to le v rastlino preoblečena laž, saj lepota cvetnih listov in njihovih barv ni sorodna s tem, kar je tako trudapolno zajeto v razmerje človeka in njegovega Stvarnika. In upirala se mu je tudi podoba mehkode in ljubkosti, v katero je nagubano celo krzno živali, ki veljajo za najbolj nevarne in krvoločne. Tudi ta mehkode in ljubkost, ki ju razodeva celo zver, kaj šele vdano jagnje ali pohlevni osliček, sta se mu zdela iz nekega drugega sveta, kakor pa je bil ta, v katerega je bil umeščen z Najvišjim. Ko mu je pred notranje oko - znotraj sebe je vedno čutil le eno samo oko in ne para, kakor je bilo to zunaj, na vidni strani obraza - prišla podoba cveta ali živali, se mu je za hip zazdelo, kakor da stoji v templju tujega božanstva in ne v Jahvejevi hiši, v šotoru Najvišjega. To, kar je bilo med Neizrekljivim in med človekom, se mu je odpiralo, ko je ležal pred to belo in brezoblično skalo, je mnogo bližje temu, kar izraža v svoji hladnosti kamen.

Ko je prvi krik iz nižine predrl slušno odsotnost njegovega ušesa za vse zvočno, kar je prihajalo od zunaj, se je zdrznil in bi z očmi skoraj zapustil belino kamna, v katero je upiral pogled. A naposled se je ujel in ni popustil siljenju mišic in živcev, da bi se vendar obrnil in pogledal, kaj se dogaja tam spodaj, od koder se je umaknil, ne da bi sebe reševal, pač pa, da bi od drugih odvrnil nevarnost. En sam meč, ena sama odločna in razjarjena roka, boja ne bi smela sprejeti. Zdaj mu je bilo vzdržati, dasi je krik za krikom prediral nevidno platno nevidnega šotora umaknjenosti in zbranosti, ki ga je z močjo volje in domišljije postavil nad seboj. Slikarju, skritemu v glavi, je skušal braniti, da bi vsakemu zaznavnemu kriku doslikal strašni prizor, ki naj bi ga sprožil. Najbolj ga je bilo groza trenutka, ko bi ta neobzirna notranja roka vrgla na površino notranje predstave poteze, ki bi spominjale na Rišo, njegovo, vsemu hudemu izročeno prijateljico v Aremovem očetnjem šotoru.

Sam ni vedel, kako dolgo je tako vztrajal z obrazom v tla, spreminjal slišane krike v sunke pekoče in udarjajoče bolečine. A nenadoma je začutil, da je prišlo hudo do nekega drugega čutila. V izdajalskih nosnicah, kakor se mu je stvar zazdela, je začutil oduren sladek vonj, kakor bi ne gorela šotorovina, kakor bi ne gorel les, pripravljen za tempelj, kakor bi ne gorela žival, tudi sama nekoliko odvratno sladka, ko gori, kakor bi gorel človek. Samo človek v ognju, mu je šlo skozi glavo kakor skrhano bodalo, ki v svoji skrhanosti še bolj prizadene, kakor če bi bilo novo in gladko, nabrušeno in večje vodeno.

Počasi, kakor da se pri tem izročja neznanske-mu tveganju, se je dvignil iz svoje zamaknjene drže in se začel vzravnavati. Premagoval ga je občutek, da se bo težko docela zravnal, ko nima prave opore, vse okoli njega pa zadobiva izmakljivost in neoprijemljivost nečesa, kar skorajda ni več stvar, ampak le še nekak privid.

Ko je vendarle, nekoliko razkoračen, kakor bi lovil komaj še ulovljivo ravnotežje na prepadni brvi, nošeni s preperelo srebrotovino čez prepad med dvema svetovoma, tem tesno mu odmerjenim v odmaknjenosti tega skalnatega vrha, in onim drugim, v katerem se je dogajalo vse to, kar je imelo za njegovo življenje najvišji pomen, a vanj ni smel vstopiti, ne zaradi sebe in svoje varnosti, temveč zaradi Riše in njenih, ki bi jih očetovi hlapci pobili kakor prepelice, polovljene za daritev, ko bi ga tam našli, stal na tisti neznatni kamnati ploščadi, z obrazom proti dolini, a še vedno toliko umaknjen, da ga od spodaj nihče ne bi mogel videti, tudi če bi imel sokolje oči, se mu je pogled zapletel v vzorce dima, ki so se razpuščali in postajali vse bolj mlečni proti nebu. Iz skrivnostnih znamenj dima tam spodaj je skušal razbrati, kaj bi se utegnulo na tisti njemu prepovedani površini dogajati. Šele tedaj je opazil, da od tam ni bilo več slišati krikov. Samo odvratna sladkoba, ki je od tistega vendar ne tako bližnjega dima prodirala prav gor do njega, je govorila za to, da mora goreti človeško meso, poleg vsega drugega, kar je tudi gorelo, da je dajalo tolikšen dim.

Skušal je rešiti svoje ravnotežje, tako vznemirjeno po dogajanju, ki si ga ni mogel pametno razložiti. Utrgal je šop osatja, skoraj edine žive zelenine, čeprav bolj rjave kakor zelene, in si ga držal na nos, da je lažje dihal in da ni vseskozi postal žrtev tega neznosnega sladkastega smradu z ravnice tam daleč spodaj.

Potem je vendarle sklenil, da bo zapustil svoje skrivališče in stopil dol s hriba, da si ogleda, kaj se je bilo zgodilo. Čeprav ni mogel vedeti, ali ga kdo opazuje ali ne, je sestopal brez vsake previdnosti,

kakor da mu je zdaj vseeno, kaj se utegne z njim zgoditi.

Ko se je čez čas, kolikor ga potrebuje ženska, da zamesi kruh, znašel spodaj, ob vznožju hriba, na katerega se je bil prej umaknil, je postal smrad po zažganem neznosen. Moral je prehoditi še dobršen del planjave, da se je znašel tam, kjer je še pred njegovim naglim umikom stalo šotorišče Gibeoncev, rodu njegove prijateljice Riše.

Srce mu je začelo tolči, v mednožju je začutil neko prijetno, prav omamno bolečino, kakršne prej ni poznal.

Med tem, kar je pustil ogenj, je našel nekoliko od vročine razobličeno, a vendar še v svoji strašnosti dovolj prepoznavno broneno sponko svoje prijateljice. Jo je izgubila na begu? So jo izgubili tisti, ki so oropali in požgali naselbino in najbrž pobili večino Gibeoncev, najbrž tudi njo samo? Je to edina tvar na njej in od nje, ki ni zgorela in je obležala v pepelu, v katerem je bilo nerazločljivo pomešano, kar je bilo zgorelo od lesa in kar je bilo zgorelo na človeških in živalskih kosteh? Vprašanja, za katera se mu je zdelo, da nikoli ne bodo dobila odgovora, so se zavrtavala vanj kakor pošastni črvi iz grozljivih pripovedk, ki mu jih je, otroku, tako vznemirljivo pripovedovala služabnica Eda, skoraj čarovniško nosata starka, da so ji nazadnje prepovedali počenjati take reči, namreč strašiti otroka s takimi grozljivostmi.

V roki je težkal iznakaženi in od ognja očrneli bron, glava se mu je kakor sama od sebe v neki nepomoglji kljubovalnosti vzdignila proti nebu, kakor bi od tam terjala pojasnila in kakor da bi ga od tam mogla dobiti.

"Kako moreš..." se mu je izvilo iz globljega, kakor so človekova jetra, kakor so še globlje reči v človeku. "Lahko je biti Elohimu Elohim v višavah, do katerih se dim zgorelih najbolj ljubljeneh ne dvigne. Huje je, v resnici huje, biti človeku človek, Adamovemu in Evinemu ilu Adamovo in Evino ilo. Kako to biti in se ne streti! Kako? Kako?"

Del je broneno zaponko, ko se je še prej rahlo z usti dotaknil, v gubo svojega oblačila, nato pa se je sklonil, s pestmi zajel še kadečega se pepela in se z njim posul po glavi in po ramenu, nato pa se odpravil nekam, kar v njegovi odločitvi še ni imelo imena in je moralo biti daleč daleč onstran te ravnice, ki je bila še pred nekaj sončnimi komolci na nebu naselbina rodu, ki mu je rodil prijateljico in je on sam imel namen z njo, Rišo, pomnožiti ta rod in ga po svoji hiši, ki ni bila najmanjša Izraelova hiša, speti z rodovi Abrahamovih sinov.

Peter Petrovič

SOBA ŠTEVILKA 5

(odlomek)

Na uradnem vabilu za razgovor pri preiskovalnem sodniku, poslanem v priporočeni pošti s povratnico, je bil naveden datum in ura te zadeve. Zaslišanje v zvezi s prometno nesrečo itd. Minili so že dobri trije meseci, ko se je peljala, kot že mnogokrat prej, po tisti cesti, kjer se menjavajo vasi in predeli med njimi, kjer je vse vidno in pregledno, kjer tudi, ko je koruza visoka, veš, kaj pride za ovinkom, kaj te čaka. In tam v eni od teh vasi se je zgodila nesreča. Grozna nesreča. Povožila je otroka.

Najprej se je javila v sprejemni pisarni. Pregled vabila, identifikacija, pogledi uslužbenke ali pa sploh ne. Presevanje.

Prebadanje.

"Pustite vabilo pri meni in počakajte v sobi številka 5!"

Spet nekakšen "čuden birokratski" pogled ali pa sploh ne. "Me ta mlada ženska obtožuje, krivi, me ubija s svojim nastopom?" Spet se je lotila slabost, omotičnost, občutek padanja. Prijela se je za pult, ki je kot nekakšen pomol zijal med njo in tisto uslužbenko v sprejemni pisarni preiskovalnega sodišča. Tokrat je zmogla ostati na nogah. Tedaj, po nesreči, ko se je ves svet in vsa njena notranjost sesula, se je onesvestila. Padla je kot snop. V bolnišnici se je šele zavedela in trajalo je nekaj časa, nekaj dni, da je sebe in vse tiste grozne trenutke zložila za silo skupaj.

"Kaj pa je z vami? Pojdite vendar že v sobo številka 5."

Prsti niso mogli zapustiti pulta in nogi sta bili kot prikovani, kot zabetonirani v hladen pod. In hlad je lezel v njeno telo.

Neizprosno. "Kaj pa vi veste, kako je z mano. Zakaj ta osoren pogled in preganjanje? Moral bi nekdo z menoj, sem v to mučno hišo. Čigava muka pa je še vse to?" Ustnice so se le neopazno premikale. Drhte so. Nobenega glasu ni bilo slišati in vendar je vse bobnelo v njej. Spet so težke misli norele v njeni glavi. Ni želela s to uradno potjo obremenjevati moža, otroka, matere, prav nikogar na tem svetu. Vedela je, da bo hudo, da bo še veliko hudega. In zdaj mora v sobo številka 5. Mora tja, kjer bo počakala, kjer bo ponovno vse premislila, kjer bo zbrala vso voljo, vso moč, vso sebe, kar je še ostalo, da bo prepričljivo povedala vse tisto, kar je že povedala, kar ve o dogodku do tedaj, ko se je zrušila, in še potem in prej. Vse, prav vse. Da se ponovno otrese, da bo

zmetala iz sebe trpkost, bol, žalost. Krivdo tudi? Ni bila kriva. Tako so ugotovili policisti in preiskovalec na kraju nesreče. Toda tudi ta ni je grozen. Pritiska, davi, sesa, trga. Tudi ta mora proč.

Obrnila se je proti vratom, da bi je ne bičal več pogled uslužbenke ali pa sploh ne, da bi ne slišala ponovno tistih besed o sobi številka 5. Hlad iz tal, hlad z one strani pulta. Skoraj bi jo pobralo. Še malo in za večno bi otrdela. Hoče pa še živeti. Mora tudi danes vreči čimveč iz sebe, mora delati prostor za življenje. Ima moža, otroka. Mora imeti življenje zanje. Zase je manj pomembno.

Soba številka 5 je bila le nekaj korakov po hodniku naprej. Bila je prazna. Le stol za vrati in mala mizica s časopisi. "So stari, stari tri mesece?" Hitro je pogledala proč, proti oknu. Bilo je temačno, le malo svetlobe je prihajalo v prostor. Drevo, ki je stezalo veje skoraj do okenskega okvira, je branilo sončnim žarkom, da bi zašli v kakšen kot čakalnice. Kot temnica, kot samica, jo je spreletelo.

"Zakaj takoj pomislim, da so časopisi stari tri mesece? Zakaj mislim, da so jih namenoma nastavili, da bi prebrala članek o nesreči, o na smrt povoženem otroku? Samica? Norost, v tem prostoru je vsako uro kdo drug. In vsem pač ne morejo servirati s časopisnim zapisom o njihovih primerih. Seveda ne. Kaj pa, če so njej namenoma? Mogoče tista ženska iz sprejemne pisarne. Tista, ki jo je presevala, prebadala s pogledom."

Zoprno.

Oči so se priplazile spet na časopise na mizici. Okno je bilo tako moreče. Nič ni prihajalo skozenj, nič veselega. Samo nekakšen hlad, mraz. Ni še sedla. Zdelo se ji je, da je že od nekdaj v tem prostoru, da je to kar njen večni prostor. Samica. Čakalnica, iz katere te nihče ne pokliče, v katero te je poslala tista iz sprejemne. Tista, ki je mogoče nastavila na mizico časopis, star tri mesece. Od tam, kjer je obstala, ni mogla videti datuma. Trudila se je, da so jo oči že kar bolele. Ni šlo. Morala je najprej razčistiti ta problem, morala je sedaj takoj vreči s sebe to novo moro, prepričati se tudi o ženski iz sprejemne. To je postal pogoj, prag, ki ga je morala prestopiti, da se bo lahko skoncentrirala na kasnejši razgovor. Na zaslišanje? Ali bo lahko govorila, ali bo morala le odgovarjati?

Časopis. Datum izdaje. Stegnila je roki predse, kar obe, da bi ja uspela. Prsti so ji drhteli. Daleč, vedno dalje in bolj v mraku je bila mizica s časopisi. Samica se je potegnila in potemnela. Oblak je zakril sonce in veje drevesa so porinile mrak v

LEPOSLOVJE

sobo številka 5. Morala je prestopiti. Tisti namišljeni prag je še kar bil, zdaj ves črn, kot da je prepad. Pognala se je naprej, pograbila kup papirjev, da je neka revija padla na tla. Zašelestelo je, kot da pada vse listje vseh dreves na svetu v ta temačni prostor.

Morala se je obrniti k oknu, po tisto malo blagodejne svetlobe, da je lahko prebrala na vrhu dnevnika datum včerajšnjega dne. Enako na drugem časopisu, revija je bila stara pet dni in ni imela zadnjega lista. Nekdo ga je odtrgal. Nemara je moral na WC. "Trapa neumna! Ravno s teboj se bodo igrali s starimi časopisi. Zberi se in ne misli več na žensko v sprejemnici." Nekaj toplega se je pričelo vračati, sonce je zunaj spet posijalo. Sklonila se je k tisti reviji na tleh, jo pobrala in takoj preverila datum. Dva tedna stara stvar. Za vsak primer je sedaj, ko se je bolje videlo, pogledala še enkrat. Dva tedna star časopis. Ko je sedela, je opazila, da na nobeni steni ni bilo slike. Tudi državnega grba ne. Ničesar razen vrat, okna, mizice s časopisi, stola in nje. Samica. Kot jetniška celica. Zaprla je oči, da bi se zbrala.

Slika za sliko so divjale pred njo. Vse zabrisane, kot če na videu hočeš preskočiti del filma ali se vrniti nazaj. Odprla je oči. Vse je bilo enako. Slike so divjale pred njo. Predvsem črno-bele. "To je zaradi oblakov in vej pred oknom," si je mislila. Pravzaprav je celo življenje hitro premikanje slik, predvsem črno-belih. Včasih kar uidejo in potem nazadnje je le še črta. Tiha črta, ki gre v neskončnost.

Nekaj je zaropotalo, slišali so se koraki na hodniku in takoj nato so se odprla vrata. Okoli vratnega krila se je napol pokazala tista ženska iz sprejemne pisarne. Tako čudno ovita je bila okoli vrat. Kot da se je ustavila natančno neka slika pred njo. Srce ji je močno udarjalo. Tja gor v grlo je pritisnilo in zmeden pogled je padel po bitju, ki je nenadoma poseglo, zarezalo v predstavo.

"Je z vami vse v redu? Malo bo treba še počakati. Gospod sodnik je telefoniral, da bo zaradi nekkih osebnih opravkov prišel nekaj minut kasneje. Če želite telefonirati, lahko to storite pri meni. Prinesem vam še današnji časopis."

Zijala je vanjo. Gledala jo je in se blago nasmihala. Mogoče je sploh ni gledala in se je blago nasmihala. "Ta ženska ja škili," je opazila. "Ampak prej ni. Zanesljivo ne. Malo čudno se smeji in škili. Seveda me gleda, jaz pa sem mislila, da me mogoče sploh ne." Potem je ta slika izgini-la. Ženska se je odvila za vrata, jih zaprla z odločnim gibom in zaslišali so se koraki po hodniku. Nekaj korakov do sprejemne pisarne. Nekaj korakov, kot v sinkopah izhojenih. Prej ni bila pozorna. Zdaj pa je to natančno slišala. Ta ženska škili in šepa. Planila je k vratom, jih sunkovito odprla in pogledala po hodniku proti sprejemni. Nikogar več ni bilo. Bilo je tiho in mirno, kot da

je bilo vse to, kar se je pravkar zgodilo, neresnično. Le privid in prisluh. Kot ena od slik iz dirjajočega filma slik, ki se je za trenutek pokazala v zvočni izvedbi.

Sedla je spet na stol v tisti sobi številka 5 in kot odmev so se slišali koraki v sinkopah.

Ženska iz sprejemne pisarne je odprla vrata, napol vstopila v prostor in ji ponudila časopis.

"Obljubila sem vam. Potem ga pustite kar na mizi."

Koraki v sinkopah so šli spet po hodniku. Jasno in natančno. "Ta ženska škili in šepa. Najbrž ima dobro srce. Le kaj mi je bilo prej? Saj je vendar ženska. Nemara je celo mati. Mora me razumeti."

Mečkala je časopis, gledala v vrata in poslušala odmev korakov v sinkopah. Samica?

II

"Peljala sem se s hitrostjo približno petdeset km/h proti vasi, seveda ne hitreje, ker je tik pred tablo tisti ozki most preko potoka, kjer je določena prednost vozilu iz nasprotne smeri, kot sem se peljala, torej iz vasi. Pri drugi hiši na desni strani, no na drugo stran ceste je le polje, tam, kjer je tista neurejena živa meja za obcestnim jarkom, je na uvozu stal osebni avto. Pravzaprav je tam parkiral. Nič ni oviral ogleda dalje po cesti proti središču vasi, kjer je tista kapela, ki služi menda le nedeljskim mašam. No, seveda, kapela sploh ni važna. Ko sem se peljala mimo tistega osebnega avtomobila, ki je torej tam stal pravokotno na mesto, je mimo njega, z moje desne torej, nekaj priteklo, priletelo, udarilo v moj avto. V desne sprednje kolo ali v blatnik spredaj."

Zajela je sapo, s težavo je obrnila glavo na desno in potem na levo, kot da sprošča vratne mišice. Pogled je šel preko prazne stene, temačnega okna, na drugo prazno steno. Prazen pogled. Spet se je počutila kot v samici. Soba številka 5. Počakati je še treba. Sodnik ima osebne opravke. Ali bo tako začela svojo izpoved? Je ne bo prekinil, vprašal na drug način? Pa saj nivažno. Povedala bo, kakor je bilo, kakor je že povedala, vse, kar ve. Spremeniti se ne da nič več. Oživiti se tistega otroka tudi ne da več. Le zakaj je morala ravno tedaj, v tistem edinem trenutku pripeljati tam mimo tiste zanikrne hiše in dvorišča in žive meje ob obcestnem grabnu in še tistega avtomobila, ki je stal pravokotno na cesto, zakaj ona? Zakaj ni pripeljal tedaj, njej nasproti, iz vasi proti tistemu ozkemu mostu preko potoka, kakšen avto, da bi lepo po predpisih obstala in mu dala prednost? Zakaj ne, saj je cesta kar prometna? Seveda, ko se je zgodila nesreča, je bilo kar naenkrat z leve in desne, od spredaj in zadaj polno avtomobilov, polno ljudi. Zmleti, zadušiti so jo hoteli. Vse jo je

tedaj stiskalo. Še najbolj pri srcu, v prsih, v trebuhu, v vratu. Skoraj je bruhala. Zelo se je morala zbrati. In tako sama je bila z vsem tem zlom, grozo med toliko tujimi ljudmi, avtomobili in potem sekajočimi utripi plave luči na policijskem avtomobilu. Onesvestila se je. Ne bi smela biti sama. Tudi tedaj ne. Pa je bila. Ko je odhajala iz kleti tako zgodaj, skoraj še popoldan, za to res ni bilo nekega posebnega razloga.

"Daj, daj, počakaj še to uro, ko bom tudi jaz šel domov. Nekaj malega še moram postoriti v kleti, pa bo. Saj veš, da je pri vinu stvari treba zaključiti v roku. Kot živo je," ji je prigovarjal mož.

"Ti imaš tu svoje delo, nič ti ne morem pomagati, doma pa imam polno perila, ki čaka, da ga zlikam. Moj posel. Pa še hči bo klicala. Saj veš, da je ta vikend ni bilo domov."

"No, no, seveda vem. Čeprav je doma bolj malo tudi tedaj, kadar pride. Študentski časi pač. Tisto likanje pa res ni najpomembnejše opravilo, ki ga moraš opraviti še danes, čez eno uro."

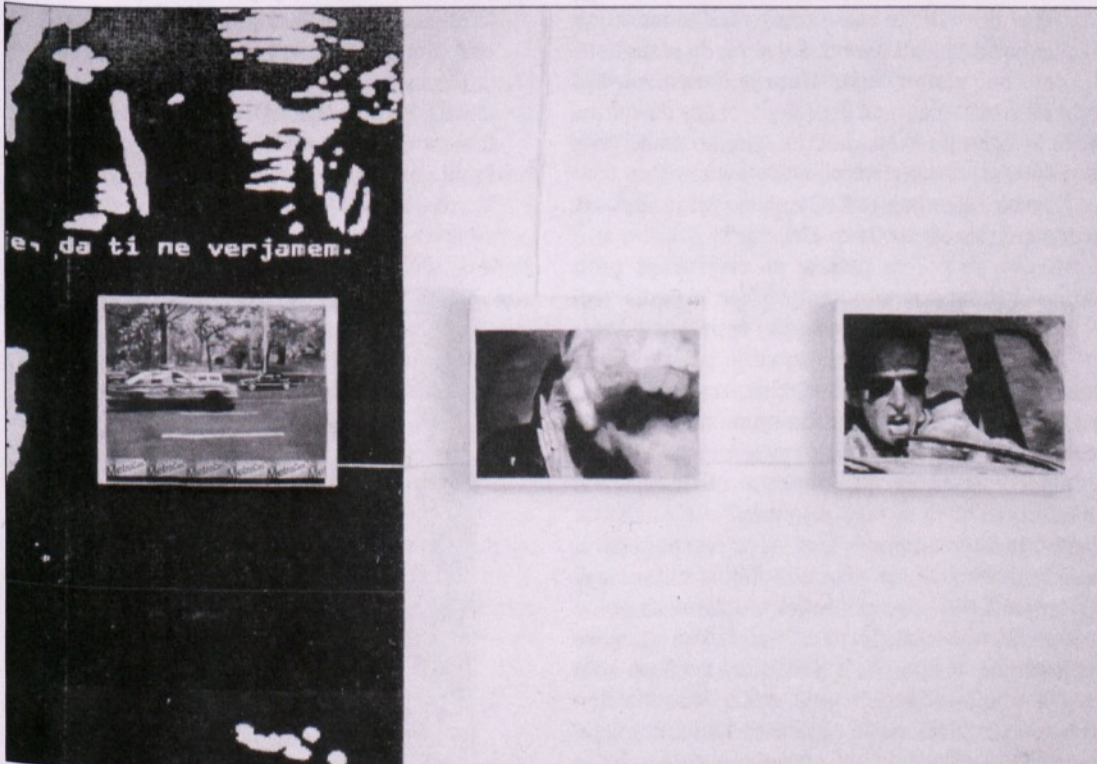
"Seveda, ti boš zvečer sedel k televizorju, gledal boš Dnevnik, potem pa še kaj. Saj si ja ves dan delal. Jaz pa naj tedaj likam in ti pripravim sveže srajce za jutri, za službo. Tudi meni bo prijetno sesti k TV, ko bo že vse urejeno, kar moram. Me razumeš? Te bo že sosed pripeljal. Ne bo prvič."

"Glede prevoza res ni problema. Že veš. Pač pojdi. In pazi na cesti. Saj veš, da v nedeljo popoldan vozijo taki in drugačni šoferji." Misli so se kar podile po glavi. "To pač ne bo zanimalo preisko-

valnega sodnika. Saj tudi nič ne spremeni, nič ne pomeni."

Hotela se je zbrati. Spet jo je stiskalo v grlu. S težavo je obrnila glavo na desno in potem še na levo. Pred očmi se je zdelo, da zdaj ni ničesar več. Potem se je priplazila po vejah pod oknom slika tiste kokoši, tistega večjega piščanca, ki ga je nekoč povozila. Nepotreben spomin. Toda bil je tu. Kar nenadoma je neumna kura planila z desne pod kolo avtomobila. Popolnoma jasno je videla, kako se je kokoš pasla ob robu vozišča, kako je popolnoma zavzeto, kot da je sredi kupa gnoja, kjer ne preži prav nobena nevarnost, klujuvala po tleh. Nenadoma pa, tisti hip, ko je bilo to za noro pernato žival usodno, je planila pod kolo avtomobila. Kar po zraku, z razprtimi perutmi je preletela tisti meter razdalje in vsega je bilo konec. Topo je udarilo, avto se je nekako stresel, zavore so prijele, volan je bil zasukan v levo. Vse se je zgodilo nenadoma; ne kura ne ona nista vedeli, zakaj ravno takrat in natančno tako. Ko jo je pobrala in jo s tacama v roki, da je kokoši glava bingljala proti tlem, nesla na dvorišče, je jasno videla, da so bile oči še odprte. Gledale so nemo z bingljajoče glave v tla, ki so bila zdaj bolj globoko kot ponavadi, kot da bi hotela kokoš videti še kakšnega črva ali kak lep kamenček. Nobene kaplje krvi ni bilo. Tace so bile še tople. Življenja že ni bilo več v njej, le še njegove sledi. Kako čudno se ji je vse zdelo.

Potem pa vreščanje tiste kmetice, tiste gospodinje, ki je takoj vedela, da kokoš ali večji pišča-

Sašo Vrabič, »This town is even smaller«, Zvočne slike I, Celje, 1999

nec (najprej je kričala, da je spet izgubila eno kuro, takoj nato pa, da je spet brez enega pišeta), ne bo niti za juho, saj se kri v njem že strjuje, da je to prava groza, da ima zadosti tiste ceste in žensk, ki se spravijo za volan. Ona že ne bi nikoli vozila, že zato ne, da bi ne ubijala nebogljenih, norih kur, kar tako na pragu dvorišča. Potem je prišel še gospodar, ki je pograbil mrtvo kokoš iz njenih rok, mahal potem z njo proti svoji ženi, ki je še kar naprej vreščala in si roki zarivala v lase, in govoril: "Bomo že uredili, bomo že uredili."

Ker še kar ni bilo konca kričanja in tarnanja nad veliko izgubo in škodo, ker bo treba kuro vreči pač v greznico, je ženo nagnal v hišo. Ko je ženska obstala na zadnji, četrti stopnici in z nezmanjšanim tempom nadaljevala, zdaj še z obupnim jokom, je šel za njo, zamahnil z mrtvo kokošjo proti njenem obrazu in jo tako le odgnal v hišo. Potem je kokoš spustil iz roke, da je padla na tla, pred stopnice. Spet se je zaslil tisti topi udarec, kot da se je vse še enkrat ponovilo. Tisti hip jo je prešinila čudna misel, da je nemogoče dvakrat slišati isti glas. Enkrat, ko prileti v avto živa kokoš, in potem še enkrat, ko pade na tla mrtva kokoš. Saj, mogoče je bila prvič, tisti hip, ko je to sprožilo topi zvok, tudi že mrtva. Ali pa je zdaj v nekakšni omedlevici in nikakor ni mrtva. Krv ni bilo nikjer. Ali pa razlika med živim in mrtvim udarcem, med zvokom ob tem, ne obstaja. Razlika med živim in mrtvim bitjem je edino v smrti. Ta pa je tako naravna, kot so naravna rojstva in življenja.

"Bomo že uredili," je spet rekel kmet.

"Res povozijo v vasi skoraj vsak teden kuro. Nekaj boste plačali, pa bo. Saj vem, da niste hoteli. Zato pač niste vi krivi. Kura je nora žival. Nič pameti nima. Ženi pa stalno govorim, da naj na kure kriči in jih odganja od ceste, ko so še žive. Kaj moremo. Aha, denar imate v avtu."

Denar za življenje. Kričanje zaradi juhe. Vsak teden ena povožena. Je to življenje?

Ko se je potem peljala po cesti dalje proti domu in še velikokrat potem, se ji je pojavljala tisti topi zvok. Nič kot odmev, vedno znova čisto svež.

Tudi takrat popoldan, ko se je peljala mimo tistega osebnega avtomobila, ki je stal pravokotno na cesti in je mimo njega, za njim, z njene desne strani nekaj priletelo, udarilo v njen avto. Tokrat ni ničesar videla. Ni bilo prostora za videnje. Vse je bilo tako blizu in tako zelo zakrito. Kot zarota. Topi udarec je bil pravi. Tisti, ki se ji je velikokrat oglašil potem, ko je povozila kokoš ali večjega piščanca. Ko je zavrla in refleksno zasukala volan v levo, je bila prepričana, da je kokoš, mogoče majhen pes. V celoti se ji je v tistem kratkem času zvrstil film o dogodku pred nekaj leti, z mrtvo kokošjo v roki, imela je topli taci, ko jo je prijela, tu so bile tiste odprte oči v bingljajoči glavi, jasno je slišala vreščanje kmetice in potem videla kmeta,

ki preganja svojo ženo, kako spusti kokoš na tla in je ponovno topo zazvenelo, kako zvedavo gleda v denarnico in vzame denar, denar za bivše življenje ali pa za smrt in ji govori, da ona pač ni kriva.

Neverjetno, kako veliko filma, pravzaprav zvočnega filma, se da videti v drobcu časa. Kot pomagalo, kot uteha, kot bič?

Zakaj pa ji je prišel na misel pes? Je bil topi zvok le drugačen? Povozijo tudi veliko psov. In še več mačk. Tudi podnevi, seveda.

Mačk nikoli ni imela preveč rada.

Grozno, bil je otrok. Majhen, zvit, negiben. Kri mu je počasi polzela iz ušesa. Topi udarec je začel bobneti, divjati v njej. Ni bil pomagalo, ni bil zapis izkušnje, bil je svarilo. Bil je samo še topi udarec. In ves njen svet, vsa njena notranjost sta se tedaj izgubili v tem bobnenju.

Padla je kot snop.

V sobi številka 5 je nekaj grozno zašumelo. Zdrznila se je. V roki je držala časopis in ga mečkala. V mračnosti, ki se je počasi drobila, je videla na vrhu prve strani barvno sliko ljudi, ki do pasu bredejo po rjavi, kalni vodi. "Poplave v Bangladešu so terjale že več sto življenj. Na sliki je skupina prebivalcev neke vasi, ki poskušajo uiti vodni ujmi," je pisalo pod sliko.

Pred tremi meseci je na strani črne kronike, znotraj časopisa pisalo:

Triletni otrok umrl v prometni nesreči.

Včeraj, malo po 17. uri, se je v kraju ...

zgodila huda prometna nesreča. Triletni

... je z domačega dvorišča nenadoma

pritekel na regionalno cesto, po kateri

je ravno v tistem času pripeljala z

osebnim avtomobilom znamke ... voznica

... Čeprav se je umikala v levo,

je prišlo do trčenja... Otrok je dobil

tako hude poškodbe na glavi, da je na

kraju nesreče umrl.

Vzroke še raziskujejo.

Sašo Vrabič, *System problem*, linorez, 1999

(odlomek)

*"Na trenutke ti zna življenje postreči
s hipci absolutne popolnosti in te
posuti z nebeškim prahom."*

Philipe Djian, 37'2 zjutraj

Za M.

Nastopila je zadnja pomlad v tem tisočletju in ljudi okoli mene je zajela prava euforija zaradi dejstva, da živimo v letu 1999. Tudi sama sem se začela obnašati, kot da bo konec sveta in kot da nikoli več ne bo nobene pomladi. Hotela sem živeti ne dvakratno, pet-, desetkratno življenje.

Nikdar prej v življenju nisem čutila take moči, od energije sem bila vsa v ognju in sem žarela, žarela.

Moje oči so bile tako modre, kot je modro avgustovsko nebo. In jasne so bile, brez sence žalosti ali obotavljanja. Videla sem se vsako jutro v ogledalu in sem bila začudena. Zbujala sem se že pred svitom ali tik ob svitu, spočita in polna življenja. Komaj sem čakala, da bom stopila v dan.

Moje ustnice so bile tako tople, da se na njih ni obdržalo prav nobeno ličilo.

Svoje svetle lase, ki sem jih dolga leta nosila segajoče čez ramena, sem si dala postriči in tudi to je mojemu obrazu dalo drugačno vsebino.

Moja koža je bila zagorela od sonca in sonce je bilo moj ljubimec.

Razpoloženje sem lahko potopila v vsakogar, ki mi je prišel naproti, če sem le hotela. Vedela sem, da je napočil čas mojega življenja, ki ni bilo še nikoli tako dobro, kot prav te pomladi.

Nisem se spraševala po razlogih, niso me zanimali, kot me niso zanimali odgovori na vprašanja, kaj se dogaja z mano. Moj odgovor je bilo moje življenje samo. Bila sem srečna in sem se tega zavedala.

Vsak moj korak je bil usmerjen v zmago in z nasprotniki sem ravnala kot pretkana mačka. Enkrat sem bila sladka, prijazna in dobra, da bi jim naslednji trenutek lahko zastrupila možgane in jih potisnila ob zid.

Ja, v tistem času sem srečala Andreja.

Kdo je koga zapeljal?

To sploh ni bilo vprašanje, ki bi klicalo po odgovoru.

Zapeljala sva se.

Ljubezen ubira svoja pota.

Proti temu nisem mogla ničesar storiti, niti se nisem posebej upirala. Pustila sem času, da mi ponudi priložnosti. Vse, kar sem si kdajkoli želela, sem lahko uresničila in ni me bilo strah. Svojih čustev nisem mogla nadzirati. Kot da bi bilo zadnjikrat v življenju, sem hotela doživeti ljubezen z moškim, ki sem ga šele komaj spoznala. Sprva me je zapustila vsa pamet in moje telo je bilo ena sama prebujena strast.

Kako dobro sem poznala ta stanja...

Oba sva imela veliko izgubiti.

Jaz sem živela z Leonom že zelo dolgo. Andrej pa je bil poročen. Zavedala sva se tega in govorila sem mu, kako v svojem življenju ne želim ničesar spremeniti. Smejal se je in prikimaval, čeprav mislim, da sva oba vedela, da so moje besede prazne. Nisem se več hotela ravnati po svojih pravilih. Hotela sem mu dati vse, kar bi si želel. Hotela sem mu zlesti pod kožo in postati edina ženska zanj.

Ponudila sem mu možnost.

Vse se je zdelo tako preprosto.

Če prav pomislim, sprva med nama ni bilo nobene posebne privlačnosti.

Prišel je po nasvet, kako ravnati v nekem pravnem postopku pred sodiščem.

Imela sem slab dan in sem verjetno bila tudi videti tako. Nisem bila dovzetna za nikogar. Bila sem utrujena, imela sem preveč strank in vse so mi vzele veliko časa, saj sem se morala za vsak primer posebej poglobiti v zakone in sodno prakso. Prav enostavno ni delati z ljudmi, ki imajo vprašanja v zvezi z nepremičninami. Na prvi pogled je vse isto, ko pa stvari bližje pogledaš, je zagotovo povsod nekaj narobe.

Rekla sem mu, precej nejevoljno najbrž, saj me je na to kasneje v šali še večkrat spomnil, da naj pusti vse skupaj pri meni in da mu bom raje sama naredila odgovor, kot pa da bi mu samo razložila pravni problem.

Ko je nekaj dni kasneje ponovno prišel v mojo pisarno, sem hitro opazila, da ima zelo prijeten nasmeh in zelo tople, temne oči. Takoj sem videla, da je zelo ambiciozen. Čeprav je bil še nekoliko zadržan, sem čutila, da skriva pod svojim uglajenim videzom močno energijo. Ta me je takoj pritegnila in me sprostila. "No, prav," sem si rekla, udobno naslonjena v svojem službenem fotelju, medtem ko je njegov pogled begal od

mojih oči čez moje prsi, se za hip ustavil na nogah in zdrsnil spet nazaj.

Nisem prepričana v napačna tveganja. Nisem se hotela prenegliti, vendar sem po drugi strani bila precej pogumna in nisem ga hotela kar tako izpustiti. Kaj me je takrat napeljalo, da sem ga povabila na kavo, najbrž nikdar ne bom vedela.

Privlačil me je in preveč dobro sem se poznala, da ne bi vedela, kako se bo nadaljevalo.

Bilo pa je zanimivo, da sva si imela od prvega trenutka dalje tudi veliko povedati. Bil mi je všeč, ker se ni sramoval svojih občutkov in ni poskušal skriti, kako si me želi. Vsak njegov pogled mi je pripovedoval o njegovih željah. To je bilo pri meni vedno zelo pomembno. Rada sem bila zaželjena. Tega nisem nikoli tajila.

Vse se je naenkrat začelo odvijati z bliskovito naglico; povabila z njegove in povabila z moje strani, klici za dobro jutro, kar tako, vse bolj zaradi izmikanja resnici (ki je bila vedno ena sama), pohvale so se kar usipale iz njegovih ust in tudi sama sem mu večkrat povedala, da mi je všeč, in še preden sem se dobro zavedela, sva se znašla v postelji. To je bil edini cilj, ki sva mu sledila od začetka.

Bilo je zelo malo sprenevedanja. Kar začutila sva se.

Bil je zelo dober ljubimec. Dovolj nežen. Pozoren in čuteč. Znal mi je slediti. Znal me je občudovati.

čutim tvoje roke
na mojem telesu
povsod
žarim
od silne moči se mi smeje sonce
ko čakam
da me pokončaš
nežno in udobno
tvoja moč je moj pogum
da ti pokažem
kar si ne upaš

Bila sva lačna bližine. Lačna drug drugega. Za hip samo se mi je v zavest prikradlo drobno vprašanje: "Kaj počneš tukaj, s tem moškim?" Ampak nisem se dolgo obremenjevala s tem. Pustila sem njegovim rokam, da so me razvemale. Od njegovih poljubov so me bolele ustnice. Vse mišice so bile napete in so ga čakale. Bil je lep moški in jaz sem v njegovih očeh bila popolna ženska. Hotela sem izrabiti priložnost in odigrati to vlogo do konca.

V resničnem življenju ni popolnosti.

Hotela sem živeti z njim kot spomin.

Našla sem nekoga, ki mi je bil enakovreden. Zanimivega sogovornika in zahtevnega ljubimca, živahnega duha, lepega vedenja in z občutkom za

drobne pozornosti. Bil je tako drugačen od moških, ki sem jih prej občudovala.

Ali pa ni bil, lahko, da sem si ga drugačnega naredila v svoji domišljiji.

Kaj pa sem sploh vedela o njem? Kaj me je sploh zanimalo, razen tistega, kar sem izvedela iz njegovih dotikov?

Ni bilo dolgo, pa sem ga pričela pogrešati prav vsak trenutek. To mi ni bilo všeč. Želela sem si ga in izgubila sem nadzor nad dogajanjem, čeprav tega ni mogel opaziti. Nisem ga hotela prestrašiti s svojimi čustvi, nisem ga hotela obremenjevati s tem. Izkušnje so iz mene naredile zelo dobro igralko.

Brala sem že o tem, kako enkrat v življenju srečaš svojo drugo polovico. Nekoga, ki je kot ti, pa nisem verjela, da je to mogoče. Nisem se preveč ukvarjala z iskanjem take polovice. Ko pa sem spoznala Andreja, je bilo v trenutku vse jasno. On je bil tisti, ki sem ga čakala vse življenje.

Bil je vse tisto, kar sem si vedno želela, pa nisem vedela, da obstaja...

In zdaj, ko sem ga našla, sem si ga sploh želela obdržati? Ali bi to sploh znala?

Moje razmerje z Leonom pa je postalo zaradi Andreja zelo tvegano. Ne, ni bilo ogroženo. Je pa bilo načeto, osamljeno.

Ne vem, če je bila to zgolj moja krivda. Nisem se tako počutila. Najbrž za to ni bil kriv nobeden od naju.

Bila sem polna življenja, ki pa ga z Leonom nisem mogla nikoli v resnici deliti, ker me ni dohajal.

Med nama je bilo preveč stvari nedorečenih, nikoli izrečene besede so se nama kot usedline zajedale v srce in nama počasi spodjedale ljubezen. Saj ne, da se ne bi več prenašala. Imela sva se še vedno zelo dobro. Vendar sva si bila po drugi strani tudi že zelo oddaljena. Imela sva dobre službe, vsak svoj avtomobil, vsak svoje stanovanje (vendar je on živel pri meni). Poleti sva hodila v Španijo in v Bernardin, pozimi pa na smučanje v Avstrijo.

Bila sva v bistvu zelo mlada za vse, kar sva imela. Ni se nama bilo potrebno posebej truditi. Najbrž sva se zato izgubila nekje vmes. Nikoli za to ne bo pravega opravičila. Ker ne bom našla razloga. Nisem našla niti razloga, da bi se poročila z njim niti da bi ga zapustila. Imela sem ga še vedno zelo rada, življenje z njim je bilo udobno in brez omejitev.

Ne, za nič na svetu nisem hotela izgubiti Leona.

Nekje od znotraj pa me je žgal ogenj, morala sem zgoreti. Nisem prepričana, da bi me sploh kaj moglo ustaviti. Zavedala sem se posledic in sem jih s svoje strani sprejemala.

Brez krivde.

To je bil moj način življenja. Včasih sem se seveda počutila umazano in podlo in sem bila neskončno žalostna. Spet drugič sem bila prepričana, da je to edina resnična možnost za moje preživetje.

Nisem pa zaradi tega svojega načina življenja hotela preveč prizadeti drugih. Zame je bila igra, ki je drugi niso razumeli. Če niso sprejemali mojih pravil, sem jih odslovila, visoka in samozadostna, kakršna sem v njihovih očeh bila. Tudi v Andrejevih.

Bistvo je očem skrito.

Leon pa me je zelo dobro poznal.

Ko sem spoznala Andreja, se je v meni nekaj premaknilo. Njegovo bližino sem lahko občutila kot toplo bolečino globoko v sebi. Tega si nisem znala razložiti. Kot da bi od tistega dne, ko sva postala ljubimca, samo še on lahko zapolnil praznino, ki sem jo nosila s sabo skozi vsa leta in je nisem povsem razumela. Zamikalo me je, seveda, da bi mu postavila pravila igre, a sem čutila, da tokrat ni isto. Da bi na koncu bila lahko celo porazena.

Ljubezen se me je dotaknila z nevidno roko in vse drugo je bila praznina. Začutila sem svoje bistvo.

Z njim bi lahko imela otroka.

Nekega dne, ko je odhajal od mene, sem mu to hotela povedati, pa sem si premislila. Le kaj bi to spremenilo? Nič. Prav nič.

Z Leonom seveda nisva imela otrok. Najin odnos sam je bil preveč zapleten in v najinem razmerju sem imela položaj ženske - otroka, ki si ga za nič na svetu nisem pustila odvzeti. Tako sem lahko, kadar kot ženska nisem vsega dosegla, kot otrok vse izsilila.

Kakorkoli že, takoj, ko sem se nekoliko stregnila od začudenja, kako blizu sem pustila Andreju, sem vedela, da je nekaj hudo narobe. Da bom morala odnehati in stopiti korak nazaj. In dopovedala sem si, da take vrste bližina ni dobra za nobenega od naju.

Lahko bi postala naenkrat tudi preveč moteča, morda.

ljubi me danes za zmeraj
in jutri pozabi
da so moje roke v tebi zbudile
pozabljene sanje
otožnost nima pomena
za naju ni sence življenja
razidiva se
preden čas postane najin zaveznik in tega
ne bova storila
in bova samo dva iz povprečja

Z Andrejem si niti slučajno nisem hotela zamišljati skupne prihodnosti. Ni je bilo, nisem je hotela. Kar sem doživljala z njim, je bilo preveč dragoceno in preveč redko, da bi to hotela kakorkoli ujeti v utečeno rutino življenja. Ne bi nama uspelo, sploh meni ne.

On pa si najbrž ni tega niti želel.

Bil je pač zgolj moški, ki sem ga pritegnila s svojo močjo, z videzom, z načinom življenja, morda. Znala sem ujeti njegove želje, ga sprejeti in ga ljubiti s strastjo, ki je najbrž ni tako pogosto doživel. Nisem ga hotela preveč spoznati, zato ga nisem spraševala o njegovem življenju. Vse, kar sem o njem hotela vedeti, je bilo skrito v njegovem glasu in se tega bržkone niti sam ni dobro zavedal. Nisem ga preveč rada spraševala, sama pa sem mu veliko povedala o sebi in včasih je nekam nejeverno umolknil. Ali se je samo negotovo nasmehnil. Ja, imel je zelo prijeten nasmeh, zelo lepo se je smejal, in ko sem mu to povedala, se je smejal še bolj pogosto.

Včasih mi je rekel, da ga sploh ne poznam in to ni zvenelo kot očitek. Slišalo se je skoraj kot žalostna ugotovitev, kot da me ne zanima dovolj. Ne vem, kaj je pričakoval od mene. Ne vem, če je sploh razmišljal o tem. Bilo mu je seveda jasno, da najino razmerje ne bo trajalo. Najbrž me sploh ni dojemal s tako silovito bližino, kot sem jaz začutila njega.

Ali pač?

Bilo bi mi res zelo žal, če bi morala zvedeti, da je sprejemal zgolj moje telo. To bi me prizadelo in do tega spoznanja nisem hotela priti.

zgodnje dopoldne nekega dne
dišal si po lažeh
govoril o mojih laseh
pral si mi možgane s spoznanji
o življenju
ki ga ni bilo
in vse samo zato
da bi legel v mojo posteljo

Da sem mu bila všeč, nisem dvomila, nisem pa vedela za njegove meje in bila sem preveč ponosna, da bi ga vprašala. Pa tudi ne bi mogla ničesar več spremeniti. Kar je bilo, je bilo. Torej sem se smejala tudi jaz in najina srečanja, tudi kar tako, kadar sva šla zgolj na capuccino, so bila nadvse prijetna.

Bilo je kot merjenje moči.

In tako je mineval čas. Minevala je evforija. Vame se je naenkrat prikrito prikradla žalost in zameglila barvo mojih oči. Bila bi z njim. Gledala sem ga in videla sem svoje življenje, kakršno bi lahko bilo. Dosegla sva vse, kar sva kot ljubimca lahko. Drugega upanja za naju nisem videla.

"Opišite nam, prosim, bolj natančno, koncept življenja in dela celodnevne osnovne šole, opredelite njene smotre, njeno organizacijsko obliko in pedagoško strukturo ter vlogo pri usmerjanju vzgoje in izobraževanja."

"Šola kot najbolj organizirana vzgojnoizobraževalna ustanova je dolžna prispevati najpomembnejši delež k vzgajanju in izobraževanju mladega človeka. Čeprav smo v preteklosti poudarjali vzgojne naloge osnovne šole, je bila njena vzgojna komponenta nemalokrat okrnjena in izrinjena na račun prenatrpanega učnega programa in neustreznega vrednotenja znanja, ki je bilo in je še neredko obremenjeno pretežno s faktografijo in formalističnim reproduciranjem učne snovi. Šola je dolžna razvijati zlasti miselne sposobnosti in ustvarjalnost mladega človeka ter ga vzgajati v dejavno osebno."

Vse to so družbeni cilji, ki smo jih zastavili z osnovno šolo kot šolo enakih možnosti za vse mlade ljudi, ne glede na to, iz kakšnega družinskega okolja prihajajo. Žal smo se tem ciljem iz znanih razlogov prepočasno približevali.

Prepričani smo, da lahko takšne vzgojnoizobraževalne naloge osnovne šole uresničimo v celodnevnom programu življenja in dela, po katerem bo osnovna šola prevzela vso skrb za izvedbo učnega načrta. Torej ne bo skrbelo samo za pouk, temveč bo prevzela odgovornost tudi za to, da bo otrok opravil vse učne obveznosti v šoli, da bo vsak učenec v skladu s svojimi sposobnostmi in nagnjenji dosegel vzgojnoizobraževalne smotre osnovne šole. Nevzdržno je, da šola pogosto prepušča skrb za obvladovanje učne snovi staršem. Pomislimo, kakšno obremenitev in pogosto nepremagljivo oviro pomenijo za starše naloge njihovih otrok iz matematike, tujega jezika, pa tudi iz drugih predmetov. Zaradi prenatrpanosti in neredkega pretiravanja v zahtevah, v kakršnega je zašla, naša osnovna šola psihično in fizično vedno bolj obremenjuje osnovnošolskega otroka. Del teh bremen si prizadevajo odvzeti svojim otrokom starši ali pa pokličejo na pomoč različne "inštruktorje". Toda vprašajmo se, kolikšen odstotek staršev to zmore spričo svoje izobrazbe in materialnih možnosti. Učenci v manj razvitem socialnem in kulturnem okolju, zlasti otroci staršev z nepopolno osnovnošolsko izobrazbo in s skromnejšimi dohodki vseh teh bremen ne zmorejo več.

In še nekaj. Zakaj pri razrednem pouku tako krčevito vztrajamo pri frontalnih oblikah dela, ko pa nas npr. že moderniziran pouk matematike usmerja k skupinskemu delu in individualizaciji pouka. Če bomo hoteli tudi v celodnevni osnovni šoli ustvariti

vsaj nekoliko toplino in domačnosti, bomo morali tudi temeljito preurediti in ustrezneje opremiti prostore."

"Kaj pomeni, po vašem mnenju, celodnevna šola za posameznega učenca? Kaj daje staršem? Ali taka šola ne zmanjšuje vloge družinske vzgoje?"

"Učenec bo v celodnevni osnovni šoli opravil vse obveznosti v šoli in ne bo ničesar nosil domov - niti torbe niti skrbi za domače naloge. Učenci bodo v šoli sicer 7 do 8 ur. To pa seveda ne pomeni, da bo ves čas pouk. Učne ure se bodo menjavale s samostojnim učenjem, rekreacijo, prostovoljnimi dejavnostmi, obroki organizirane šolske prehrane itd.

Kdaj se bo zjutraj začelo delo v šoli, bo odvisno od posebnih potreb okolja. Odločno pa bomo vztrajali, da ne bo šola ničesar od svojih vzgojnoizobraževalnih obveznosti prenašala na dom in družino. Družina in starši kot vzgojni dejavnik ne bodo v ničemer okrnjeni. Nasprotno. Imeli bodo še več možnosti za stike s svojimi otroki, saj se bodo skorajda hkrati vrnili domov, starši z dela, otroci pa iz šole. Torej vsakršno podtikanje, da bo celodnevna osnovna šola odtujila otrokom starše, da se bodo zrahljale čustvene vezi itd., so voda na mlin tistim, ki jim je trn v peti vzgojnoizobraževalna usmerjenost naše socialistično angažirane samoupravne šole.

Ko bodo npr. kmečki starši spoznali, da bodo razbremenjeni dnevnih skrbi, kako svoje šolske obveznosti opravlja njihov otrok, se bodo lahko kmalu pričeli, da je celodnevna šola njihovim otrokom in njim samim v korist, ne pa v škodo."

"Koliko šol bo predvidoma začelo z novo organizacijo življenja in dela?"

"S celodnevним programom življenja in dela v osnovni šoli bodo predvidoma začeli v osnovni šoli Biba Rock v Šoštanju, osnovni šoli Josip Broz Tito v Predosljah pri Kranju, osnovni šoli v Dobrovi pri Ljubljani in v osnovni šoli Pod Graško goro pri Slovenj Gradcu."

(Razgovor z direktorjem zavoda za šolstvo SR Slovenije Borisom Lipužičem za Prosvetni delavec opravila Tea D.)

*

Obetalo se je tudi pod goro jurišev. Po skoraj tridesetih letih ponujane svobode in miru je bil pred durmi osnovnošolski celodnevni letoletni eksperiment. V najbolj svobodnjaški med farami. Nekdo iz nekega drugega sveta se je na šmiklavških ozarah semenskega krompirjevega polja nadejal

enake zagretosti nad prividom enakosti, torej pravičnosti, kot pod reklamnim panojem na prestolniški betonski ploščadi, ki je čuvala zaman padle.

Vsi različni, vsi enakopravni.

Če COŠ zmore Evropa, jo hočemo tudi mi.

And what about if we do not consent the International Monetary Found loan?

Ješčemo travu.

Eh, to je ostalina iz nekega drugega, davnega, ne več našega časa.

Ne bo držalo. Ništa ljudsko nije mi tuđe.

Miks iz časovne distance. Od tod je sarkazem blag. Toda stvarnost, resničnost, je vedno trpkajša od spomina, samo prebuditi je ni več mogoče - vse in hkrati.

*

Se je prihulila vaška otročad tega izbornega poskusnega celodnevne leta vsako septembrsko jutro nekaj pred osmo v šolo, kjer so jo čakale od prejšnjega popoldneva odložene torbe. Vse na svojem mestu.

Slovenska domača že pregledana.

Računi popravljeni.

Akvareli Z očetom na nedeljskem potepu narisani. Lažni mimesis - podobe z vodnimi barvami so bile v resnici izmišljene, zakaj kdo pa gre v nedeljo kam drugam kakor k maši. Toda tega narisati se ne sme. Še ne sme. To šele pride - v neki drugi resničnosti.

Prvi odstavek na sedemindvajseti strani je že tudi bil trikrat tiho in enkrat glasno prebran. Z občutkom.

Ukročeni ideal. COŠ. Vsem enak prokl kruha.

Skuštran in žnodrav vaški otročaj vis a vis bledečnega ter ošpeglanega mestjanarja. Končno od starta naprej oba enaka. Vsi enakopravni. Čez sedem let se bo pokazalo, da COŠ ne razmetuje. Ne entropira. Rezultat učne obdelave in vzgojne obklesave bosta klo(v)na z do neločljivosti enakimi rokami na srednješolskih vratnih krilih. Ta bodo brez kljuk. Sezam, odpri se! Odslikava svobode ameriškega saloona z divjega zahoda, vendar kultiviranega. V divji gneči ponuditi priložnost vsem. Za vse enake možnosti. Kar sama se bodo odpirala. Vrata. Samo pristopiti je treba.

Do uresničenih sanj le še nekaj malega več kot sedem let. Tako je to.

Pod Graško goro sedijo v učilni zidani in pišejo spis Jesen je pred durmi. Trudijo se zijati v zvezke, toda kaj, ko jim oči kar same uhajajo na njive, po katerih se pasejo rdeči zetorji, ki s plugom brodirjo po spomladi zasutih in ogrobanih brazdah, sejalniki ob njih pa puščajo za sabo belo krompirjevo stezo. Sonce ga oblizuje, krompir, zato domači ob posušene snežne gomoljaste potke že postavljajo gajbe, kamor ga bo potrebno pobrati še pred nav-

pičnim soncem. Da se ne spari. Krompir.

Oni iz COŠ bi zdaj tudi bili vsak na svoji njivi. Lani je to še šlo. Tako kot ta veliki bi si z desnico tu pa tam stoje poravnali križ, z levo dlanjo pa delali senco očem, da bi se lahko čudili in prikimali. Lep je. Lep. In poln. Pa debel. Krompir.

Debelo požirajo svojo žalost, zakaj do štirih, ko bodo smeli domov, je še debelih sedem ur. Njih pa zdaj skomina brodirjo po prhki topli prsti, v katero se pozno popoldne skoraj ne bo več splačalo stopiti. Čarovnija bo šla h koncu in ne bo več mogla lagati, da bi ji še verjeli. Njih zdaj skomina po zemlji za nohti, po tanko narezanih rdeče-belih lističih povojene svinjske brade na keli domačega rženega kruha. Po z roso prevlečenem piskrču hladnega predlanskega lesnikovca, ki najprej zakisli skoraj v ušesih, potem zaskeli v čeljustih, nazadnje pa blago odžeja vso sončno suhoto po telesu.

"Le pišite! Potrudite se. Da vas čez leta ne bo sram pred kakšnim močvirnikom, ki bo znal boljše popisati delo na polju kot vi, ki ga imate pred nosom. Pa ni, mestni pamž, nikoli skusil poznega poletja na njivi, vedel pa bo, napisati, kaj je jeseni treba postoriti. Bolje kot vi!"

Potem malo pomolči, da si oddahnejo in ji spet lahko dajo, tovarišici, svoja ušesa na razpolago.

"Otroci, to je zategadelj, ker v življenju ni treba vsega skusiti. Dovolj je vedeti. Samo prebrati in se naučiti. Vas pa doma tirajo v ravno narobe."

Eh, saj ne vedo, kaj delajo. Odpustite jim.

Kdo naj odpusti? Komu?

"V službah vas ne bodo cenili po tem, koliko krompirja ste v življenju pobrali, pač pa po tem, kaj boste znali storiti za to, da bi ga zraslo čim več, ljudem pa bi ga bilo treba pobirati čim manj. Da se ne bo treba v počep zviti in živali podoben mučiti od jutra do noči."

Kaj pa ve tovarišica o tem!? Dokler ne poskušiš, ne veš, kako je prima, ko gnil krompir nežno nežno premažeš s prstjo in ga podstaviš sosedu. Med hihitanjem v brado čakaš, da ga pograbi, potem pa benti in se briše v zemljo, ko se mu po prstih ogabno in smrdljivo pcedi.

V razredu za zvezkom si tako sam, na njivi pa je vse polno. Bica in dedi, pa teta iz mesta in oba strica. Tu pa tam se kdo dvigne nad druge, da si poravna hrbet, potem pa se spet zvije v vprašaj in čepe ali kleče že spet tiščijo skupaj buče. Ni jih čuti, sem v razred, toda gotovo si kot lani in vsako leto pripovedujejo štorije in se krohočejo, krohočejo. Krompirjev dan pač ni nikoli žalosten.

Takšni, čepe, se predstavljajo ko race. Vedno po nekaj skupaj. Kot krompirjevi kupčki so. In o čemerkoli že čvekajo, vmes vedno znova nanese o krompirju. Tak je urok. Po desetkrat in več rečejo eno in isto. Lep je. Debel. Poln. Naj se dobro posuši in ohladi, potem bo gotovo zdrav do novega. Pa naj stokrat ponovijo eno in isto, nikoli ni

dolgčas. Na polju, med pobiranjem, med svojimi žene.

*

Ob dvanajst in petnajst jih vseh sedemnajst nekrompirjevcev iz COŠ v jedilnici sede za pladnje, položene na plastificirane namizne prte.

Kosilo. Dober tek, otroci!

Špageti z mesnim prelivom in zelena solata. Poobedek - jabolčni zavitek.

"Otroci! Da vam ne bo kdaj tesno pri srcu in v pamet. Zapomnite si! In potrudite se! Kadar jeste špagete, vzamete žlico z levico, v desno pa vilice. Ravno narobe kot je prav. Potem si pomagata z vdolbino na žlici, da lahko na vilice navijete špagete. In jih zlahka spravite v usta. Tako, vidite! No, poskusite!"

In poskušajo. Kot kure, ki pijejo vodo, zvijajo vznak glave in skušajo drseče breme odložiti v odprta usta. Beli črvi jim lezejo po bradi in v nosnice, se lepijo na lica. Umirjajo jih z iztegnjenimi jeziki in pogledujejo v strop. Še najbolj enostavno jih je ukrotiti, špagete, s prsti levice in popraviti v usta. Toda na skrivaj, da ne vidi tovarišica.

"Ne, ni potrebno mešati in broditu po krožniku, da bi zajeli mesni preliv. Če boste jedli, kot vas učim, se bo omaka ujela sama od sebe!"

Tovarišica pač ne ve, da je omako zajeti lažje z žlico, špagete pa s prsti. Ker še ni poskusila.

"Otroci, v skodelicah pred vami je parmezan. To je nariban sir. Le potrosite ga po špagetih! Boste videli, kako je dobro."

Tisti, ki lahko skozi okno vidijo svoje domove, pogleduje iznad krožnikov in zavidajo dimu, ki se dviguje strmo nad strehe in je lahko zunaj. Mama kuha. Zavidajo domačim, ki bodo imeli kosilo. Če bi bilo letos lani, bi tudi oni že bili doma. Skupaj s krompirjevimi pobirači bi sedeli za mizo in čakali, da bo skoraj preslana župa, v kateri je nadrobljen star kruh, prav hladna. Prej je v njem mama prevrevala pozelhana, zato hiša tako diši. Po tem bo ponudila kiselkast krompirjev zos s hrenom, na njem pa tanko narezan rdeč goveji jezik v župi od prej kuhan, za povrh pa presni krap. In vse si eno za drugim nabašeš v isti krožnik, poješ z isto žlico, ki jo lahko držiš v pesti, krap pa primeš s palcem in kazalcem in glavo daš vznak samo zato, da ne bi cetlal zmetega birfl cukra, ki je poštipan povrhu.

Tovarišica jim seveda vidi srca in pamet v očeh - v njihove budne sanje gleda. Toda igrati mora naloženo COŠ igro. Takšen je red. Kam pa bi prišli, če bi še v šoli vsak po svoje.

"Otroci! Župi se reče juha, pozelhana je povejeno ali prekajeno, zos pa omaka, slovensko rečemo posladkano, ne cukrano, poštipan birfl cukrer je mleti sladkor in presni krap je flancat."

Samo s premikanjem ustnic ponavljajo za tovarišico učiteljico.

Je že mogoče, se jim utrne, da je tako prav,

toda če tako rečeš, manj diši in ni tako dobro.

"Danes boste lahko šli domov prej. Toda pred tem še naredimo nalogo. Pohitimo."

Najbolj neučakani začno takoj spravljati v torbo copate in nogavice. Bosi za mizami stoje čakajo na svojo njivo. Zdaj gre zares. Tudi če bodo samo sekundo prej, vredno je.

Z očmi na domačih njivah se skušajo spomniti, kaj je bilo za nalogo. S prsti si brodijo po laseh, da bi prebudili spomin. Ne gre. Poiščejo tovarišico, ki sedi za katedrom. Na smeh ji gre.

Zdaj se jim zasvetlika. Domov. Dooomooooov! Na njive, nad krompir, k svojim. Zgodi se jim, da imajo radi tudi njo, tovarišico.

Ko jim je dovoljeno začeti pospravljati, iz oči nasejana svetloba iz učilnice prežene mrak, ki je ves dopoldan cankal od srca. Dobro je, čeprav danes ne bo več komu svetiti nad klopni.

Tečejo na vse štiri strani neba. Med poskakanjem si zavihujejo rokave in hlačnice, potem pa obstojijo vsak pred svojo njivo, si z dlanmi zasenčijo pogled, kot so jih naučili starši od njihovih starih staršev naučeno in kar malo tesno jim je, ko vidijo, kako daleč so domači že z delom. S sveto zbranostjo se začno vdirati v rahlo prst po bližnjici do svojih.

Potem počepnejo kje blizu mame, da jih lahko pobara, če so kaj lačni, in ko odkimavajo, jim mame pošepetavajo, kot da govorijo kakšno skrivnost, ne pa vsako leto dogodeno:

"Za popoldansko malico bo jajčna solata pa špeh, za večerjo pa krompirjeva župa z grumpi, na vrh pa presni krap."

Usta jim vleče na smeh, da hoče še mamam na otročje.

Ta mali pa odšepetavajo in delajo domačo nalogo:

"Špeh je slanina, župa pa juha, grumpi so ovirki in presni krap so... Krap so pa...?"

"Za povrh pa štrudl!"

"A iz ta reznih japk?"

"Ja. Sem jih fejest cukrala."

In končujejo nalogo:

"Štrudl je jabolčni zavitek, cukrer pa sladkor, japke so jabolka, za povrhu pa poobedek..."

Kot bi jih usekala osa nadležna, odmaknejo roko, potem pa si prste brišejo v toplo rvajico in pogledujejo mame, ki se hihitajo v bluze.

Krohočejo se zaradi podstavljenega gnilobe, še bolj zaradi preimenitnega načrta... Diverzije.

Dogovorile so se, mame, da bodo otroci jutri ostali...

Dve leti je trajalo. To s COŠ. Dovolj, da se lahko pozabi gledati in hoditi po svoje. Treba bo napisati spis Ali še moremo nazaj. Vsaj za v sanje, če že zares ne bo več šlo.

Vinko Ošlak

Hidalgo z Juga

Rade Nikolić (1937-1988)

(Odlomki iz daljšega eseja)

"Nikolić - nikoli nič," je naredil rimo Slovenjgrađčan po poklicu in ne le po kraju bivanja in kraju službovanja - dr. Stane Strnad, primarij slovenjgraške bolnišnice. Umetnostni poznavalec in spodbujevalec vseh, ki so obetali kako umetnost, predvsem še slikarja Tisnikarja, sicer dolgoletnega Nikolićevega tovariša v obeh elementih, suhem elementu umetnosti in njenih materialov in tehnik in usodnejšem, mokrem elementu pijače, ki je nekaj časa grozila uničiti oba, kakor je na koncu enega od obeh, Nikolića, v resnici uničila, drugega, Tisnikarja, pa pomilostila in njegovo usodo izročila drugim močem, ki se tedaj še niso nakazovale. Besede so padle kakor nepreklicna ali le z največjo težavo in ob posebni milosti vendar preklicljiva sodba, zoper katero ni drugega priziva, kakor popolna spreobrnitev.

*

Nekaj časa me je oseba Radeta Nikolića dosti močneje pritegovala kakor oseba Jožeta Tisnikarja. Nikolić je bil po svoji duševni zgradbi intelektualca, kar Tisnikar ni bil. Z njim si je bilo mogoče izmenjavati knjige, ki jih ljudje zdrave pameti navadno ne berejo, berejo pa jih intelektualci. Pod eno pazduho intelektualno zahtevna knjiga, pod drugo pa kletarsko nezahtevna steklenica cenene pijače je bila tistemu obdobju mojega življenja ustrezna sestava podobe, ki me je utegnila pritegovati. Nerazumljeni in prezirani umetnik, ki mora seči po pijači, da odpomore krivici, s katero je obdan. Če se temu pridruži še mešanica donkihotske podobe, hidalgovske, kakor jo riše zgodovina, in čegevarovske, kakor jo je risala tedanjost, potem je lepilna snov podobno usmerjenih in delujočih duš zmešana.

Če mu je Nebo podarilo močan umetniški talent in mehko, za značaj tega sveta premeško dušo, mu je narava podarila ne previsoko, vitko, a atletsko in do neverjetnega vzdržljivo in močno telo. Cele mesece se je lahko preživljal samo s kruhom in čebulo. Če je po mesecih pijančevanja samo za nekaj dni nehal piti, se je njegovo telo v hipu regeneriralo in razpolagalo s kondicijo treniranega telovadca. Bolezni pravzaprav ni poznal. Kljub življenju, ki je po svoji nerednosti klicalo nase vse bolezni, kar jih pozna medicinski register.

Ne vem, ali je bil rojen v znamenju dvojčkov, a vsekakor je imel izrazite značajске poteze tega očarljivega, a tudi napornega znamenja, napornega za imetnika samega in za vse v njegovi bližini. Ko je

pil, je pripadal rasi bohemov; zanemarljivo je svoje obrazno strnišče, sredi zime si ga videl hoditi po mestu brez srajce, brez škode je prespal v najhujšem mrazu kjer koli zunaj ko kak klošar. A ko se je zbral v treznost, se je očedil, se lepo oblekel in hodil po mestu kot gospod izbranih manir. Gentleman brez primere.

*

Bil je otrok druge svetovne vojne, rojen v Ritešičih pri Doboju v Bosni, najprej nekakšen posvojenec v ljubljanski predmestni družini brez otrok, nato vzgajan v socialističnih mladinskih domovih v Sloveniji; nazadnje umeščen v življenje v majhnem slovenskem mestu, ki pa je imelo slikarsko in kiparsko tradicijo, brate Strauße in Bernekerja, prek katere ni bilo mogoče splezati in jo še manj obiti brez izredne milosti usode, ki modelira umetnike, kakor umetniki modelirajo življenje in nazaj usodo samo.

Socializem je s svojo nespametno ždanovščino sprevrgel tisočletja veljavno dojemanje umetnosti. Tisti, ki cekajevske preproščine niso mogli sprejeti, so bili nekako po naravi stvari prisiljeni zapasti drugi zmoti, kakor jo napoveduje Heine, ta genialni zapisovalec vseh mogočih hudih zmot: *Ich bin für Autonomie der Kunst; weder der Religion noch der Politik soll sie als Magd dienen, sie ist sich selber letzter Zweck.* (Sem za avtonomijo umetnosti; niti veri niti politiki naj bi ne bila dekla, temveč bodi namen sama sebi.) Heine mogoče še ni mogel vedeti, da pomeni avtonomija v umetnosti kmalu tudi avtonomija v morali. Danes vemo, ko smo preizkusili vse možne avtonomije po vrsti, da nobena ni resnična, da je resnično samo njeno vsakokratno pervertiranje v nasprotje propagiranih obljub; tudi tedaj tako forsirano "samoupravljanje" kot najvišje dejanje avtonomnega in emancipiranega - tudi to besedo bo treba kdaj razkrinkati v vsej njeni lažni vsebini - človeka, zreduciranega na produkcijsko in dohodkovno enoto "delovnih ljudi in občanov".

*

Cankar je bil njegova referenca, kakor je bil pozneje, zadnja leta pred smrtjo, Avguštin s svojimi *Izpovedmi*. Niti prvo niti drugo ime ni bilo naključno. Iz Cankarja ga je nagovarjala, kakor je nas vse tedaj nagovarjala - o, da ne bi! - pravičniška in umetnjakarska drža, tista nesrečna drža, ki je bila v kakem Zolaju z njegovim *J'accuse* - obtožujem - privedena do izprijenosti in smešnosti hkrati. Cankarjev umetnik, kakor tudi Cankar sam, sme vse, ima licenco

ESEJISTIKA

Če mu je Nebo podarilo močan umetniški talent in mehko, za značaj tega sveta premeško dušo, mu je narava podarila ne previsoko, vitko, a atletsko in do neverjetnega vzdržljivo in močno telo.

Nikolić je bil mojster govornje besede, tudi on ne pisane, vedno le govornje: ni imel Tisnikarjevega humorja, a je imel naravnost filozofsko eksistencialno resnost.

dvornega norca nacije, ki si lahko privoščijo vsako kršitev moralnih in postavnih pravil in omejitev. Umetnik je vendar nadčlovek. Cankar se je učil pri Nietzscheju, po Cankarju so se vsi slovenski umetnjakarji učili pri Nietzscheju, četudi ga sami niso vedno brali, in če so ga brali, ne vedno razumeli. Cankarjeva veličina trpi zaradi tiste nietzschejanske norosti, ki se vleče še vse v naš čas. Gotovo je zapeljivo in zanimivo imeti privilegij človeka zunaj postave, zunaj etosa, zunaj omejitve. Kdo ne bi vzel, še svetnik bi komaj ne vzel. In Nikolić je vzel in sam sem tedaj vzel, skoraj vsak slovenski diletant ali resnični umetnik je vzel, diletant še več in prej kakor resnični umetnik.

*

A po silovitosti tega uhajanja je mogoče izmeriti trdoto in debelino kamna, ki bi ga bilo v resnici treba odbiti in odstraniti, da bi se zableščala Venera. Trši in debelejši so ti jalovi kamniti sloji, svetlejša in silnejša je boginja, ki ždi v materialu. Nikoliću je bila predlagana nadvse bleščeča, v skalo rednega dela skrita umetnina - a ne usojena. Dani sta mu bili dve sestavini velikega umetnika, kakor jih tri navaja Haecker: izjemen dar in velika tema. Drugo nekoliko manj kakor prvo. A manjkalo mu je tretje: *labor improbus* - delo v potu svojega obraza.

*

A treba je povedati to presenetljivo reč, ki Nikolića tako zelo razlikuje od njegovih tedanjih pajdašev in od njegovih pivskih drugov iz vseh časov in krajev, kjer se umetniki raje spozabljajo s pitjem, kakor da bi pozabili na svoj razboleli jaz s tem, za kar jih je usoda poklicala, umetniškim delom samim. Nikolić je po vrsti izgubil to in ono, nazadnje tudi družino, nazadnje socialni položaj, civilizirano okolje, skoraj vse. Skoraj vse. Ni namreč izgubil vesti. Kakor pitje ni moglo niti načeti, kaj šele uničiti njegovega telesa, njegovega zdravja in kondicije, predvsem pa regeneracijske sposobnosti tega telesa in njegove moči, tako tudi ni moglo načeti, kaj šele uničiti njegove vesti. Po storjeni neumnosti, tudi po storjeni krivici in nasilnosti, se nikoli ni sprenevedal, ni tajil, ni se skliceval na izgubo spomina. Prevzemal je polno odgovornost za to, kar je storil pijan, pa naj je bil še tako do onemoglosti pijan.

V zadnjih letih pred smrtjo, ko skorajda nisva več mogla prav prijateljevati, se mi je izmikal, ker ga je bilo sram snedenih obljub, odplaknjenih načrtov, izvetrenih vizij. Tista velika, razkošna, vse njegove bizantinsko patriarhovske ljubezni polna hiša, ki jo je v svojih sanjah postavljala svojima ljubljenima hčerama, je postajala vse manjša, dokler nazadnje ni skopnela v resignacijo. Ko sem videl, da mu je srečanje z menoj vse bolj mučno, čeprav mu nisem pridigal in sem ga skušal le spodbujati, sem tudi sam nehal iskati za njim, kakor sem sicer prej vsa leta

počel. Nisem več obtekel vseh slovenjegraških lokalov, da bi ga kje našel in ga izvabil iz družine hijen, ki so se opijale na njegov račun in ga podžigale k nasilnim in nečastnim dejanjem, potem pa se, spet kakor prave hijene, poskrile in razbežale, da je moral sam plačati, kar je bilo storjeno ali uničeno v družini.

Če je bil Tisnikar mojster ljudskega hudomušnega pripovedovanja, kar ga je po svoje delalo vzporednega umetnika na drugem področju umetnosti, področju besedne umetnosti, je bil Nikolić mojster psevdoakademskega psihologističnega pripovedovanja, s katerim je dolgo časa tudi največje skeptike in trezneže prepričal o svoji nekrivdi in o objektivni nemožnosti, da bi dal svojemu nespornemu talentu krila. Nikolić ni govoril bosanske srbščine, kakor bi veljalo glede na njegovo poreklo; ni govoril koroške slovenščine, kakor bi veljalo po življenjski poti in ustalitvi, ustalitvi v zelo omejenem smislu te besede, saj je prav ustalitev oziroma nemožnost česa takega bila eden ključnih Nikolićevih problemov. Govoril je za svoje potrebe adaptirano freudovščino, čeprav se je Freudove materinščine naučil šele nekaj let pred svojo smrtjo, ko je daljša obdobja živel v Nemčiji in Avstriji, kjer si je služil kruh, a tudi tam bolj kakor kruh z alkoholno pajdaško radodarnostjo kupovano družino neenakih, vsakega daru oropanih, kakor sam ni bil; neplemenitih in roparskih, kakor sam ni bil; človeško nizkih in poniglih, kakor sam ni bil.

*

Še v nečem drugače, kakor njegov tovariš Tisnikar, je bil Nikolić mojster govornje besede, tudi on ne pisane, vedno le govornje: ni imel Tisnikarjevega humorja, a je imel naravnost filozofsko eksistencialno resnost, ki je bila Tisnikarju tuja. Če s Tisnikarjem skoraj ni bilo mogoče govoriti o čem resnem in v resnem tonu, se z Nikolićem skoraj ni bilo mogoče šaliti in govoriti v šaljivem tonu. Njegova resnost je mejila na patetiko, kakor je Tisnikarjeva humornost in hudomušnost mejila na cinizem. A od Tisnikarja je lahko vsakdo odšel prost in neuporabljen, medtem ko si od Nikolića odhajal prevzet in zavzet, kdaj tudi uporabljen. Ko bi bila oba v partizanih, bi bil Tisnikar vesel in vsem prijeten harmonikar, Nikolić pa strah vzbujajoči strogi in moralizatorski komisar. Ko bi bila pri domobranci, bi bil Tisnikar to, kar bi bil pri partizanih, vesel harmonikar, Nikolić pa bi bil prav tako strah vzbujajoči pridigarski in moralno strogi, neizprosni vojni kurat.

Če je bila v Tisnikarju bistrost preprostega nešolanega, a z vdorom specifične genialnosti prestreljenega človeka, je bila v Nikoliću bistrost šolanega, bolj, kakor je zahtevala srednja šola za umetno obrt in nato likovna akademija, šolanega človeka, a ne prestreljenega in ne z genialnostjo, temveč le obdarjenega in le s talentiranostjo. To nikakor ni

Talentirani, ki se svojega položaja zaveda, ne živi v prekletstvu, vsekakor pa v hudi stiski. Pod njim je množica povprečnežev in podpovprečnežev, ki mu ne nagaja manj, kakor nagaja geniju, prej bolj...

malo, talent je še vedno zelo oddaljen od zgolj povprečne spretnosti, čeprav je v kozmičnem sistemu le trabant v okviru človekovega osončja, medtem ko je genialnost supernova na drugem koncu vesolja. A tudi to veliko, kar talent nedvomno je, ni primerljivo z genialnostjo, saj je med njima razlika v sistemih in svetovih. Če je talent še vedno, kakor koli je že to, velika in po svoje tudi oddaljena stvar, dosegljiv z vozili, s katerimi obvladujemo domač sončni sistem, pa genialnost ni dosegljiva niti z vozilom, ki bi ga poganjala svetlobna energija s svetlobno hitrostjo. Energetske naboje genialnosti nosijo k človeku višja duhovna bitja, res *Geniji*, kakor so verovali Rimljani, ki so tem bitjem dali ime.

Nikolić je bil dovolj izobražen, bister in talentiran, da se je te razlike zavedal in zaradi nje trpel. Vedel je, da ima v vseh rečeh proti Tisnikarju, svojemu pivskemu tovarišu, umetnjakarskemu kolegu, a umetniško nedosežnemu tujcu, skoraj v vseh zadevah "prav" in ga v skoraj vseh zadevah daleč prekaša - in mu vendar vse to ne more pomagati, ker ga ne le ne prekaša ali vsaj dosega, temveč je za svetovja in za cel red stvari daleč za njim in pod njim glede bistvenega, od česar živi umetnost, kakor je talent, četudi je ta prav tako od Boga kakor genialnost, za ozvezdno stopnišče daleč pod genialnostjo. Ko bi bila oba glasbenika, bi bila kakor Mozart in Saglieri. Ko bi bila pisca, bi bila kakor Goethe in Eckermann ali morda, tu nisem čisto gotov, Župančič in Cankar. Nikolića je varovala milost, da se mu ni bilo treba vzporejati s Tisnikarjem v isti zadevi. Ko bi bila oba slikarja, bi bila Nikolićeva drama še vse hujša, kakor je že tako bila, bila bi že od vsega začetka tragedija, kakor je bila sicer šele proti nesrečnemu koncu.

*

Komaj kak svetnik je bil genialen, čeprav je intenzivnost svetništva analogna intenzivnosti genialnosti - a večina je bila močno talentiranih. In komaj kak genij je postal svetnik. Svetnik namreč postaneš, medtem ko se genij rodiš. Večje in boljše je vsekakor to, kar privede ali vsaj raje privede do svetnika. Biti svet je namreč najvišji cilj vsakega človeka. Po katoliškem cenzusu najbolj redkokdaj dosežen, po božjem cenzusu morda presenetljivo množično ureničen. V talentu je nekaj pristno krščanskega: talent je mogoče zakopati, z njim je mogoče gospodariti, dajalec bo nekoč zahteval obračun. Genialnosti ni mogoče niti zakopati niti ni mogoče z njo gospodariti, kakor v drugem ekstremu ni mogoče zakopati ali pomnoževati norosti. Vse, kar je na lestvici med nezmožnostjo in neumnostjo, pa tja do najvišje talentiranosti in virtuoznosti, je mogoče zanemarjati ali pospeševati, upravljati ali zbirati in stopnjevati. To je prostor človekovega napredovanja in rasti, tudi napredovanja in rasti do svetosti. Ne vem, ali obstaja kak nor svetnik. A dvomno je tudi, ali obstaja kak zares genialen svetnik. Recimo da, no, pravzaprav

gotovo Avrelij Avguštin. Mogoče Thomas More, mogoče njegov rojak Newman, a tudi tu gre najbrž le za izredno talentiranost. Talent Slomšek je bil svetnik, čeprav za Cerkev to šele postaja. Genij Prešeren, Slomškov drug in sodobnik in po svoje sotrudnik, ni bil svetnik. Talent je naloga, ki jo je mogoče zanemariti ali pa pošteno opraviti. Genialnost je fatum, usojenost, spricho katere ne more človek nič, ker je njeno ubogljivo orodje in se tega dejstva navadno niti ne zaveda. Tudi to je milost, da se tega ne zaveda. Zavedati se svoje ničnosti pred tem, kar morda nosiš v sebi in te to žene v stvari, ki jih sam ne dojemaš, a jim pokorno služiš, bi ne bilo milost, bi bilo prekletstvo. Prešeren ga je imel, tako prekletstvo. To je bil genij, ki se je zavedal.

Talentirani, ki se svojega položaja zaveda, ne živi v prekletstvu, vsekakor pa v hudi stiski. Pod njim je množica povprečnežev in podpovprečnežev, ki mu ne nagaja manj, kakor nagaja geniju, prej bolj, saj talentirani navadno nima norčavosti, te božje odkupnine pred drhaljo, s katero bi se odkupoval. A njega ne občudujejo, kakor genija občudujejo, celo, če ga hkrati preganjajo. Talentiranega samo preganjajo, a od njega niso prevzeti in omamljeni. Nad njim, za celo ozvezdno stopnišče nad njim pa je genialni, ki ga ni mogoče doseči, in ta se s svojimi prismodarijami iz njega, učenega in omikanega, kultiviranega in civiliziranega še nesramno norčuje. Mozart spusti golobčka v najbolj imenitni družbi. Tisnikar tudi. Nikolić ve, kako se je treba vesti, kakor je to vedel Saglieri. A Nikolić ne vzdrži, kakor je Saglieri moral ali hotel ali mogel vzdržati. Nikolić nenadoma izstopi iz kulture in civilizacije in se napoti med najbolj nekulturne in necivilizirane in postane njihov klošarski kurat, njihov Thomas Münzer, a ne trezen med pijanimi, kakor nemški uporniški duhoven med surovimi kmeti, temveč pijan, on še bolj pijan med pijanimi, nekulturen, on še bolj nekulturen med nekulturnimi, neciviliziran, on še bolj neciviliziran med neciviliziranimi. Nasilen, on še bolj nasilen med nasilnimi.

*

A vojna, neizprosna vojna na dveh frontah, prvi z nižino nenadarjenih, drugi, najbrž hujši in brez vsakih možnosti za zmago, z višino genija, ki je Nikolića, izjemno nadarjenega človeka, silila v ekscese obupanca, ni bila edina njegova vojna. Ni bilo dovolj, da mu je navrglo življenje dve fronti iste vojne, navrglo mu je tudi dve vojni. Druga vojna je bila - in vendar ne bo šlo čisto brez psihoanalize - vojna z besi iz zgodnjega otroštva. Videti svoje starše poklane po ustaški roki, videti vsak dan poklane ljudi, ki jih nosi reka, in se igrati s temi trupli, skoraj edino tedaj dostopno igračo, tega ni mogoče izgnati z nekaj psihološkimi ali psihiatričnimi posveti in terapevtskimi postopki. A niti tega ni bilo. Otroke s to strašno izkušnjo so po vojni razdelili po državnih, se pravi po vojaško vodenih otroških domovih, poz-

ESEJISTIKA

Ko bi bil deležen spodobne evropske vzgoje in šolanosti...

...bi mu ne bilo treba segati po primitivnem svetu Afrike in Balkana, da bi našel prvotno.

neje po ne drugače vodenih internatih. Res je, niso vsi otroci s to isto izkušnjo enako odgovorili na pekel v dnu svoje duše. Nekateri so se izvlekli iz tega brez večje vidne škode in naredili uspešno kariero. Tudi Nikoličevi bratje. A ti so imeli to srečo, da njihova obdarovanost ni bila tako velika, da bi jim branila obračunati s peklensko izkušnjo detinstva. Predvsem pa ni bila umetniška, saj je ta za človekovo dušo neprimerno večji izziv in tveganje, kakor pa talent v "stvarnejših" zadevah. Večji je dar, bolj občutljiva in zdrobljiva je duša, ki ga nosi. Tri ljubeče matere bi potreboval tak otrok - eno samo, zve-rinsko umorjeno, je videl, še ves otrok, Rade Nikolić, na svojem domu.

*

Ni torej vsa sodobna umetniška maškerada in norost samo norost človeškega uma, ki ne more več spoznati in priznati Prauma; izgubljenost človeškega organa za lépo, ki ne začuti več Pralépote; korumpiranost človeškega srca, ki ne zazna več Pradobrote?

V Nikoliću je divjal boj obojega. Vzgjajan in šolan je bil v žaljivo preprosti predstavi o človeku kot "produktu dela in družbe", a v njegovi naravi se je oglašal organ, ki je vse te pravire zaznaval in nanje po svoje odgovarjal. Ko bi bil deležen spodobne evropske vzgoje in šolanosti, ko bi mogel že v srednji šoli napajati svojega duha z velikani antike, krščanskega srednjega veka in velikih duhov našega časa, bi mu ne bilo treba segati po primitivnem svetu Afrike in Balkana, da bi našel prvotno. Primitivna afriška ali kaka druga naivna umetnost je občudovanja vreden dosežek človekovega duha na neki stopnji njegovega iskanja, a po vrhovih, pred katere nas je postavila antika, pred katere nas je postavil evropski duhovni, umetniški in znanstveni razvoj, ki se je navdihoval pri antiki in na njej gradil, vse to pa blagoslovil s kadilom judovstva in krstil z blagoslovljeno vodo krščanstva, ne more več biti naša mera in smer. To je postalo mera in cilj razkristjanjenega človeka 19. in 20. stoletja, ki je izgubil ne le Boga, temveč tudi vsakršno hierarhično usmerjenost. Pot takega človeka pa se ne končuje v kubizmu Picassa, pač pa v eskrementizmu današnjih "umetnikov".

*

Nikolić je kot človek in kot mojster svoje umetnosti nihal med krščanskim svetom, kljub vsem vzgojnim in šolskim in vsakdanjim vplivom zasidranim v njegovi duši, in svetom novega poganstva, izraženega v treh "svetovnih verstvih" naše dobe: rasizmu (predvsem utelešenem v nemškem nacionalnem socializmu), kolektivizmu (predvsem utelešenem v italijanskem fašizmu in boljševiškem komunizmu) in nihilizmu. V to zadnjo vero, ki ni bila vojaško ali politično poražena, so se poleg izvornih vernikov zatekli tudi poraženci prvih dveh neopoganskih ver. Njegova verska in filozofska

izobraženost je bila kljub nadpovprečnosti z ozirom na okolje vendarle prešibka, da bi dnevne pojave v svetu, v katerem je živel, povezal z globljimi duhovnimi tektonskimi premiki. Zato mu ni preostalo drugega, kakor da je nerazumevanje tega nasprotja, tega velikega duhovnega spopada, ki se pred našimi očmi ob koncu stoletja izteka, tako je videti, h koncu in k odločitvi, ki bo zaznamovala življenje človeške rase za naslednje tisočletje, dojel kot izključno moralno vprašanje in je nanj odgovoril z moraliziranjem, ki je tu in tam dobilo prav groteskne oblike sektaškega pridigarstva in norčevske svete jeze. Nekakšen slovenjegraški Savonarola, a pijan, kakor resnični Savonarola ni bil, in vendar na koncu umorjen, kakor je bil umorjen Savonarola, le da oni z ognjem in ta z udarcem.

*

Rade Nikolić ni bil brez možnosti. Dobil je svojo možnost, morda malokdo v takem velikodušnem odmerku, a nobena ni pripomogla k temu, da bi se zbral ob svojem življenju in ga začel izpolnjevati v skladu s svojimi velikimi darovi in ne manjšimi pričakovanji. Je nekakšen paradoks v stvareh: komaj komu je bilo toliko tolerirano kakor njemu, ki se je norčeval in hudoval na račun vseh ustanov in njihovih nosilnih oseb; komaj komu so bile predlagane in v resnici dane tako razkošne možnosti in priložnosti, pravi izbruhi mecenatstva v sicer izrazito nemecenskem času. In vendar je bilo vse skupaj zaman. Ni mogel vzdržati kot učitelj likovnega pouka, ko bi mu ta službica, prijazna in človeško lepa služba, puščala več ko dovolj časa in energij za lastno kiparsko delo. Pri vsem tem ni bil slab učitelj, rad je imel otroke in otroci njega, do otrok je bil materinsko nežen, kakor do drugih ljudi ni vedno bil, in vendar mu demon, ki se v farmacevtski latinščini imenuje skoraj tako kakor božanski duh, ni dovoljeval vztrajanja v tej službi, ki bi mu do zrelih let zagotavljala mirno zavarovano življenje in umetniško delo. Tisnikar, tudi sam dolga leta ujetnik istega demona, je po neki nedoumljivi milosti in ob pomoči soproge, ki je do neke mere, a ne do prav take, razumljiva, čeprav v skoraj brezupni predanosti nesamoumevna, je do upokojitve ostal zvest bistveno težji in bistveno manj ugledni službi v prosekuri. Tudi če je bil na večer do mrtvega pijan, je bil naslednje jutro ob minuti natanko na svojem delovnem mestu. Vse svoje življenje ni zamudil niti enkrat samkrat, ni odpovedal pred sekcijsko mizo niti enkrat samkrat!

*

Dve skupaj začenjajoči umetniški usodi - celo atelje sta si nekaj let delila v istem prostoru v prosekturni stavbi slovenjegraške bolnišnice - sta se vendar, celo ob istem alkoholnem in bohemskem nagnjenju, tako docela razšli v človeško in umetniško uspešnost čez vsako mero in v človeški propad ob umetniškem ostanju na sredi poti. Le na koncu sta se njuni

usodi spet srečali. Oba sta umrla po človeški roki - ena je držala za volan, druga je zavihтела toporišče -, oba zunaj doma, sama, brez svojih, oba brez vsakega zunanjšega vzroka ali človeško razumljivega razloga.

*

Dvoje sem občudoval pri tem nenavadnem, kajkrat napornem, a vselej, tudi pod naličjem cenenega opravičevanja samega sebe pristnem in z močjo pravega življenja obdarjenem človeku. Njegovo prisebno univerzalnost, ki jo postavljam kot pogoj za vsakega pravega umetnika - in njegovo nepodkupljivo značajnost, povezano z neuničljivim čutom za čast in dostojnost. Nikolič ni bil intelektualni prikrajšanec, ki bi svojo vednost in svoje predstave črpal iz kakega množičnega *Obzornika* ali iz še preprostejšega rumenega tiska. Imel je dve knjižnici, eno, urejeno, v stanovanju, ki je skoraj ni uporabljal. Tam so bile naložene knjige z lepimi hrbti, nujna sestavina slovenskega pohištvenga kompleta. A v svojem ateljeju in v svojih žepih je imel majhno, tako rekoč, prenosno knjižnico, ki so jo sestavljala najzanimivejša dela slovenske in svetovne, klasične književnosti. Ni bilo tako redko, da sem si pri njem izposodil knjigo iz filozofije ali umetnostne teorije. Najbližje svojim tihim uram, ob postelji, ob kozarcu vode, s katero si je izplakoval tekočino, po kateri je počasi, a zanesljivo plul svojemu koncu naproti, je imel v neredu naložene knjige, ki jih ne jemlje v roke človek lahkomišelne, zgolj nakupovalno usmerjene narave: *Sveto pismo*, Kempčanovo *Hojo za Kristusom*, Avguštinove *Izpovedi*, Cankarjeve *Podobe iz sanj*...

*

Nikolič je izdelal vrsto skoraj dovršenih portretov, od imponantnega, monumentalno obsekanega rojaka - kako podobna sta v globini njuna človeška značaja, čeprav se je eden vzdrževal treznosti in drugi pijanosti - Tesle, pa do milih otroških obrazov, hranjenih po domovih zasebnih naročnikov od Slovenj Gradca in tja do Avstrije in Nemčije. Pisatelj Messner s Koroškega se je zavzel zanj in mu priskrbel naročnikov in ga sam gostil na svojem domu, da je lahko delal in se vzdrževal pijače.

Zame pa je njegova najbolj dovršena portretna umetnina - postava za ta lisjaški svet norega viteza "žalostne postave", ki najprej z ostrino besede in vedno solidarne zavzemanja za najmanjše in najšibkeje, potem pa tudi z ostrino pravega orodja za sekanje trhljih in divjerodnih vej, hodi po tem miroljubnem in kulturnem mestu ko kako tuje bitje, ki je padlo v tuji vek. Brat, tudi po svojem zunanem videzu resnični brat kastiljskega hidalga iz La Manche, ni nihče drug, kakor portretist sam, akademski kipar Rade Nikolič. Nihče ni nikoli dvomil v njegov upodobitveni talent, a veliko stvari, ki jih je upodobil, bi utegnil nazadnje izdelati tudi kdo drug. Nikolič je bil akademski kipar in nikoli ni stopil z

akademijskih tal. Prekratko je živel in v tem življenju prekratko delal, da bi lahko razvil lasten neizgledljiv slog, da bi pustil za seboj opus, ki mu ga ne bi bilo treba podpisovati. Do konca se je nekako lovil, v kateri tehniki, v katerem materialu naj naredi tisto svoje veliko delo, za katerega je grmadil materiale v svoja provizorična skladišča. Ko gledam nazaj, se mi vse bolj zdi, kakor da so bile to le atrape, strašilni in odvrtačni oddelki, ki naj bi ustvarjali zavarovano območje, v katerem je umetnik, ne da bi kdorkoli to slutil, klesal in gnetel, brusil in odlival, patiniral in sušil, žgal in pravilno nameščal svoje življenjsko delo: gibljivo skulpturo, mobile, slovenjegraško različico viteza žalostne postave, ki se mu vsi smejejo, ko so sami vredni najglobljega joka.

Mesta, naj bodo velika ali majhna, so le izjemo ma deležna milosti, da jih obiše ta ali oni brat Cervantesove mogočne stvaritve. Tak vitez, tak hidalgo, nikakor ni blagoslov v smislu prijetnosti ali zabavnosti. Hidalgo vidi svet zunaj sebe v obrnjeni projekciji: resničnost vidi kot sanjo, sanjo kot resničnost. Le on sam je vedno resničen, vedno tudi resnično naporen in neprijeten, saj udarja s svojim mečem, pa naj bo še tako skrhan, naj bo tudi le izposojen iz amaterskega gledališča...

*

Ne vem, kako ta nenavadna postava vrlega hidalga z juga še živi v zavesti Slovenjgradčanov in vseh drugih, ki so ga poznali, od naših krajev pa tja do Nemškega. Poleg plastik in portretov, ki jih je mogoče otipati in videti, je ostalo tudi nekaj upodobitev, ki jih ni mogoče otipati in videti. Trenutki predanega prijateljstva, ki je bilo pripravljeno za prijatelja zastaviti vse in zase ne vzeti ničesar. Trenutki ljubeče nežnosti do svojih hčera, Andrejke in Draginje. Tudi to so dela. Predvsem to so dela. To so skulpture, ki ne preidejo, ko zemlja preide. Tudi ko je bila njegova stvar najbolj izgubljena, ni opustil velikih sanj, kako bo ustvaril možnosti za dobro, najboljše šolanje svojih deklic, ki ju je tako ljubil. Ni se mu posrečilo, in vendar sta dobili prav to, odlično priložnost za študij na tujih šolah. Usoda je postala oče, ko očeta ni bilo več.

Na pogrebu z mogočno udeležbo je bilo mogoče več kmetov in drugih zasebnikov, ki jim je v obdobjih, ko se ni imel s čim preživljati, napravljati drva ali spravljati premog v klet, kakor pa občudovalcev njegove umetnosti. Neka kmetica je pretresljivo zajokala. Ne, ker bi izgubila dobrega kiparja, ker je izgubila dobrega človeka. Velike vojne se ne končajo s podpisom kapitulacije, pač pa s poznim umiranjem njenih posameznih žrtev. Tudi v Radetu Nikoliču se je končalo nekaj te vojne. Prav v njem, ki je tako nepomirljivo hrepenel, da bi nobene vojne več ne bilo, da je sam postal svojevrstni samotni vojščak, vojščak Cervantesove vrste, hidalgo...

ESEJISTIKA

Poleg plastik in portretov, ki jih je mogoče otipati in videti, je ostalo tudi nekaj upodobitev, ki jih ni mogoče otipati in videti.

Moja srečanja

ESEJISTIKA

Naj mi bo dovoljeno, da se vsaj na kratko ustavim pri znanih osebnostih, ki so bolj ali manj križali moja pota. Saj mi zna ta ali oni zameriti, da sem ga "recimo" prezrl. Prezrl ga nisem. Le nekje se omejiš. Vključujem ta srečanja v moj življenjski curriculum vitae. Reči hočem, da sem imel in da še imam prijatelje. Saj to niso Obiski Izidorja Cankarja, rekli pa bi Srečanja in to skušajo biti, srečanja, ki bodo morda zanimala bralca.

I.

"G. Tonetu Sušniku v spomin. Lojze Kozar."

Tako mi je zapisal v svojo knjigo Neuničljivo upanje. Bilo je marca leta gospodovega 1999. v Odráncih z lepo cerkvijo (posvečeno Sveti trojici) arhitekta Valentinčiča in Kregarjevimi freskami. V prvem nadstropju župnišča v precej veliki sobi, omara polna knjig, je sedel za pisalno mizo sivolasi, častitljivi gospod Kozár, nekdanji župnik Odráncev (zdaj vodi faro njegov nečak, tudi Lojze Kozar) - graditelj cerkve in se je leta boril zánjo z "ljudsko oblastjo", ga kaznovali, mu zaplenili prvi kupljen material in gradili z njim zadružni dom, pisatelj, ki smo ga zamolčali, pisatelj domače zemlje in ljudi. Doma je z Goričkega, rojstna vas mu je Martinje. Zdaj se bliža devetdesetim letom, rojen je leta 1910.

Ko sem ga pozdravil - po pismih sva se že poznala -, je opravljal korekture svojega prevoda zbirke pesmi rojaka Avgusta Pavla iz madžarščine. Pesnika imajo Madžari za svojega. Je podobno usodo doživel kot pesnik Stanko Vraz. Kaj kmalu sva z gospodom pokramljala, kako mu je naš atek pomagal na gimnazijo, zgodbo, ki jo je gospod popisal v katoliški reviji Stopinje (1978). Kakšna duhovna svežina je še v njem! In se čudiš njegovemu prevodu, in to pesmi pa še iz madžarščine. Njegov prijatelj iz Beltincev dr. Vilko Novak je zapisal, da je odličen prevod. Prekratek čas je bil, da bi mi pripovedoval o delu in življenju. Dal mi je knjigo o sebi in hudih letih, ki jih je preživel pod "ljudsko oblastjo" v prvih letih. Velik je njegov literarni opus, številne povesti in romani: Materina ruta, Lecinciati Janez, Vezi in zanke, Topla babičina dlan...

Velika ljubezen mu je cerkev, posvečena apostoloma bratoma Cirilu in Metodu.

Pripis: Čez mesec je častitljivi gospod preminil.

II.

Na Rebhuhnweg 28, v čedni hiši proti Gospe sveti, ob robu Celovca, je živel in ustvarjal slavist in narodopisec - duhovnik dr. Pavlej Zablatnik. Bil mi

je dober prijatelj. Res, smem reči to. Bil sem dosti-krat pri njem na obiskih. Kramljala sva - tudi o slovenski literaturi Koroške, nikoli pa ne razpravljala, imela kake širokopotezne debate, le kramljala sva.

Metka, njegova gospodinja, je prijazno stregla.

Vodil me je po okolici. Malo pred smrtjo sva prepotovala celotno Gosposvetsko polje, "prepotovala" njeno preteklost. Menila sva se o potovanju na domači mu Bilčovs, rojstni kraj Biljovs in celotne Gure. Morda bi šla h Kernjakovim ob Dravi.

Kak mesec prej je umrl. Sicer že star 80 let je bil še dokaj živahen in ustvarjalno bister. A kaj, srce je opovedalo.

Metka je dragocen varuh kulturnega bogastva na Rebhuhnweg.

Tebi, Pavlej, hvala za vse. Metka me je obiskala v bolnici v Celovcu letos (1999).

III.

"Že dvakrat sem bil na Ricinji, da bi Vam izročil svojo zadnjo brošuro, to je Hišna imena v šentjakovski občini, pa Vas ne najdem."

P. Bertrand Kotnik

Slok, visok gospod in dvajset let starejši od mene. Pa še silno vitalen, sedi ob pisalni mizi in izpisuje, ureja lističe, pripravlja novo "brošuro". V teh na videz drobnih knjižicah je veliko veliko gradiva, o naših posestnih premikih po Koroški, koroških občinah. Redno hodi v celovski arhiv. Vmes pa skrbi za svojo prožnost in pomaga šolskim sestram v Št. Rupertu pri Velikovcu. Celó seka "pacne" za kurjavo. Tako sam pripoveduje.

Iz svoje bogate zakladnice mi razgrinja o mojem rodu, o Sušnikih in Suhem vrhu.

"... 1708 je prodal pliberški podložnik Lex Sussnigg svojo kajžo "in der zollalmb" Tomažu Lowenz pod pogojem, da jo mora prepustiti Ravnjaku, če mu ta povrne prevzemščino. Lex Sussnigg je namreč kupil hubo Matica Kotnigg v Lüzhen."

Kaj je zollhaben, zollalmb? Je to otrebljena planina, posekano grmovje za pašo?

Sušniki so se morda pravilno pisali prvotno Obretan. Pri Obretanu je bila kmetija v soseščini.

Tako sklepa in išče p. Bertrand. Vmes pa se huduje nad cerkvenimi dostojanstveniki, ki modrujejo, namesto da bi bili zvesti evangeliju in cerkvi.

Tako potekajo pogovori. Pravzaprav sem bolj hvaležni poslušalec.

IV.

"Spomladi bom spet doma (enkrat bom kar tam ostal), to pot z avtom. Bom poskusil, da Vas obiščem. Bom preje seveda telefoniral, da vidim, da ste doma! Seveda so tudi pri meni leta, tako, da nikakor ne vem, ako bom to zmožgal ali ne. Vse obveznosti, trde obljube mi gredo na živce, zato se nerad vežem. Tako zopet osebno ustvarim saj neko staro zvezo mojega pok. očeta z Vašo družino.

Lepo pozdravljam, vdani Peter Urbanc."

Na daljavo se je spletlo to znanstvo (več si ne upam reči): Kanada - Slovenija. Kako se je to spletlo, bi ne razkladal na drobno. So pa stare vezi iz dijaških let našega atka in bratoma Urbanc, doma iz Zilje: Antonom in Petrom. Anton je bil starejši.

S Petrom sta bila sošolca in drugovala na ruski fronti v prvi svetovni vojni. In Peter je bil smrtno zadet in počiva na madžarskih tleh. Pretresljivo mu je spregovoril njegov najbližji prijatelj Franci! Tako sva se zblížala z nečakom Petrom, dr. Petrom Urbancem. V svojih pismih mi je razgrinjal o domobranstvu in njih viziji o Svobodni Sloveniji, demokratični in evropski. Tako Slovenijo si gradimo zdaj, parlamentarno, demokratično državo. Nihče pa noče priznati te vizije doma! Le redki so, a ti žal nimajo oblasti ali pa je nimajo več. Peterletu so izbili vodstvo izpod nog, ob Pučniku so se križali revanšisti.

Mi smo še pri dr. Urbancu. Naj citiram še odlomek iz njegovega pisma:

"Ko boste imeli seminar ne bi bilo narobe ako se osvetli usodepolno vlogo Kuharja na Radio BBC. Kot verjetno veste, je pozval ob sporazumu Tito Šubašič domobrance naj se združijo s partizani. Po revoluciji je pravil, da je to napravil, da bi reševal življenja. Zadeva je seveda silno sporna, je bilo to primerno? Šlo je prvič za načelo, vpreči se v voz komunistov. Drugič je praktično oslabilo domobransko borbo, brez, da bi imelo bilo kak praktičen učinek. To je Kuhar verjetno vedel, da je združitev nemogoča! Levica je vse take, ki niso bili njihovi 100% enostavno likvidirala zakaj je kljub temu to govoril... Je bil to konformizem, ki je bil usoden. Zanimivo bi bilo vedeti, ako je Kuhar kaj napravil, da bi preprečil tragedijo Vetrinj."

Letos spomladi (1999) me je iskal na Prevaljah, pa me na žalost ni našel. Škoda, res škoda. Mislim, da je 75 let star. Bo še čas za srečanje, pa moje zdravstveno stanje, kdo ve?! Dobro, da je dobil "Sušnikov zbornik" v študijski in da je Koroško (na naši strani) "dodobra spoznal" (pismo). Ali mu je bil kdo vodič?

Rad bi se srečal z njim, žal ni bilo sreče.

V.

"Dragi gospod Tone Sušnik -
vesele - to je mirne božične praznike Vam želim. Pa

- srečno novo leto! Vsega dobrega - predvsem zdravja.

Že dolgo nisem ob svojem pisanju prejel tako lepo pismo. Žalostno pa vendar... Da se le nikoli več ne bi vrnili taki časi.

Prisrčno Vam stiskam roko

Vaš vdani Zorko Simčič"

Še nekaj lepih pisem hranim. Prijeten in s širino je sogovornik. Najraje kar molčiš in bi poslušal mehko njegovih besed. Spet eden tistih pisateljev, ki ni smel biti priznan. Pa je gotovo eden velikih slovenskih pripovednikov v našem času. Nepozabne so njegove črtice v koledarju Mohorjeve družbe, in v novem Domu in svetu. Ta slovenska literatura, ki smo jo izgnali iz domovine v tuji svet spomladi 1945, se je razlezla v Argentino, Kanado. Da smo do dandanašnjih dni tajili, kot da je ni, je pa pogrnala cvetove velikih del.

Le škoda, da človek nima možnosti za bolj pogosta srečanja z njim. Zaenkrat še živi med Ljubljano in Argentino. Mislim in upam, da bo ravenska študijska knjižnica uspela, da se bo pisatelj odzval vabilu za literarni večer. Že ime študijske knjižnice dr. Franc Sušnik ga bo pritegnilo. Saj ga je profesor Sušnik vodil v začetku njegovega literarnega dela. Za stoletnico rojstva dr. Sušnika je gospod Zorko Simčič sijajno spregovoril o svojem profesorju in v zborniku mu je posvetil lep prispevek! Nasujte literarnih "cukrčkov", triptihov, za en cel brevir jih napišite.

In berem: "Onkraj oceana spravljaš tvoje brate ob življenje... Sinoči si sanjal o ženi, priklenjen na zid, in o otročiču pred njo..." In berem dalje: "O Bog, ne daj, da bi to bila moja zadnja velika noč..."

Bog vas živi.

VI.

"Dragi gospod Sušnik!

Lep Božič pa veliko zdravja v novem letu Vam želi M. Zadnikar.

Nič več se ne vidimo, ker sem samo še doma, mladost pa je odšla in z njo tudi moja Koroška! Žal!"

Ko je gospod dr. Zadnikar to pisal, sem ležal v celovški bolnici in naslednji dan sem že bil na operacijski mizi. Srčni zaklopki sta odpovedali. Morda sem bil med življenjem in smrtjo. Bogu hvala, da sem še živ in bom gospodu lahko še pisal o njegovi Koroški. Svoječas mu je moj oče napisal lepo besedo za njegovo knjigo Po starih koroških cerkvah. Med čudovite opise umetnostnega zgodovinarja o cerkvenih skrivnostih, o lepoti lesketajočih oltarjev, je prepletel svoje čustveno doživetje in spoznanje, kako slovenska zavest, slovenska beseda umira. Je to poslednji rekvijem? Na srečo vendarle ne.

Gospod doktor. Vi ste z zlahtno besedo prebujali zavest o umetniškem bogastvu Koroščem samim. Z veliko zavzetostjo ste prekolesarili po koroških farah in podružnicah, prefotografirali, risali, skicirali, pre-

merili vsak detajl cerkvá.

Tudi v naši fari - Devica Marija na jezeru in podružnicah ste zapustili svojo umetniško in ubrano besedo. In ljubezen.

Gospod doktor, hvala vam!

P.s.

Še eno pismo g. Zadnikarja.

"Dragi gospod Sušnik!

Kako ste me razveselili s poslano knjižico! V teh norih časih in mojih letih je človek vedno bolj sam zato sem bil toliko bolj vesel, da sem dobil topel, prijateljski pozdrav od drugega prijatelja, od poštenega človeka. Kako lepo ste se spomnili svojega velikega očeta, na katerega me veže veliko spoštovanje in najlepši spomini. Ponosen sem, da sem ga poznal. Hvala Vam za vse dobro.

Vesel pa sem tudi, da so zagledale dan fotografije prijatelja Marjana Smerketa in da moja tudi ni bila zaman.

Nikamor več ne grem in moji delovni dnevi se počasi iztekajo. Tudi obiski Koroške so le še spomin. Lepo je bilo. Pozdravite mi mojo drago Koroško na obeh straneh nasilne meje.

Lepo Vas pozdravljam,

Vaš

M. Zadnikar

Lj., 26. II. 99

VII.

"Dragi Tone!

Želimo Tebi in vsej družini blagoslovljen božič in vse dobro v novem letu.

Sedaj bo malo več časa, da preberem Tvoje delo.

Lepo se imej Tvoj Foltej z družino."

In ravno ob moji lanski operaciji je odpotoval pozdrav iz Sveč v Rožu. Pisala je gospa Inzkova.

Naj citiram lepo voščilo:

19. 12. 98

Sp. gospod profesor!

Obiskujem drage znanke blizu in daleč. Tudi Vam želim božičnega veselja v obilni meri. Naj bo tudi leto 1999 zdravo, uspešno ali vsaj znosno. Očeta ste silno lepo počastili. Saj je tudi zaslužil! Po sinovih in vnukih pa živi tudi v sedanosti. Nešteto učencev in sodelavcev ga prav tako po njegovem delu spoštuje in posnema. Marko Fink pevec, Bernardin brat - je pripovedoval o lepi prireditvi na Prevaljah. Foltej se je že tiste dni slabo počutil, niti ni sam vozil. Kmalu nato ga je zadelah rahla kap. V izvidu stoji "territoriale infarkte". Sedaj se je vrnil iz bolnice, jemlje zdravila, je pa še silno šibek. Sva kar doma, malo se sprehajava, pogovarjava, za branje pa še ni. Sem prepričana, da bo še vozil. Ker sva midva že bila na ravnah, je zdaj (ali spomladi) vrsta na Vaju z g. dekanom.

Prav prisrčne pozdrave tudi g. Kotniku!

Marinka Inzko

Bernarda Fink je žena Inzkovega sina, Zdravka, uglednega avstrijskega diplomata.

Dr. Inzko je gotovo ena vodilnih kulturnih in političnih osebnosti med koroškimi Slovenci. Spoštovan tudi med nemškimi kulturniki in politiki. V Sloveniji so ga dolgo časa odklanjali med vodilnimi, seveda v komunističnih vrstah. V enako vrsto so šteli dr. Vospernika. Za Ljubljano je bil dr. Franci Zwiter persona grata in podpirali so le to skupino, čeprav je predstavljala manjšino Slovencev na Koroškem. O tem mi je razkladal generalni konzul Bojan Ljubej. Prišel sem po potni list za sina Marka, ki se je v Celovcu rodil. Zanimivo, da mu ga je napisala spoštovana sivolasa gospa, o kateri smo čez leta zvedeli, da mu je bila teta in moja sestra Silva. Skratka, dr. Inzko ni bil "naš" človek. Je pa izredno topel, ustrežljiv in zagnan kulturno, literarno, politično.

Kdo ve, kdaj bom šel v Sveče na obisk pa si ob enem ogledal znameniti galerijo akademskega kiparja Franca Goršeta, ki je našel svoj novi dom prav pri Inzkovih.

VIII.

Pisatelj Pregelj je - bilo je davno davno - dal za šolsko nalogo "Bog, ki je umrl". Dijaki so pa pisali o gnjati, pirhih, pomarančah. Pa je profesor v veliki ihti zapisal: "Piruhi, pomaranče in gnjat... In eden je pisal gnad... In ne eden ni pisal, da je Bog umrl in da se čudi, kako more sonce na nebu sijati, ko Bog v grobu spi... Piruhi, pomaranče in gnjat! - Gabijo se mi piruhi, pomaranče in gnjat! -" In danes? Še vedno se vrti okoli pirhov, gnjati, pomaranč - to je glavna skrb za veliko noč. Žal premnoge.

Kdo v teh dneh prebira poglavja iz Svetega pisma o trpljenju in smrti na križu Jezusa Kristusa, ter veličastnem vstajenju?! Premalo prebiramo Sveto pismo, predvsem Novo zavezo - evangelije. Imamo sicer na knjižni polici elegantne izdaje. Od faksimilirane izdaje Dalmatinove Biblije do zadnje izdaje, ki ima zlato obrezo pa rdeče platnice. Žal so to več ali manj poduhovljene izdaje. Kar z nekim strahospoštovanjem sežemo po njih, bi rekli luksuznih izdajah.

Zdaj je biblijska družba Gideon izdala ročno izdajo Nove zaveze. In jo bralec brez "strahu božjega" vzame v roke in prebira kot nekak brevir. Mislim, da bi bralci duhovno veliko pridobili, veliko plemenitih misli, četudi bi ne bili verni. Eno veliko zapoved si osvojimo vsi - verni in neverni: "Ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe."

Janez Mrdavšič: **Dr. Alojz Kuhar**

Skica za oris njegovega življenja in dela

Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika se vse bolj ukvarja z založniško dejavnostjo. Tako je lani svojemu dolgoletnemu ravnatelju ob njegovi sedemdesetletnici izdala in založila tudi knjižico Dr. Alojz Kuhar - Skica za oris njegovega življenja in dela.

Dr. Alojz Kuhar je bil - za Vorancem - drugi otrok znamenite Kuharjeve (Prežihove) družine. Živel je od 1895 do 1958, v času "od priprav na prvo svetovno vojno in izzvenenja še strahotnejše druge svetovne morije. S študijem v Celovcu in Parizu si je pridobil široko izobrazbo, postal doktor znanosti na dveh znamenitih evropskih univerzah, si pridobil sloves odličnega novinarja in poznavalca svetovne politike." Knjižica je tako izšla ob 40-letnici njegove smrti.

Zakaj si je Mrdavšič izbral Alojza?

V brošuri pove, da je zanj slišal prej kot za Voranca, saj je bil Alojz kaplan v Črni. Doma so se večkrat pogovarjali o njem, tudi k njim je prihajal, pisal jim je iz Pariza. V ravenski gimnaziji sta ga zanimala oba brata zaradi nazorskih nasprotij ter zamer obeh vsaj nekaterim svojim najbližjim sodelavcem in somišljenikom; v splošnem pa ga je zanimalo, "od kod v enem samem rodu preproste kmečke družine izbruh tolikšne intelektualne moči, delovne vneme in ustvarjalne sle, kot so jih pokazali bratje Kuharji ..."

Zakaj predstavlja knjižica le skico za podrobnejšo obdelavo Kuharjevega življenja in dela, nič več torej, kot je o Alojzu napisano do zdaj - življenjepisi s poudarki le na nekaterih pomembnejših dogodkih?

Zato, ker so prvine, na katerih je zapis zasnovan, "pobrane iz drobnih zapisov in drobcev širših spominskih besedil, v katerih pa nastopa dr. Alojz Kuhar le kot ena bolj ali manj pomembnih osebnosti in le v določenem obdobju svojega življenja." Ni nastal na podlagi Mrdavšičevih raziskovanj prvotnih dokumentov, pač pa dokumentov drugotnega izvora.

Kako je knjižica urejena in gradivo predstavljeno?

Razdeljena je v dva dela: Življenje in delo ter Dr. Alojz Kuhar in Koroška. Oba sta razbita s podnaslovi; tako jih ima prvi 29, drugi pa 8. V prvem delu je princip kronološki in osnovni ton poročevalski, sicer pa je celotna knjižica obogatena s citati in avtorjevimi komentarji, npr. na str. 53: "V duhu je Alojz pogosto popotoval po domačih krajih. Junija 1951 je bratu resno naročal, naj pelje ženo Pavlo "po grebenu turških šanc ... Nazaj naj gresta na Staro lesno v Lapuh,

potem pa naravnost dol po drči do Toneja in od tam do Kotnika in Kisle vode ..." mu je naročil in priporočil smer poti, ki je dandanes morda tudi že mlajši Hotuljci ne poznajo več."

Zakaj je knjižica aktualna?

V zaključni besedi pove to Mrdavšič sam: "Pomisli na samostojno Slovenijo je seveda presegla Kuharjeve sposobnosti predvidevanja prihodnjih dogodkov, toda vrsta njegovih misli in trditev postaja v času njenega vključevanja v Evropsko skupnost zopet aktualna. Nekateri nevarnosti, pred katerimi je svaril, nastopajo sedaj v docela spremenjenih razmerah, v povsem drugačnih pojavnih oblikah in uresničljive na druge, manj nasilne, a morda tudi zato še uspešnejše načine kot nekoč. Poleg morebitnih nevarnosti iz tujine nas ogrožajo tudi naša notranja nasprotja in žolčni izbruhi sovraštva. Namesto da bi strnili vrste in skupno uresničevali življenjske interese naroda, se spet usodno delimo, odrekamo drugače mislečim moralno pravico do enakopravne soudeležbe v uresničevanju temeljnih ciljev naroda in države, ki bi morali biti vsem skupni. Tudi zato bi bilo prav, ko bi se spet in spet spomnili Kuharjevega naročila, "da nas je številčno premalo in si zato ne moremo dovoliti, da bi se med seboj še naprej delili in cepili v skupinice, a kljub temu mogli upati na preživetje," vsaj kot drugim enakopraven narod in spoštovanja vredna država."

Kako pomembno delo je Janez Mrdavšič s to knjižico opravil?

Iskanj odgovorov na vprašanja, ki so se mu porajala pri Alojzu Kuharju, se je sicer loteval le iz lastnega zanimanja, kot poudari v uvodu. Kmalu pa je spoznal, da razmišlja "o široko razgledanem človeku, tudi praktično vpetem v pomembna zgodovinska dogajanja in globoke duhovne premike v Evropi in svetu", in da bi njegova razmišljanja "utegnila zanimati še koga drugega, vsaj še Kuharjeve koroške, še posebno hotuljske rojake. Med njimi je še nekaj takih, ki so ga osebno poznali, mlajšim pa ne bi škodilo, če bi ob štiridesetletnici njegove smrti vsaj nekoliko bolj spoznali vlogo svojega rojaka v pomembnih zgodovinskih dogodkih prve polovice našega stoletja in ga vključili v svojo zgodovinsko zavest."

Toliko Mrdavšič zaenkrat o dr. Kuharju. Temelji so tako trdni, da o tem rehabilitiranem koroškem velikanu terjajo tudi nadgradnjo, mogoče kar spod peresa Janeza Mrdavšiča samega. Sicer pa je tudi za druge s to knjižico opravljenega že mnogo dela.

Helena Merkač

RECENZIJE

Kotlje na prelomu stoletja

KULTURNE, POLITIČNE IN GOSPODARSKE VEZI MESTA SLOVENJ GRADEC

V diplomskem delu Jurija Lasbaherja, študenta na družboslovni fakulteti ljubljanske univerze, sta mestna občina Slovenj Gradec in območna enota zavoda za šolstvo spoznala takšen pomen, da sta se ga odločila izdati kot knjigo. Spoznanja o mednarodnih povezavah Slovenj Gradca so namreč zaradi neposredne povezave s slovenjgraško preteklostjo in sedanostjo zanimiva za vse občane in ljubitelje mesta ter hkrati osnova za nadaljnje raziskovalno delo.

Naloga torej predstavlja kulturne, politične in gospodarske vezi Slovenj Gradca, mesta, ki mu je Organizacija združenih narodov prav zaradi številnih gospodarskih, šolskih in še posebej kulturnih mednarodnih povezav kot edinemu slovenskemu mestu podelila zvonec naslov glasnik miru. Temelji na spoznanju, da je bil razvoj mest "skozi zgodovino usodno odvisen od njihove sposobnosti vzpostavljanja in ohranjanja stikov z drugimi mesti. Takšne in drugačne povezave koristijo mestom v smislu večjega pretoka ljudi, blaga, denarja, znanja oziroma informacij, omogočajo delitev dela in vse to pripomore k spodbujanju napredka."

Raziskavo je avtor opravil po metodi "posameznega primera" (Case Study), opravljeno delo pa je razdelil v pet temeljnih poglavij: mesta v globalni družbi, omrežne oblike nadnacionalnih povezav (Slovenj Gradec, glasnik miru), druge oblike mednarodnih povezav (z več tujimi mesti; mednarodni licej za mir itd.), sublokalni akterji in njihovo nadnacionalno povezovanje (šolske in druge medkulturne povezave, gospodarske povezave, sodelovanje z zdomci).

Delu, ki ga je uredil Franček Lasbaher, so pridani tudi povzetek v angleškem in nemškem jeziku ter spremni esej Toneta Turičnika.

Knjiga dokazuje, "da je Slovenj Gradec v okviru Koroške in Slovenije že dolga leta pomembno mesto, raste pa tudi njegov ugled v evropskem in globalnem merilu."

Helena Merkač

ŠOLSKI VSAKDAN NA DVOJEZIČNEM KOROŠKEM

**Stvarna podoba avstrijskokoroškega
protislovenstva v šolstvu**

Razvoj koroškega osnovnega šolstva, ki je tako kot drugod po slovenskem narodnem prostoru avstrijskega cesarstva v glavnem nastajalo vse prejšnje (torej devetnajsto) stoletje, se je naravnaval v Slovincem izrecno nenaklonjeno smer predvsem v obdobju od leta 1875 do leta 1900. To je čas, v katerem je bila v posameznih kronskih vojvodstvih s slovenskim prebivalstvom (torej zlasti koroškem, štajerskem in primorskem, še najmanj pa v najbolj slovenskem kranjskem) že dodobra vpeljana utrakvistična šola oziroma predhodnica današnje dvojezične ljudske šole. S širšega strokovnega vidika je Slovincem že od vsega začetka dobro znano škodljivost utrakvistične šole poglobljeno ocenil avstrijski šolski zgodovinar Helmut Engelbrecht v svojem obsežnem delu *Die Geschichte des österreichischen Schulwesens* (Zgodovina avstrijskega šolstva, ÖBV Dunaj, I - V, 1982 - 1988). Povsem nepristransko je zapisal resnico o raznarodovalnem bistvu utrakvizma, za katerega je značilno predvsem to, da je moral slovenske otroke čimprej oropati materinega jezika in jih ponemčiti. Celovito je prikazal izredno težaven in dolgotrajen boj koroških Slovencev za slovensko šolo in ga je za obdobje zadnjih desetletij avstro-ogrskega cesarstva prikazal zlasti na primeru treh ljudskih šol na slovenskem ozemlju: v rožanskem Št. Jakobu, podjunskih Vogrčah (Rinkenbergu) ter na Tolstem Vrhu nad Ravnami na Koroškem.

Dolgoletno pravdanje so okrog leta 1910 Slovenci končno dobili na najvišjih cesarskih sodiščih na Dunaju in prav uradna utemeljitev sodnega sklepa je bila po zaslugi celovškega pravnika dr. Janka Brejca napisana tako strokovno ravno na osnovi dejstva, da je utrakvistična šola zaradi vsiljevanja tujega jezika otrokom duševno škodljiva in celo protiuustavna, da je Engelbrechtu docela ustrezno služila za njegovo kritično oceno. Toda hkrati je moral ugotoviti, da je bilo za že takrat značilno kolesje birokratske počasnosti pri uveljavljanju sodno priznanih pravic od dunajske

državne oblasti preko (celovškega) deželnega do (beljaškega in velikovškega) okrajnega šolskega sveta - vsi trije so bili Slovencem izrecno nenaklonjeni, da ne rečemo naravnost sovražni - že prepozno, da bi se pred izbruhom prve svetovne vojne lahko kaj zares pravega spremenilo.

Najnovejša knjiga Franca Kukovice prepričljivo osvetli, da so se sodobni velikonemški sosedje slovenskih sodržavljanov na avstrijskem Koroškem glede potujčevanja in zapostavljanja veliko naučili od svojih dedov. Skupaj z njimi so, pred enim ali temu predhodnim rodod na žalost še sami Slovenci, bili s svojo čedalje hujšo protislovensko nastrojenostjo, ki jo je dodatno spodbudilo strupeno poplebiscitno vzdušje med obema svetovnjima vojnama in popolna prepoved slovenskega jezika in slovenstva nasploh po Hitlerjevi zasedbi Jugoslavije tako učinkoviti, da je danes marsikateri v cesarskih časih še povsem slovenski kraj docela ali z znatno večino nemški.

S tem smo nekako uokvirili čas in ozračje, na podlagi kakršnega je Franc Kukovica sprva kot učitelj in zatem ravnatelj na žitirski ljudski šoli na avstrijskem Koroškem leta 1963 pričel in vse preko srede 80. let izvajal osebni mnogoletni boj za že skoraj povsem izgubljen slovensko podoben - sicer po vseh avstrijskih zakonih in predpisih uradno - dvojezične osnovne šole v Žitari vasi. Z njim in s celotnim delom, predvsem pa s svojo pokončnostjo in neumorno vztrajnostjo je tako zaznamoval to šolo, da je postala pojem za uspešno uveljavljanje slovenstva najmanj v takšni meri kot malo prej omenjene tri šole na začetku tega stoletja. Skoraj samoumevno je s tem postal eden najbolj uveljavljenih in znanih slovenskih učiteljev ne le med našimi rojaki, marveč v vsem slovenskem kulturnem prostoru.

Svoj trud je zelo natančno dokumentiral v *Šolskem vsakdanu na dvojezičnem Koroškem*, knjigi z obsegom 240 strani, velikosti 29,5 X 21 cm (A4). Šele s tem, ko jo bo bralec dojel in doživel, mu bo postalo razvidno, kakšen silovit napor je (bil) potreben zgolj zaradi tega, ker - pač zaradi pregovorne slovenske uklonljivosti in še bolj zaradi premišljene pritlehnosti nemškega političnega nasprotovanja Slovencem niti v tako demokratični državi, za kakršno se Avstrija vseskozi izkazuje - žal - le za svoj večinski narod, ni niti malo samoumevno, da so osnovne državljanske pravice zapisane tudi za manjšinski slovenski narod. Knjigo je izdala založba strokovnega dvojezičnega pedagoškega združenja, ki ga je skupaj z založbo ustanovil in veliko let vodil ravno F. Kukovica. Gradivo je skladno z naslovom seveda dvojezično, vendar tako, da je avtorjevo slovensko besedilo vzporedno dosledno prevedeno v nemščino, obsežna uradna in torej seveda nemška dokumentacija pa ni prevedena v slovenščino, kar utegne večino bralcev tostran meje prikrajšati za celovito razumevanje

dogajanja. Slovenska prosvetna zveza je s svojim knjižnim darom za leto 1999 domiselno omogočila, da so jo dobili - tako rekoč - vsi Slovenci v Avstriji. Predvsem naša strokovna javnost pa se je z njo lahko seznanila na predstavitvi 21. aprila 1999 v šolskem epicentru DZS in je pomenila tudi pričetek dvotedenske že tretje knjižne razstave pedagoškega združenja v tej ljubljanski šolski ustanovi in knjigarni.

Spremno besedo je piscu in knjigi z vsemi izrazi zasluženega priznanja napisala učiteljica na dvojezični ljudski šoli v Kotmari vasi Rezika Iskra, zdajšnja vodja združenja slovenskih učiteljev in njegove založbe v Avstriji, že tudi dovolj znana urednica njihovega glasila *Sova* in avtorica odličnega priročnika *Kažem, skačem, govorim, igraje se slovenščine učim*. Za vsakega slovenskega bralca je grenko njeno spoznanje, da v knjigi gre za ...'opis protislovenske politike na Koroškem, ki hoče na različne načine preprečiti, da bi smeli uporabljati slovensko besedo v javnosti enakopravno z nemško'.

Uvod in z njim nekakšen povzetek svojih številnih takšnih (in k sreči tudi drugačnih) izkušenj je napisal F. Kukovica sam. Slabe izkušnje so vedno tiste, s katerimi je naletel na zanikanje potrebe po ohranitvi slovenstva na Koroškem, to se v šolstvu vedno izkaže z zagriženim protivljenjem dvojezičnemu (torej vsaj delno slovenskemu) vrtcu ali obvezni šoli. Tako splošno propagirana kultura sožitja na osnovi jezikovne enakopravnosti vse prevečkrat ostaja prazna marnja, ko gre za Slovence, njihovo željo po njej pa Nemci največkrat spet in spet razglasijo za slovensko napadalnost, ki da celo - kakšno zasmehljivo izigravanje dejanskega stanja! - s tem ogroža nemško večino. Resničnost dovolj prepričljivo osvetli s tremi izvirnimi navedki v nemščini: z izjavo takratnega (in sedanjega) koroškega deželnega glavarja J. Haiderja iz leta 1987, da bo Koroška svobodna samo, če ali ko bo to zgolj nemška dežela, ter s časopisnim izrezkom, da slovenščina na Koroškem ni drugi deželni jezik, in z izjavo vodja proslulih koroških (=nemških) brambovcov J. Feldnerja (slednje je oboje celo iz leta 1998), da je njihov boj še vedno potreben in da bo v naslednjih letih celo še bolj, češ da slovenstva očitno še niso dovolj iztrebili.

Prva, preteklosti namenjena vsebinska sklopa, *Ustanavljanje in razvoj šole v Žitari vasi in Zgodovinski pregled obveznega šolstva*, sta razmeroma kratka in nam strnjeno prikažeta obstoj šole od sorazmerno pozne ustanovitve leta 1822 (vsekakor pa izvemo, da je šola z več kot sto učenci skoraj do konca prejšnjega stoletja delovala kot slovenska in da je čedalje bolj utrakvistična ter s tem vedno manj slovenska postajala šele v tem stoletju vse do mračnega nacističnega izгона slovenščine iz javnega življenja leta 1941) ter temeljni zakonodajni

okvir od prvega avstrijskega šolskega zakona iz leta 1774 do še danes veljavnega zakona o manjšinskem šolstvu v letu 1959. Na tem mestu vsekakor pogrešamo kaj več podatkov o razvoju žitarske šole od začetne trivialke preko enorazrednice v razvitejše oblike ljudske šole. Kdor hoče o njeni zgodovini do leta 1938 izvedeti kaj več, si naj pomaga z nemškim gradivom v dodatku, ta pri naša preslikavo iz odličnega dela v štirih knjigah pliberskega dekana Štefana Singerja *Kultur - und Kirchengeschichte des Jauntales - 3. zvezek* (Kulturna in cerkvena zgodovina Podjunske doline, samozaložba, Železna Kapla 1938; prva dva zvezka iz istega leta sta na enak način obravnavala dekaniji Rožek in Borovlje, naj pa tu dodam, da je četrti zvezek, namenjen pliberski dekaniji, izšel šele leta 1983 in je za nas še dodatno pomemben, ker za isto obdobje vključuje tudi fare in šole v Mežiški in zgornji Dravski dolini). Ta dva razdelka zaokroža zanimiva preglednica o skupnem številu učencev in številu prijav k dvojezičnemu pouku v ljudskih šolah na celotnem veljavnostnem območju manjšinskega zakona od njegove vpeljave do pravkar končanega šolskega leta. Če že je skupno število učencev iz znanih razlogov tudi tukaj upadlo od 10.325 na 6.108 (kar pa je vendarle kar za 300 učencev več kot v šol. letu 1997/98!) in se je število prijav znižalo od 1.994 na 1.620 (glede na prejšnjo primerjavo je tu prav tako povečanje za 126 prijav) pa je spodbudno vsaj to, da je delež prijav porastel od 19,31 na 26,52 %. Vsekakor nam je žal le, da na tem mestu ne najdemo še ustreznih podatkov za žitrajško šolo.

Osebna zgodovina F. Kukovice na obravnavani šoli se prične leta 1963, ko je pričel poučevati njen najvišji, takrat 4. razred. V tistem času je šola še delovala kot popolna osnovna šola, kar pomeni, da je v tem oddelku 30 učencev obiskovalo kombinirani pouk od 5. do 8. razreda. Za začetnika vsekakor izredno zahteven pričetek šolske poklicne poti, ki ga je zmožal s temeljitimi pripravami in vzornim poslušom za sodelovanje z mladino. Kmalu je vpeljal slovenske in dvojezične kulturne dejavnosti in jih uspešno dopolnjeval vso dobo strokovnega dela. Uvodne težave zaradi ravnateljevih pomislekov je brez težav odpravil s pomočjo deželnega šolskega nadzornika za dvojezični pouk Rudija Vouka. Že kmalu so se strokovnim pomislekom pridružili politični, s katerimi je bilo težje, saj so se vsa naslednja leta čedalje bolj stopnjevali. Do prvega razburjenja je prišlo, ko je šola poleg nemškega imena dobila še slovensko - LJUDSKA ŠOLA.

Leta 1974 je F. Kukovica postal ravnatelj šole. Šele takrat je lahko prostore opremil z osmimi slovenskimi oznakami, seveda pod nemškimi na prvem mestu, toda zadevno zaslišanje, ki ga je opravil župan Posod, se je končalo z ravnateljevim pojasnilom, da je to na dvojezični šoli pač nujno

potrebno. Težje je šlo s trdim nasprotnikom Slovencev, ravnateljem in kočevskim Nemcem na sosednji šoli v Tihoji (dodatna značilnost: pisal se je Leustik). Tu se je Kukovica že kailil za poznejše še hujše spopade ter ta spor končal s sodno obsodbo nasprotnika in njegovim javno objavljenim opravičilom. Že tokrat se je Kukovica oprl na edino možnost za uspeh - na veljavna določila ustave in zakonov, pri katerih je dosledno vztrajal in vedno imel tudi dovolj osebne moči, da jih je, četudi šele s sklepom najvišjega avstrijskega sodišča, zmožal uveljaviti tudi proti še tako zagriženim političnim in narodnim nasprotnikom, kar nikoli ni bilo enostavno, saj je pogosto šlo za sokrajane oziroma soobčane in pogostoma za 'bivše' Slovence, skoraj vedno pa za osebne znance.

Med tem je čedalje bolj dotrajana 90 let stara šolska stavba čedalje manj ustrezala sodobnemu pouku in ravnatelj je, namesto predvidene prenove, uspel s predlogom za gradnjo novega poslopja. Kar je sledilo, pisec prikazuje v preostalih osmih poglavjih svoje knjige, tu pa se bomo morali omejiti le na nekatere najbolj značilne dogodke. Jeseni leta 1981 je bila lepa nova šola zgrajena. Pristojni občinski odbor ni pristal na dvojezično poimenovanje šole in notranjih prostorov navzlic dejstvu, da gre za uradno dvojezično ozemlje v še vedno pretežno slovenskem kraju in z županom Slovencev, pa četudi ga je bilo treba že čedalje bolj šteti med 'bivše'. Gledano širše - bi torej navzlic vsemu morali pričakovati, da bo dvojezičnost javna in samoumevna. A ne v krajevnih političnih razmerah naše 'demokratične' sosede.

Ravnatelj Kukovica se s tem seveda ni mogel sprijazniti in v noči pred otvoritvijo je vse prostore s pomočjo sodelavcev pogumno opremil tudi s slovenskimi oznakami. Naslednji dan se je po sicer lepo sprejeti dvojezični slovesnosti, dasiravno z že opazno nejevoljo tistih, ki so pripomogli k omenjeni prepovedi, končal še mirno z ljudskim slavjem, v resnici pa je bil začetek najhujšega več kot petletnega spopada za javno prisotnost slovenske besede na žitrajški šoli. Bil je toliko pomembnejši, ker je posredno v resnici šlo za javno podobo slovenske besede na Koroškem nasploh. Ni trajalo dolgo, da je šola dobila občinski sklep, ki je terjal odstranitev slovenskih oznak. Na dan, ko se je iztekel rok za izvršitev ukrepa, se je Kukovica pritožil na več ustanov vključno z ustavnim sodiščem na Dunaju. Skoraj hkrati se je pričelo gibanje za podporo tako njemu kot žitrajški šoli. Pričeli so ga koroški slovenski književniki na čelu z uveljavljenim pisateljem Jankom Messnerjem. Pripravili so okroglo mizo na šoli; udeležilo se je več kot dvesto ljudi, dvojezičnost pa sta z nastopom svojih profesorjev podprli tudi celovška univerza in pedagoška akademija. Ustavno sodišče je sprejelo sklep o odložitvi naročenega sklepa. Javno se v naslednjih letih proti šoli ni zgodilo nič, vseskozi pa se je krepila

javna demokratična podpora, s katero je žitrajška šola postala znana ne le po vsej Avstriji, marveč marsikje po Evropi. Na šolsko stran se je tokrat z manjšinsko šolskim oddelkom dejansko postavil tudi celovški deželni šolski svet; z naklonjenostjo jo je poleg mnogih drugih javnih delavcev obiskal krški (=celovški) škof Egon Cappelari.

Toda s predvolilnim bojem leta 1985 se je zatišje končalo. Napad je vodila ljudska stranka s pomočjo Haiderjeve narodnjaške stranke ter z vso podporo koroških domovinskih brambovcev oziroma nemške koroške domovinske službe. Po politični obsodbi slovenskega naziva šole in dvojezičnih oznak v njej (Kukovica dosledno uporabo izraza 'oznaka' utemeljuje s tem, da to še ni 'napis', ki je že višja in kdaj celo že stavčna jezikovna oblika in bi jo nasprotniki nedvomno še slabše prenašali) je župan osebno vodil odstranitev skromne zastopanosti dvojezičnosti, toda Kukovica je brez obavljanja namestil nove. Iz Avstrije in sosednjih držav je v znamenje podpore dobil številne pošiljke najrazličnejših dvojezičnih oznak. Končno so pravni izvedenci morali ugotoviti, da je šola vseskozi ravnala zakonito in da je nezakonito bilo zgolj ravnanje občine, ki je zlahka podlegla hujskaštvu zgoraj omenjenih dejavnikov. Kukovica jim je namenil posebno poglavje, sredi leta 1985 pa je bil skupaj s šolo vred oproščen vsake krivde oziroma kazenske odgovornosti.

S tem pa žal ni bilo konec spopadov, ki le dodatno osvetljujejo celotno protislovensko ozračje na Koroškem. Nov vihar je nastal, ko so učenci na šoli dvojezično zapeli koroško deželno in avstrijsko državno himno, kar da je po mnenju 'pravih' Nemcev spet bilo nezaslišano in nedopustno. Kot enako nedopustno sprejemajo dvojezično uradno dopisovanje dvojezične šole oziroma dvojezična obvestila staršem. Skratka: Kakršna koli slovenskost šole in kraja je nezaželena in Slovenci bi jo zaradi nemške večine očitno morali omejiti samo na zasebni prostor med svojimi domačimi stenami.

V takšnih razmerah je šolsko delo nenehno izpostavljeno in oteženo, poleg tega pa so ga ovirale še druge okoliščine, med njimi zlasti nenehno pomanjkanje učnih gradiv in pripomočkov v slovenščini. Franc Kukovica je v takšnem položaju spet pokazal veliko mero iznajdljivosti. V osemdesetih letih je delno tudi s pomočjo žene Slavke (mimogrede: knjigo je posvetil njej) napisal prve učbenike za pouk slovenščine in matematike, za druge predmete so jih napisali učitelji njegove šole. Kmalu so se jim pridružili posamezni učitelji z drugih šol, med njimi Herman Germ, sedanji predsednik Društva koroških slovenskih književnikov. Kukovica je zaradi smotrnejšega sodelovanja pri takšnem delu spodbudil ustanovitev združenja dvojezičnih učiteljev in nastanek založbe slovenskega pedagoškega združenja za

izdajanje nastalih gradiv ter oboje vodil še nekaj časa po upokojitvi. Že v prvem desetletju od 1988 do 1998 je tako nastala prava mala knjižnica za pomoč pri delu slovenskih učiteljev na avstrijskih šolah.

Sam pa sem z veseljem povabil k sodelovanju Franca Kukovico in zlasti navedeno založbo s slovenskim šolstvom. V koroški enoti zavoda za šolstvo se je pričelo z njegovo nekajkratno vključitvijo v naše ravnateljske konference, za ves slovenski prostor pa (poleg že omenjenih v ljubljanskem šolskem epicentru) s sodelovanjem na osrednjih slovenskih izobraževalnih prireditvah Dnevi slovenskega izobraževanja v Ljubljani ter Vse za otroka v Celju. Žal je v knjigi ta vseskozi pomembna dejavnost premalo zastopana. Po drugi strani pa nam še vedno ni uspelo vzpostaviti pravega sodelovanja med celovškim strokovnim pedagoškim združenjem oziroma njegovo založbo ter z založbo našega republiškega zavoda za šolstvo. Menim, da je to velika škoda, saj nam združenje ob vsakem času laho zagotovi celo vrsto odličnih učbenikov, čitank in drugih knjig, ki so po dosedanjih izkušnjah, pridobljenih na naših šolah po neuradnih poteh, zelo pripravni kot dodatno gradivo za uporabo pri učno-vzgojnem delu tudi v Sloveniji.

Naj tu dodam še svojo spodbudo, da se Franc Kukovica poda v še en spopad: za slovensko podobno slovenskih osebnih imen in priimkov. Kakšna je stvarnost? V nemškem gradivu je celo sam redno zapisan kot Franz, njegova sodelavca Jožko in Jurij kot Josef in Georg. Še hujše in dobro znane popačenosti se dogajajo s slovenskimi priimki, kar človeka naravnost boli, saj se v njih prav na Koroškem kot zibelki vsega slovenstva skriva neverjetno veliko jezikovno bogastvo. Da se vendarle da razmišljati in že tudi ravnati drugače, dokazuje npr. v dokumentacijskem delu knjige objavljeno dvojezično vabilo za *Praznik dvojezičnosti* že iz leta 1985. Nekaj podobnega mojemu predlogu so nedavno uradno dosegli Slovenci v Italiji.

Navzlic vsem številnim uspešnim dosežkom avtorjev sklepni pogled v prihodnost ni ravno svetlogled. Zapisal je tu nekaj zlih slutenj, pač zaradi svojih življenjskih izkušenj in dejstva, da avstrijska država noče najti prave poti za dejansko izvajanje Slovincem zagotovljenih pravic. Največkrat se boji zameriti krajevnim oblastem, kjer je veliko premalo pripravljenosti že za obstoj slovenstva, kaj šele za kakovostnejši razvoj.

Premalo pa je podpore še celo iz matične države Slovenije, kot se vidi v kritičnih ocenah, po katerih koroški Slovenci na žalost še vedno čakajo, da bi pri tem dosegli nekdanjo jugoslovansko raven, namesto da bi jo, samoumevno, vsaj po toliko letih že presegli.

Franček Lasbaher

ZA NAŠE SKUPNO POZNAVANJE KOROŠKE V SLOVENIJI

RECENZIJE

Ob knjigi Koroška A - Ž Pomurske založbe (Murska Sobota 1999)

**Vodnik
dosledno
vključuje le
Koroško, ki je
sestavni
državotvorni
del Slovenije.**

Naslov te slovenske knjižne novosti se sicer bere dokaj okorno, a takšnega so ustvarjalci slovenskih pokrajinskih vodnikov (od dvanajstih jih je Pomurska založba iz Murske Sobotice z najnovejšim našim vred izdala že devet) očitno izbrali namenoma, da pač že na prvi pogled izstopa prikazana pokrajina in da je takoj poudarjeno, da gre za abecedni pristop pri obdelavi vsebinskih gesel. Gre torej za zbirko, s katero založba namerava obdelati vso Slovenijo. Kot prva je leta 1990 izšla knjiga *Pomurje A - Ž*. Za današnje razprave o preureditvi Slovenije v pokrajine je nedvomno zanimivo vedeti, kako so si jih za priročne vodnike pred desetletjem zamislili v Pomurju. Poleg že omenjenih dveh so dosledno enako in sorazmerno v zelo hitrem zaporedju že obdelali *Primorje s Krasom*, *Gorenjsko*, *Dolenjsko*, *Ljubljano z okolico*, *Podravje*, *Savinjsko in Zasavje*, pripravljajo pa še *Notranjsko*, *Goriško in Posavje*. K uvodnim pojasnilom sodi še, da v našem primeru (seveda z razumljivo izjemo zadovoljivo prikazane nedeljive skupne tisočletne zgodovine) vodnik dosledno vključuje le Koroško, ki je sestavni državotvorni del Slovenije, in torej - če mislimo tudi na večji del skupne Koroške na avstrijski strani državne meje - zgolj za najjužnejše koroške doline - Dravsko, Mežiško in Mislinjsko. Gledano v celoti je takšna zbirka za založbo iz obrobja Slovenije gotovo pomemben in splošno dobrodošel podvig.

Za slovensko tovrstno slovstvo je abecedna razvrstitev gradiva novost. Pri nas jo verjetno še najbolj poznamo po znani nemški že več stoletij stari založbi Baedeker. No, ob tej primerjavi moram priznati, da mi je npr. *Baedekers Deutschland* po svoji zasnovi bolj všeč, in naj takoj pojasnim, zakaj. Abecedno razvrstitev uveljavlja namreč le za opise krajev, kot jih pri nas recimo poznamo iz slovenskih krajevnih leksikonov, zemljepisni, zgodovinski, umetnostno-zgodovinski, muzejski, gostinski (z vsem, kar pač spada k temu s hrano in pijačo vred) ter prometni del pa Baedeker smotrno obdela v posebnih zgoščenih sklopih na začetku ali koncu knjige. S tega vidika mi je žal, da se uredništvo ni odločilo vsaj za ločeni krajevni in splošni informacijski del, ki bi delovala uporabnejše tudi v siceršnjem abecednem redu. Tako pa nas npr. pri črki S presejati vrstni red gesel Samotna kmetija, Slovenj Gradec, Splavarstvo, od katerih ne prvo ne tretje nima nič s stoletja edinim in najstarejšim koroškim mestom, posledica pa je, da stvarna gesla delujejo kot vrinjena na silo.

Sicer pa je nenavadno, da Koroška kakršnega koli celostnega vodnika navzlic vsaj dvema lastnima založbama in vsekakor kar obsežni tovrstni knjižni tvornosti doslej še ni imela. Imamo le posamezne njegove dele za Mislinjsko (Karla in Stane Berzelak - 1992) in Mežiško (Miroslav Osojnik -1994) dolino.

Veliko tovrstnega gradivo je tudi za Dravsko dolino, ki še nima samostojnega vodnika, najti v odličnih starejših in mlajših zbornikih, s katerimi je Koroška neverjetno bogata. Tako moramo biti pobudniku in prvemu uredniku, zapišem naj v prvem sklonu, da je to Bela Sever iz Pomurske založbe, in souredniku Jožetu Ternarju hvaležni, da sta zapolnila praznino, in to ne le za Koroško, temveč zanesljivo zdaj že za večino slovenskih pokrajin. Naše temeljno besedilo so napisali Nekorošci Sašo Radovanovič, Valentina Varl in Igor Žiberna. Potem ko je bilo prvotno besedilo na Koroškem zaradi preštevilnih napak in pomanjkljivosti slabo sprejeto oziroma celo zavrnjeno, so bili k sodelovanju s posameznimi dopolnilnimi prispevki ali kot ocenjevalci pritegnjeni tudi Korošci: Peter Ficko, Marko Košan, Majda K. Verčko, Karla Oder, Vinko Pušnik, Tone Sušnik in Milena Zlatar. Fotografski del, gre za razkošno lep barvni sklop na začetku knjige v obsegu 32 strani, je umetniški dosežek mojstrov Marjana Garbajsa, Toma Jeseničnika in Bojana Nedoka.

Tu se moram prvič zateči k besedici žal, ker se je uredništvo že ob samem začetku zbirke odločilo, da ne avtorizira nobenega dela knjige ne v besednem (pravzaprav imamo vsaj tu izjemo z uvodnim sestavkom Bela Severja *Koroška*) in ne v slikovnem delu. Kolektivizem, v naši knjigi zastopan z abecednim seznamom piscev besedil v začetnem delu čtiva, se v Sloveniji v nobenem pogledu ni ne vem kako obnesel in zlasti v tako lepi knjigi bralec hoče vedeti, čigava ustvaritev je kaj. Seveda tu in tam lahko vsaj manjšina strokovnih poznavalcev kaj ugame, vendar to gotovo ni tisto pravo, ki nam ga pač edino omogoča najpogostejši način sprotnega podpisovanja objavljenega gradiva.

Čeprav splošnega kazala zaradi abecednega zaporedja knjiga nima, preglednost kolikor toliko zadovoljivo omogočata Krajevni (daleč največkrat omenjana kraja sta Slovenj Gradec in Dravograd) ter Stvarni vodnik. Slednji ima vrsto dobrodošlih in v glavnem dobro obdelanih gesel, kot so Cerkev (pripomba: gre za skupno cerkveno zgodovino Koroške), Dvorci in Gradovi (razveseljivo natančno!), vmes še Galerije (zaradi koroške izjemno obsežne nekdanje in sedanje likovne tvornosti in poleg osrednje slovenjegraške še številnih manjših galerij vsepovsod po krajini je to zelo zahtevno geslo, ki ga v takšni knjigi, kot pač vidimo, skoraj ni mogoče zadovoljivo obdelati), Industrija in rudarstvo (v marsičem zares pretekla slava), Jedi (brez gesla o gostinstvu in turizmu!), Kašča, Knjižnica, Ljudsko stavbarstvo, Kultura (glede pomena velja podobno kot za galerije - med imeni nedvomno manjka pesnik (Mežičan) Herman Vogel in še kdo), Muzeji (dovolj nenavadno, da je med navedenimi tudi še neobstoječi - Rojstna hiša Huga Wolfa, sicer

Koroška

pa so vsi lepo po vrsti od najstarejšega Sokličevega v Slovenjem Gradcu do najmlajšega Rudarskega v Mežici, ki pa ga v krajevnem geslu Mežica ni), Naravna dediščina (prav tako izjemno in zanimivo bogastvo), Obrt (preskromno; naj tu ugotovim spodrseljaj, da niti skoraj že tri desetletja mednarodno uveljavljeni tradicionalni razstavniki sejem domače in umetne obrti v Slovenjem Gradcu ni omenjen ne pri tem ne pri mestnem geslu) ter Umetnostni spomeniki – s poudarkom, da je to še en primer odličnega kulturnega gradiva.

Kadar se le da, se zavzemam za čimveč imen, saj brez posameznikov ni nobenih priznanih velikih dosežkov. Z mano vred bo tu ostal nezadovoljen še marsikateri bralec, saj v stvarnem kazalu naletimo na vsega štiri – in celo od teh sta dva Nekorošca: pravljčni kralj Matjaž ter Franjo Malgaj, ki sicer kot hraber vojak za slovensko Koroško nedvomno sodi v vsako koroško zgodovino, saj nam je prvi in odločilno priboril Mežiško dolino ter za to tudi žrtvoval svoje mlado življenje, potem pa sta tu samo še Prežihov Voranc (brez brata Alojzija, duhovnika in nedvomno enega najbolj izobraženih Slovencev tega stoletja, znanstvenika, časnikarja in politika) ter Hugo Wolf. Prvi je najbrž prikazan še kolikor toliko zadovoljivo, drugi pa ob več kot na pol prazni strani veliko manj. Nasledja pripomba: Izpuščena je celo tako ključna in v precejšnjem smislu obema pokrajina skupna osebnost, kot je dr. Franc Sušnik, ki so ga Prekmurci spregledali navzlic dejstvu, da je v Murski Soboti na komaj ustanovljeni mladi gimnaziji pričel svojo pedagoško poklicno ter po drugi strani s *Prekmurskimi profili* tudi književno pot. Po mojem mnenju manjkata vsaj še duhovnik in književnik Franc Ksaver Meško (dasi po rodu Prlek je po končanem celovškem bogoslovju vse svoje dolgo delovno življenje preživel v številnih krajih celotne Koroške, v tej knjigi pa je omenjen le pri Selah in Slovenjem Gradcu, pa bi moral biti vsaj še tudi pri Šentanelu, kjer je pred I. svetovno vojno napisal nekaj svojih najboljših del) ter nedvomno znameniti slikar Jože Tisnikar. In tudi s temi omenjenimi štirimi vred bi jih še vedno bilo premalo!

Kakšno geslo tudi pogrešam! Bančništva ali denarništva nimamo, čeprav so banke našete. Kmetijstvo sicer najdemo, a ni samostojnega gesla za na Koroškem nedvomno veliko pomembnejše gozdarstvo. Za takšno, celo posebej turizmu namenjeno delo preseneča, da tovrstnega zbirnega gesla v knjigi ni in najdemo samo geslo turistične kmetije. Sam bi hotel najti tudi zbirno geslo šolstvo, ki je za ljudstvo enakega pomena kot verstvo, a na to redno pozabljamo. Torej: Če je samoumevno, da beremo, od kdaj je v kraju cerkev, mora biti prav tako samoumevno zvedeti, od kdaj je tam (bila) osnovna ali srednja šola.

Krajevnih gesel pobliže ne bom razčlenjal. Naj omenim le, da vsi sedeži občin obdelani dovolj ustrezno, čeprav je Slovenj Gradec ostal brez *mestne* občine. Gotovo pa je neobičajno, da osnovna šola pri nobenem sploh ni omenjena. Žal pa se moramo s takšnim dejstvom sprizniti še za celo vrsto drugih krajev, kar pomeni, da uredništvo glede tega ne upošteva nobenih meril. Tako ostane neomenjena šola celo v Javorju, znana kot najvišja v Sloveniji, tu pa beremo takšen podatek samo za župnijo.

Za šolstvo torej velja ugotovitev, da je brez samostojnega gesla, še slabše pa je, da poleg ravno omenjene pomanjkljivosti tudi v primeru omembe največkrat ne moremo govoriti o kakšni dostojni obravnavi. Pri geslu Podvelka so npr. navedene vse okoliške podružnične osnovne šole, toda pri prevajalski osnovni šoli manjkata dve podružnici, ponekod ni omenjena nobena. Pri geslu Šmartno pri Slovenjem Gradcu se besedilo razume tako, kot da je osnovna šola na niti ne posebno bližnjem griču Homec namesto v kraju samem. Po drugi strani sem mimogrede našel kot še delujoče tri šole, ki so že zdavnaj bile ukinjene (to so osnovne oziroma podružnične osnovne šole Mislinjski jarek, Gortina in Brezovec / Sv. Trije Kralji). Že čudnaško zanemarjeno je srednje šolstvo; vzemo le za obe koroški gimnaziji, zelo razvito in v celoti regijsko zasnovano poklicno in tehnično šolstvo na Ravnah in Muti ter v Mežici in Slovenjem Gradcu pa je docela in neoprostljivo prezrto.

Na sprednjih notranjih platnicah in prvi strani je nenaslovljen in precej neizrazit, da ne rečem naravnost slab zemljevid Koroške, na katerem prevladuje napis Pohorje. Severna meja pokrajine je seveda dovolj vidna kot državna, po preostalih straneh neba pa je povsem nerazvidna, kot da h Koroški še vedno sodita Šoštanj in Velenje še iz stoletnih časov, ko sta tudi ta dva kraja bila sestavni del slovenjegraškega okrajnega glavarstva. Ob tem je za takšno knjigo en sam zemljevid daleč preskromna ponudba, če mislimo na posamezne občine ali vsaj na štiri upravne enote, če že bi zemljevidov morda za sedanjih dvanajst občin bilo le preveč; kdo drugi bo zaman iskal zemljevid dvorcev in gradov, spet tretji planinskih poti in postojank, ne samo meni pa bi prišel zelo prav še kakšen zgodovinski – npr. Karantanije ali veliko premalo znani Logarjev zemljevid koroškega narečja od Kanalske doline in Trbiža v Italiji ter od Šmohorja do Labota v Avstriji, ki nam služi kot dodatni dokaz koroškosti ne le Mislinjske, marveč tudi Dravske doline, in vse do Fale pred mariborskimi vrati.

Knjiga ima primerno vodniško velikost 22,5 X 14 cm in spodobnih 191 oštevilčenih strani. Poleg teh je še 18 neoštevilčenih. Od teh je osem strani domiselno namenjenih krajšemu prikazu osmih koroških občin z dodatnimi barvnimi upodobitvami, zadnji dve vključno z notranjo platnico pa še posebno lepo oblikovani predstaviti slovenjegraške mestne občine. Opazno je, da manjkata občini Muta in Ribnica na Pohorju. Vmes sta samo dve oglasni strani treh koroških podjetij (!) ter pet strani (z eno celjsko izjemo) pomurskih podjetij.

V sklepnem geslu *Zgodovina* manjka pomembno obdobje slovenjegraškega gospodstva, ki je vse do konca 14. stoletja v marsikaterem smislu po pomenu presegalo svojo majhnost.

Vsekakor je knjiga *Koroška A - Ž*, gledano celovito, lep knjigarski dosežek, ki ga nekaj naštetih (ostaja še precej nenaštetih) pomanjkljivosti bistveno ne zmanjšuje, saj jih opazi le natančnejši poznavalec Koroške. Nedvomno bo v dragoceno pomoč vsakomur, ki jo bo prebral, da bi to prelepo deželo podrobneje spoznal skupaj z izjemnim obiljem njene kulturne in naravne dediščine.

Franček Lasbaher

HERMAN VOGEL

(1941 - 1989)

PESNIK

Herman Vogel se je rodil v številni kmečki družini 17. julija 1941 na Lomu nad Mežico, umrl je 17. maja 1989 v Mariboru. Pokopan je na pokopališču Mirje v Mežici. Gimnazijo je obiskoval na Ravnah na Koroškem. V Ljubljani je na Filozofski fakulteti diplomiral iz slovenščine in srbohrvaščine. Bil je urednik pri Tribuni in pri Založbi Obzorja v Mariboru, novinar Tedenske tribune, lektor pri Naših razgledih, pobudnik revije Objave, prevajalec iz srbohrvaščine in češčine ter literarni ocenjevalec. Voglove pesmi so prevedene v srbohrvaščino (J. Osti je sestavil antologijo njegove poezije: U sjeni lipe), nemščino, angleščino, francoščino, madžarščino, slovaščino in albanščino.

Delo - pesniške zbirke: Razdalje rastejo, 1968; Ko bom bog postal, 1970; Romantika je iz groba vstala, 1974; Osoje, 1977; Pajčevina in sveder, 1986; Štirinajst (almanah, soavtor), 1967.

Pesmi je objavljala v časopisih, glasilih in revijah: Vresje, Tribuna, Koroški fužinar, Naši razgledi, Dialogi, Sodobnost, Odsevi.

Odlomki iz daljše razprave

Pesniško tkivo Hermana Vogla je izmuzljivo, saj so ga številni ocenjevalci in kritiki označevali z zelo različnimi literarnimi usmeritvami: romantika (Crnkovič), med tradicijo in avantgardo (Kramberger), nova stvarnost (Polajnar), realizem (Svetina), eksistencializem (Rebolj), intimistični humanizem (Poniž 1975), postmodernizem (Forstnerič 1989), novi realistični tok in imaginizem (Paternu 1989); opredeljevali kot: poezijo odnosov (Forstnerič 1989), zaznamovanj nesporezmov (Kmecl), stanj in mirovanj (Zlobec 1977) in programsko poezijo (Poniž 1975). Idejni temelj so odkrivali v dvojnosti nasprotij: jaz - svet, človek - ljudje, moški - ženska, življenje - smrt, trenutek - večnost, bit - nebit (Forstnerič 1989), mikro - makrokozmos, moč - nemoč (Poniž 1972), svet stvari - svet besed, videnje - vedenje (Poniž 1975), praznina - sled (J. Vogel 1994: 3). Izpostavljali so vsebinske sklope: groza, strah, neizogibnost smrti in razkrajajoča samota (Vurnik), pesniške analize odnosa moški in ženska, razpada vrednot, donkijhotstva, naključnosti člo-

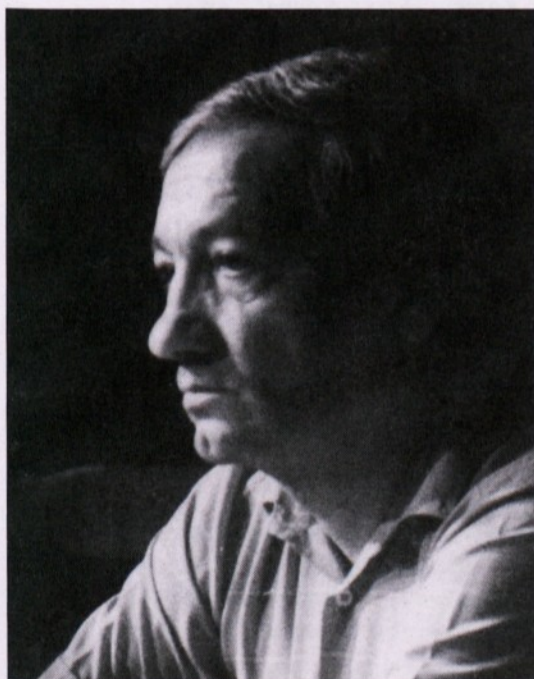

Herman Vogel

veškega življenja (Klabus), motiv pesniškega poklica in pesnikovega položaja v družbi (Zlobec 1975), grozljiva notranja drama, trpljenje, želje, neiznajdevanje, narava, človekovo čustvovanje (J. Vogel: 2), pesniško poslanstvo, možnost individualne poti, usoda poezije (Škulj), človek, žival, drevo (Polajnar), delo, ljubezen, sožitje z okoljem, domačijo, minevanje (Zlobec 1977), odpoved iluzijam in poceni optimizmu, gola stvarnost, sivina (Benhart), izvisevanje v praznem (Kmecl). Nanizali so še naslednje teme: osama (Snoj), usojenost, tesnoba (Poniž 1972), dvom, praznina, neizrekljivost (Poniž 1978), up, mir, svetloba (Wakounig 1989), človekova izkoreninjenost iz domačijskega bivanja, boleča transformacija iluzij v hladno resničnost (Jančar), nostalgija po izgubljeni sreči, zaznamovanje številnih nesporezmov (Kmecl), minevanje, registriranje izgubljene otroštva, ki ni mistificirano kot topografija srečnih, neponarejenih naivno-naturnih doživetij (Debeljak). Našteli so vzgibe za pesnikovanje: čustvovanje, premišljevanje, spominjanje, razkrivanje, fantaziranje, ugotavljanje in določanje položaja v svetu in prostoru (J. Vogel), izpovedovanje, sporočanje, komentiranje, vrednotenje, presojanje, zavračanje, problematiziranje (Forstnerič 1989), razdejati red, priti do neobremenjenega jedra

stvari, naravnavanje perspektive (Ošlak). Dognali so, da se mu pesnjenje spreminja v mučenje, da je poezija napor, neprijetnost (Poniž 1972). Opozorili so na kvalitete: pogum (Rebolj), miselna pronicljivost in iskrenost, trdoživna volja (Benhart), intelektualna ostrina, samosvoja usmerjenost, človeška pokončnost (Pibernik 1986), plutje proti toku (Šmit), distanca do poetičnega ravnanja (Poniž 1972) ter samoniklost in avtentično formulirana neposrednost (Jančar).

Voglove pesmi so poznavalci prepoznali kot: družbenokritične, moralne, socialne, prigodne (J. Vogel), elegične, blizu krokijem (Snoj), polemične, kot globalne metafore, zgodbe, že skoraj prilike ali sinopsisi (Forsterič 1989), ugotovili, da je vsa teža pesmi skoncentrirana v zaključku, v poanti in da so zadnji verzi vzklik, rotitev, domisljica (Rupel) ter da se je poezija dvignila iz zakletosti prastarih obrazcev (Škulj).

Portret H. Vogla iz l. 1988, foto: D. Modrinjak (Večer)

Vogel se je v svoji poeziji ukvarjal s temeljnim vprašanjem človekovega bivanja, z njegovo komunikacijo s svetom. Naslovi zbirk izpričujejo voljo lirskega subjekta. V stavčnih - *Razdalje rastejo* - je prisotno nasprotje med hotenji in možnostmi, v *Romantika je iz groba vstala* je ubeseden poskus obujanja prešernovskih humanih vrednot, ki jih je družbena stvarnost spretno idealizirala. V odvisniškem - *Ko bom bog postal* - je izražena posmehljiva samoprevara neuresničenih sanjarjenj in

varljivih upanj; imenski naslov *Osoje* opredeljuje odpoved sončnemu optimizmu in zaradi občutka nemoči umik v senčni pesimizem. V imensko dvodelnem - *Pajčevina in sveder* - pa voljo lirskega subjekta ponovno opredeljujejo notranje samospraševanje, iluzorno iskanje pesniškega in človeškega poslanstva ter zunanje nerazumevanje in ogrožanje. Pri iskanju besede, jezika, ki upoveduje bistvo, ni zašel v stisko jezika, pač pa poimenovanja. Sam je nekje zapisal, »da ti beseda ni dana, ampak si jo daš« in drugje, »da je beseda kot akumulator, da se njena nabitost s pogostim izrabljanjem izprazni, da je pesnikova naloga, da tak akumulator znova napolni z novim pomenom in z novo močjo«. In pesnik iz Mežice je tako nalogo dobro opravil, saj je v zakladnico slovenske poezije obudil kar nekaj besed: resnik (ječmen), skorjevec (lišaj), podjed (ličinka), truntamora (nočna mora) in osoje.

Njegove pesniške besede so iskrene in umetelne, zaresne in igrive, spontane in preišljene ter lepe in grozljive. Vogel je tipal v težko določljivo snov samega sebe in sveta. Želel je biti slišan in uslišan. Njegove pesmi izžarevajo veliko tesnobe, otožnosti in razočaranja, pa tudi mnogo nežnosti, hrepenjenja in sočutnosti. Vse pa so prepletene z nitmi (samo)ironije, sarkazma in cinizma. Predvsem humor mu je pomagal vzdržati v samoti in osamljenosti, potem ko ni našel več zaupanja v svet in so se mu skrhalo odnosi z ljudmi.

Voglovo liriko je težko zaobjeti v celoti. Pesnik je slastno in strastno vrtal v svoj drugi jaz. Sebe in svoje razumevanje do sveta je izražal s pomočjo odseva, v podobah, preoblikovanih skozi zavest, besedno zvočnost in večpomenskost. Pisal je v svobodnem verzu, kdaj tudi brez ločil, vedno pa v jezikovno čistem izrazu. Pogosto je uporabljal tako imenovano ti-tehniko. Z navideznim pogovorom z drugo osebo je v pesmi vnašal večjo razgibanost in pripovednost.

»Sporazumeval« se je tudi z živalmi, s ptico je npr. vzpostavil prisrčen, prijateljski odnos, z drugimi pa se je eksistenčno bojeval.

Po mnenju F. Benharta »poezija Hermana Vogla ne ugaja na prvi pogled; mogoče niti ne na drugi, zasluži pa, da jo beremo koncentrirano, ne zaupajoč preveč njeni tolikokrat varljivi preprostosti«.

»Utripanje srca je nevarno, ko utihne, ga lahko začnemo slaviti,« je napisal H. Vogel. In Vogla že deset let ni več. V življenje si ga obuja vsak po svoje, redki julija, nekateri maja. Kaj pa večina?

Miran Kodrin

PESNIK

»Najtežje nikoli ni mimo, najtežje vselej šele prihaja.«

H. Vogel

ROKA

*Bela, nedozorela breza je tvoja roka
in njena dolinasta dlan je zibel,
ki čaka na novorojenčka.
Ne ve, ali bo snežna kozica
ali pa jagenjček v nagubanem plašču.
Njen glas se ne bo ustavil
v kotanjah mojih izvotljenih sanj.*

*Stopila boš na predpražnik mrkega jutra.
Ne boš prinesla v krušni slamici
zrnja za moje ptice.
Prinesla boš v prstih skoraj končano pletenje.*

TVOJA LEGA

*Od zunaj segajo vate razdalje,
skozi lobanjo ti gleda dan,
skozi noge zemlja,
z leve in desne pa nebesne strani.
Pa vendar si neprizadet,
le sečišča prenašaš po zemlji.
Lahko se pomikaš po svetu kakor glasbilo,
kakor zeljnata glava ali prazen obroč.
Lahko se preprosto odjaviš
in se odseliš.
Nikjer več te ne bodo vpisali
v knjigo rojstev in smrti.
V podzemljih ti namreč delajo čas,
določijo premer tvojega praznega kroga.*

*Zgodi se kakor pred spanjem:
čez prostor, ki je pred tabo,
se počasi spustijo tvoje trepalnice
in se sprimejo v črn zid naokrog.*

Korenine lahko poženeš kjerkoli.

MATERINSKA ZNAMENJA

*Na čelu nosim črno piko: vseskozi raste hitreje od mene.
Tu se bo vzdignila temna gora ali pa me bo zajela noč.*

*Pod brado nosim brazdo: čakam, da si jo poveznem do tal.
Tu se bo razlilo veliko rumeno polje ali pa me bo kdo zaklal.*

*Okoli zapestij cvete rahel rez: in mogoče še kje.
Tu se bo čas pogreznil ali pa si bom sam razrezal žile.*

*Slutil sem mater na gori, na polju in v času hkrati.
Skozi tenčico so uhajala znamenja
in se ostro napotila proti meni.*

Moja mati ima mnogo manj teh čarovnij.

PODATKI

Nobenh razločkov ni,
ali gre žaga skozi drevo ali skozi kost;
ali si življenje pogrneš pred noge
ali pa se usedeš nanj.
Voda spodjeda svet pod njegovo kožo
ali pa ga goli odzgoraj.
Rasteš od rojstva naprej in po rojstvu nazaj.
Zmeraj moraš narediti zdaj piko, zdaj vprašaj.
Moraš zlesti na glavo, da boš videl navzdol,
moraš oditi od sebe, da se boš lahko spet vrnil.
Dialektika najnižje sorte ne drži:
ni neogiben les za pepel,
ne skala za goro, ne voda za morje,
ne gozd za divjačino, ne prst za zemljo.
Zadosti je stena pred mislijo,
praznina pred nogo,
jeza umišljenega boga,
pokrov nad zemljo,
zadosti je jezik med zobmi,
zadosti so podatki

sešteva tako vsak sam in vsak tudi drugače.

OČETJE IN SINOVI

Veliko trenutkov je steklo med nama
in niti ena beseda, oče.
Vse najino sporazumevanje
je šlo skozi rešeta pomenov.
Po desetih večnostih sem te našel na poti,
ko si bil deset metrov pred pragom doma.
Ne, ti si me našel,
ko nisem bil deset metrov pred pragom doma.
Kako na drobno sva premislila svet:
kako si bil ves do kolen v prsti,
kako si drobtino vzdignil nad gozd
in jo spremenil v čudež.
Kako pozno sva prestopila prag:
še psu se ni dalo več lajati.
Kako so začudeno rekli:
od kod v tem nemogočem času?
Tako po naključju sva trčila, si rekel.

Nisem si mislil, da si takšen falot.

EDINA LJUBEZENSKA PESEM

Kot žogico si podajava obzirnost,
tabuju govoriva ljubezen.
Zavoljo jesenskega časa
zapirava oči pred resnico.
Misliva, da sva slepa,
da bova skupaj priromala na konec sveta.

Za naju, si rekla, bije eno srce.
Kdo je torej brezsrčen?

Lastiva si sonce, vrbe in noč.
Tudi med nama sužnjelastniški odnos.

Skrivaj si kupuješ šminke v odtenkih:
okus je pri vseh enako neslan.

Zelo nasiten glas imaš:
vso noč si čebljala,
kaj si mi že povedala z njim?

Nekaj mi je pa le všeč:
ne maraš ljubezni v prisposodobah.

KO BOM BOG POSTAL 2

Najtežje nikoli ni mimo,
najtežje vselej šele prihaja.
Zase vem: tisti dan,
ko se bo svet zrušil do korenik
in bom od živih ostal čisto sam.
Takrat:
kako postaviti zgodovino na noge,
z vsem njenim ogradjem in tisoči okraskov?
Vse bo v glavi in v spominu:
od lončenega vrča do elektronskega stroja,
jaz pa niti vijaka ne bom znal narediti,
niti ključavnice niti klobuka.
Takrat, ko bo vse v mojih rokah,
bo v resnici najtežje.
Poezija mi ne bo mogla pomagati, mislim.

ROMANTIKA JE IZ GROBA VSTALA

15.

PESNIK

*V stari jablani še starejša votlina.
Bivališče za vse žuželke tega sveta,
naročje za dolgo pozabljeno gnezdo
iz prhke slame, dračja in trhljih smeti.
Sem se včasih nateče deževniška voda,
v jasnih nočeh se sem zatekajo netopirji.
To je odmevna votlina za veter,
ki se v viharjih med veje zaplete.
To smo navsezadnje mi.*

PLOT

*Pravim:
najboljša reč na svetu je plot.
Kako te vsega razbremeni,
kako te vsega osvobodi,
kako te naredi samozavestnega.
Vsaj nekaj moči imaš,
vsaj nekaj gospodarnega ponosa,
vsaj nekaj osvojene zemlje.
Navsezadnje: varuh za celotnost osebnosti.
Zato vam pravim:
pojmo soglasno hvalnico plotu,
skrbimo za njega nemoten razvoj.*

V LIPOVI SENCI

*Nikoli me ni obšel občutek,
da dišiš po medu,
ko prihajaš k meni.
Ali da hodiš po zraku
z baletnim korakom.
Nikoli te v sanjah nisem primerjal
z devicami iz otroških bajk
ali v blodnjah zamenjal
za zgledno žensko sveta.
Meni je pač dovolj,
če mi je v lipovi senci,
pod bahavim pojočim dežnikom,
na redke trenutke lepo.
In če se takrat spomnim nate.*

ROJSTVO

*Naj bo to hvalnica?
Mar veš, preteta rožica,
kako je na nebu stal
v najvišji točki julijski nož?
Vem, kako se ti je medeno nasmihal,
pomežikoval na eno oko,
da ne bo nič hudega,
na drugo,
da si junak našega časa.
Brstela je medenica,
brsteli so popki,
bolečina se je odpirala v mesu,
a kaj bi z bolečino.
Neizgovorjena beseda
se ti je zapodila okrog ust,
lovila si njene pomene in smisel;
na vršičke se je usedla,
ki so čakali čebelo.
Nekaj si žužnjala,
so rekli pozneje,
a kdo bi vedel, kaj.
Spominjalo je na med in mah
pa na marčne ide.
O ti preteta rožica,
kako si v visokem trenutku zastokala.
Rekli so,
da se je oglasilo v bližnjih lesnikah,
a tega ne verjamem.
Rekli so,
da se je oglasilo v dvatisočetrski gori,
pa tudi tega ne verjamem.
Nekaj bo vendar moralo biti res?
O ti preteta rožica,
gledale so te zvezde,
držale so se na kislo.
Gledal te je trpotec pod pragom,
držal se je zdravo.
Gledal sem te iz vulkana,
držal sem se skeptično.*

PODJED

*Podjed je nezaslišan sladokusec.
V svojem žilastem temnem domovanju,
kjer niso potrebne oči,
izbira le takšno hranivo,
ki vsebuje najbolj dragocene snovi.
Kot vsak pravi gurman
opravlja svoje delo s slastjo
in tako uživaško počasi,
da se rastline nad zemljo
tega sploh ne zavedo.
Z nami,
ki poznamo zakone narave
in vemo, kaj je starost,
je resda malo drugače,
a za podjeda nismo nobena izjema.
Ko smo sestavljeni samo še
iz neuporabnih snovi,
pomeni to za nas smrt,
za podjeda pa konec obeda.*

PAJČEVINA

*Pajčevina je vse,
kar sem v upu tkal;
vse, za kar sem se gnal
in mislil, da bo najbolje;
da mi le še pognojeno polje
manjka; seme bo že prišlo in
blagoslov; od hrasta, ne boga,
iz regratovih lučk, ne iz Krškega,
iz energije stranskih pogledov,
raskavih dotikov rok,
iz tihe besede,
ki ne ugrizne,
le séde,
rahlo poboža
in obsedi.
Z molkom spregovori.
Pajčevina je vse.*

MAMA

2

*Nekaj sva pa le imela skupnega, mama,
če drugega ne, to, da sva ostala sama,
ko je kikirik narekoval uro.
Tistih sinjih juter se spomni,
ko naju je zeblo v podplate,
in si me v staro vrečo zavila;
ali trpotca pred pragom,
lekarne za vse.
In še se spomni, mama,
da sva včasih kakšno modro rekla:
nazadnje sva imela oba prav
in sva se oba enako opekla.*

KAM DRUGAM

*Ugaša dan,
sahnejo čuti,
venejo žile,
volja - ploska stopala.
Saj grem.
Samo ne med korenine,
v podrast in mah,
ne v umetno gnojilo,
ne v rožno vodico,
v pikantno omako.
Kam stran samó,
v živi pesek ali ledeni kristal,
za kembelj v podružnični cerkvi,
za pivnik v osemnajstem stoletju.
Samo kam drugam.*

UKAZ OGNJA

*Pod tem slepilnim stožcem svetlobe,
ki te zmede in zmeša strani neba,
ki ubije občutek za vsako ravnotežje,
pod tem stožcem se znenada zaveš,
da se moraš napotiti proti gorišču,
ne glede na to, da se boš spremenil
v dim in pepel in ne glede na to,
da se v ognju izgubi vsaka sled.*

SAŠO VRABIČ

s l i k a r

LIKOVNI PORTRET

Rojen:

30. 4. 1974, Slovenj Gradec, Slovenija.

Šola:

1992: Srednja šola za oblikovanje in fotografijo, Ljubljana;

1997: Akademija za likovno umetnost, Ljubljana; 1998 Študent podiplomskega študija grafike & videa (ALU);

Samostojne razstave:

1999: Zvočne slike, Galerija likovnih umetnosti Slovenj Gradec; Potovanje brez premikanja, Galerija Knjižnice Cirila Kosmača Tolmin;

1998: Moj atelje (instalacija brez otvoritve, uvodnih govorov in obiskovalcev), Slovenj Gradec;

1997: This Town Ain't Big Enough for Both of Us, Šentvid, Hoče pri Mariboru, Velenje

1996: Cankarjev Dom - Klub CD

Skupinske razstave:

1998: SKUPAJ, Alkatraz, Metelkova, Ljubljana; Mladi Grafiki - Nova Generacija, MGLC, Ljubljana; Sakaide Grand Prix, Japonska S.L.I.K.A.R.S.T.V.O. Nova generacija, Eurna, Ljubljana;

1997/98: U3 - 2. triennale sodobne slovenske umetnosti, Moderna galerija, Ljubljana;

1997: Biotop tam, kjer dobro uspevam, Šentvid; Umetnik in urbano okolje, Slovenj Gradec; FABRIKA - Hotel Club Krnes Črna na Koroškem; 18. ex-tempore, Velenjski grad;

1996: Mladi Umetniki, Video, Knjižnica Cirila Kosmaka, Tolmin; VII. kolonija diplomantov ALU, Velenje & Ljubljana; Likovna kolonija Novi Vinodolski, Hrvaška; I. slikarski bienale mladih, Hoče pri Mariboru; Videno-Preoblikovano-Videno, Ljubljana;

1995: Likovna delavnica ZKOS, Goriška Brda; Festival ledene skulpture, Hoče pri Mariboru

ZVOČNE SLIKE

Razstava Zvočne slike v Galeriji likovnih umetnosti Slovenj Gradec je prinesla na področje institucionaliziranih likovnih prireditvev sveže ideje in nov zagon. Razstava temelji na treh segmentih: podoba, video in interaktivno. Podoba je implicitno zajeta tudi v obeh drugih pojmi in se manifestira tukaj kot slika na platnu, povečana fotokopija grafike (fotografije), računalniško generirana podoba in kot gibljiva video podoba.

Ustavimo se pri povečani fotokopiji grafike ali fotografije. Te povečave dajejo razstavi tudi poseben značaj, saj so zaradi svoje velikosti posebej sugestivne. Kot rečeno, gre za povečave: učinek je koncentriran v velikosti podobe. Pomembni so tudi drugi elementi, kot je kontrast črno-belo na primer. Čeprav gledalcu v noben trenutku ni dano vedeti, da gre za povečave, vendarle to dejstvo pozornemu očesu ne ostane dolgo skrito. Povečave so gotovo neke vrste arhetip človekovega razvoja, posebej skozi otroške oči, spomnimo se Alice v čudežni deželi ali Guliverjevih potovanj. Mimo otroškega navdušenja nad velikim ali majhnim, nad povečanjem ali pomanjšanjem, ni daleč do sodobne znanosti, ki manipulira atome (nanotehnologija), se ukvarja z velikostmi 10 na -35 (kvantna fizika) in razdaljami, večjimi od sto milijonov svetlobnih let (astrofizika). Obiskovalca razstava navduši ravno zaradi te svoje dvojnosti: je otroško naivna, razigrana in brezskrbna, hkrati pa je globoko kritična do sveta, v katerem živimo - neusmiljeno razgalja temeljne probleme sodobne zahodne družbe. (Opozarja na majhne čudeže sedanosti, ki obstajajo kot parametri umetnega, ko se masa spremeni v podatke v brezmejni dobi metamileniuma.)

Združena podoba in zvok omogočata drugačno stopnjo percep-

Sašo Vrabič

cije. Podoba je medij, na katerem temeljijo ostali mediji reprezentacije. V svojih delih jo Vrabič uporablja v kombinaciji z drugimi - predvsem zvokom. Predstavljena podoba temelji na fotografiji, je preslikana fotografija. Uporaba fotografije v slikarstvu ni nič novega, uporabljali so jo že v 19. stoletju. Nov pa je način izbiranja podob. Le-te so izbrane po ključu manjvrednosti glede na ustaljene estetske norme. Gre za posnetke, ki namenoma predstavljajo nepomembne stvari, manjvredne po enakem ključu, take, ki si jih oko televizijske kamere ne zapomni. Kajti tako naslikane, - kot tudi video podobe - večkrat izvirajo iz televizijske slike.

V tem načinu dela je slutiti zavedanje, da je vse manj motivov in prostorov, kamor še ni poseglo človeško oko - predvsem velja to za zahodni svet, svet urbane kulture. Zato tudi takšen obrat k nepomembnemu, neopaženemu, manjvrednemu. Čeprav Vrabič na takšen način le zamenja predznak ustaljenemu procesu upodabljanja, s tem opozori na boleče dejstvo, da je še nereprezentiranega sveta iz dneva v dan manj. Predstavljanje motiva skozi kontinuiteto časa je klavrna uteha, kajti čas, v katerem živimo, nam ne dovoljuje premikanja.

Vrabič upodablja/reprezentira že reprezentirano realnost podobno, kot počne to Tarantino v Šundu, ko nad filmsko realnost (y) postavi filmsko realnost druge stopnje (z). S tem, ko referira na filmsko realnost druge stopnje (z), jo ruši in vzpostavlja filmsko realnost

Zvočne slike,
Slovenj Gradec,
1999

(y), kot tisto "realnejšo": le-ta pridobi večjo eksistencialno vrednost ($x : y = y : z$). Hkrati pa vzpostavlja že reprezentirano realnost (y) kot nekaj, mimo česar danes ne moremo več, kot tisto realnost, ki bo kmalu pridobila naši realnosti (x) enakovreden status. Temu v prid govori razvoj virtualne realnosti (na primer simulatorji letenja). Vrabič na ta način podaja subtilno kritiko stroja zahodne družbe ob koncu drugega tisočletja tega štetja.

Vrabičeve zvočne slike upodablja minljivost trenutkov z ulice. Te trenutke upodablja na enak način kot Caravaggio Judito: dva se ne bosta nikoli nehala pogovarjati, avto se je ustavil v večnem premikanju. Avto na sliki je upodobljen, kot da stoji, a zabrisanost ozadja daje slutiti premikanje. Premikanje lahko razberemo še iz drugih znakov na sliki: avto je na cesti - avtomobili na cesti se premikajo ipd. Premikanja na (statični) sliki ni mogoče reprezentirati, adekvatnejši medij za reprezentacijo premikanja je video (sic!). Premikanja na sliki torej ni, kako torej podati premikanje? Umetnik lahko to stori s primerno uporabo označevalcev na sliki: pri Juditi je to zarez in verjetje, da Judita ne drži noža v rani kar tako, temveč da nož premika, kar je tudi namen njenega početja, kot ga poznamo iz biblijske legende; pri avtomobilu so to cestna pravila, ki avtomobilu običajno ne dopuščajo, da bi stal na cesti.

Podobe so dopolnjene, ilustrirane z zvoki. Vrabič združuje torej različne načine izražanja, različne medije in tako stopa v korak s časom. Ve, da nova sporočila zahtevajo nove forme, da stare forme

nosijo reakcionarne ideologije tudi, če je njihova vsebina progresivna. Tej pasti poskuša uteči tako, da kombinira različne medije. Dobimo neko vrsto instalacije, ki stoji na prelomu med modernim/ postmodernim in dobo, v katero vstopamo. Naslikana podoba kot enovita in nedotakljiva celota izgublja svoj čar, se umika iz centra polja umetnosti. Umetnik ima med temi možnostmi predvsem dve izbiri: ali da ponavlja že velikokrat upodobljene motive na svoj način ali da odreče podobi centralno mesto reprezentacijskih tehnik. Prva možnost se ne zdi posebej zanimiva, saj so mimo časi, ko so umetniki dosegali zanimanje pri občinstvu z izbiro vedno novih motivov, predstavljenih v vedno novih osebnih stilih. Eden izmed razlogov je gotovo ta, da motivov počasi zmanjkuje. Spomnimo se le na (vohunske) satelite, ki dan za dnem pridno skenirajo zemeljsko površino, tako da so zabeleženi prav vsi dogodki in stvari na Zemlji, ali na vojno, ki divja zdaj v Jugoslaviji v živo po televiziji. Torej mu ostane drug način za predstavljanje intimnega sveta.

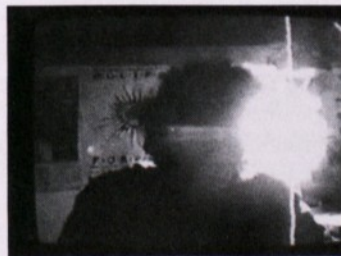

Ta je avdiovizualni način podajanja zaznav v novi kombinaciji (instalaciji) podobe in zvoka (podobe in drugih medijev), ki ni ne kino ne televizija in ne video. Prvi medij je govor, zvok, s katerim ljudje artikulirajo zaznavanja in jih posredujejo drugim. Naslednja stopnja komunikacije je komunikacija z materialnimi reprezentacijami - podobami in šele iz podobe nastane pisava, kot je ta, ki jo berete.

Danes postajajo omenjeni načini komunikacije vse bolj enakovredni. Zlivanje medijev se dogaja na ekranu: prvi velik korak v tej smeri je pomenila televizija, njeno poslanstvo nadaljuje internet. Internet omogoča različne načine komu-

nikacije (ne samo zgornje tri), združuje vse ostale medije, selektivno sicer, a zelo učinkovito.

Prelom med realnostjo in virtualno realnostjo je podoben prelomu med prostorom 14. stoletja in linearno perspektivo Bruneleschija v 15. stoletju. Gledalca je Bruneleschijeva centralna perspektiva postavila na eno točko. V začetku 20. stoletja se je ta umaknila analitičnemu kubizmu - mnogoterim točkam gledanja - ki sta ga razvila Picasso in Braque. Kubizem je bil prvo umetniško gibanje, ki je sintetiziralo večdimenzionalnost, značilnost novih znanstvenih teorij, kot sta jih formulirala Einstein in Bohr. Z razvojem interaktivnih okolij smo dosegli nov nivo projekta človek, kajti rapidno stopamo iz analognih v digitalne modalitete. Poznamo neprostore čiste simulacije, absolutne simulacije, nestabilnosti neprestanega toka elektronov. Fizična,

predmetna reprezentacija ni več potrebna - ni horizonta in ni stične točke. Nekoč stabilni zakoni prostora in časa so spremenili praznino in nič, entropijski delirij drsi prek upognjenosti časa. Prostor ni več nekaj, skozi kar bi se premikali - prostor se premika skozi nas.

Z drugimi besedami, postali smo virtualni. Predmetno je preseženo z digitalnim. Napredne tehnologije so ne samo ujele realno, celo prehitile so jo. Priča smo konstelaciji fizičnega sveta s tistim na zaslonu.

Jernej Kožar

jernej.kozar@glu-sg.si

Literatura/reference:

<http://nano.xerox.com/nano/>
<http://www.qubit.org/>
<http://xxx.lanl.gov/>
<http://www.ee.surrey.ac.uk/Personal/L.Wood/constellations/iridium.html>
<http://www.rand.org/>
<http://www2.arnes.si/~uljff4/zf0.htm>
<http://www.glu-sg.si/saso/index.htm>

LIKOVNI PORTRET

**Želim si videti
še veliko več,
kot sem videl
doslej.**

Sašo Vrabič

Zvočne slike,
CD - ovitek

PRIZNANJA ZASLUŽNIM

KULTURA

Ob letošnjem občinskem prazniku je Svet Mestne občine Slovenj Gradec podelil naziv **častni občan** primariju **Dragu Plešivčniku** iz Slovenj Gradca, doktorju medicine, za nezamenljiv delež pri razvoju zdravstva v občini, koroški krajini in Sloveniji ter trajen prispevek k oblikovanju kulturne podobe Slovenj Gradca in njegovo povezovanje s svetom, **občinsko nagrado** pa **Jožetu Potočniku**, profesorju zgodovine in zemljepisa, za pomemben organizacijski delež v kulturi, uveljavljanje vrednot kulturne dediščine ter uredniško in publicistično delo.

Objavljamo utemeljitvi!

Gospod **Drago PLEŠIVČNIK** se je rodil leta 1929 na Prevaljah in se po partizanskih letih in študiju medicine zaposlil v Splošni bolnišnici Slovenj Gradec (1956), kjer je napredoval od stažista, specialista in odličnega kirurga - opravil je več tisoč operativnih posegov - in šefa travmatološkega ter predstojnika kirurgičnega oddelka do ravnatelja ustanove, ki jo je vodil domala 28 let.

Kot ravnatelj pokrajinske bolnišnice - z zaledjem okrog 120.000 prebivalcev - je namenil veliko znanja in naporov njeni vsestranski rasti, predvsem skrbi za usposobljen strokovni kader, tako zdravnikov in delavcev drugih poklicev kakor medicinskih sester - zato se je ob ustanavljanju odločno zavzel za slovenjgraško medicinsko šolo in njen strokovni program. Bolnišnični zdravniki so se redno seznanjali z najnovejšimi dosežki medicine v svetu in pri svojem delu uveljavljali nove metode in doktrine zdravljenja: tako je - na primer - urologija postala izkaznica naše bolnišnice, še posebej tedaj, ko so naši zdravniki le slaba tri leta po uspešnem posegu v svetu že izvedli prvi laparaskopski operativni poseg pri nas. Ime in ugled so pomagali ustvarjati tudi drugi oddelki in enote.

Primarij Drago Plešivčnik je zastavljal še druge zahtevne cilje, kakor so prenova in širitev prostorskih zmogljivosti, nakup nove in sodobne medicinske opreme, brez katere si uspešne bolnišnice ni mogoče zamisliti, razvijanje novih oddelkov, enot in dejavnosti ob prenavljanju in modernizaciji starih. Poseben dosežek pomeni ustanovitev centra za endoskopsko kirurgijo za izobraževanje domačih in tujih strokovnjakov in za spremljanje in uvajanje novih metod na tem področju. Zgledno je bolnišnica opravila naloge, ki jih je pred njo postavila slovenska samoosvojitvena vojna 1991: v skladu z vsemi mednarodnimi deklaracijami in zdravstvenimi konvencijami je pod Plešivčnikovim vodstvom organizirala vse potrebne službe za sprejem ranjencev - vojakov

Teritorialne obrambe in pripadnikov slovenske policije kakor tudi vojakov JLA - in identifikacijo padlih, za kar je dobila več priznanj TO oz. Ministrstva za obrambo RS in nekaterih koroških občin.

Pomemben delovni premik je pomenila vpeljava računalniškega sistema - najprej v komercialni in upravni del poslovanja, zatem še za potrebe obdelave medicinskih podatkov in strokovnih odločitev. Uvedbo šolskega dela na otroškem oddelku, predvsem likovne vzgoje, so širokosrčno sprejeli mali bolniki, dejavnost KD bolnišnice pa povezuje kulturna in zdravstvena prizadevanja. Zato je ustanova zmogla in zmore nuditi našim ljudem v okviru zastavljenih nalog najboljše storitve: ves čas ohranja in razvija sloves prijazne in bolnikom naklonjene bolnišnice. Tako se ob vstopu v drugo njeno življenjsko stoletje na pragu 3. tisočletja kosa s podobnimi zavodi doma in v tujini: trdne tovrstne temelje pa je vztrajno polagal in pomagal položiti ob veliki podpori kolektiva oziroma strokovnih sodelavcev primarij Drago Plešivčnik.

Razen poklicnega dela in vodenja ustanove se je primarij Plešivčnik kot delegat oziroma poslanec v skupščinskih klopeh zavzemal za s svetom primerljiv razvoj zdravstva: dosledno je terjal policentrični razvoj tega področja in zdravstveno zavarovanje kmetov oziroma združevanje delavskega in kmečkega zavarovanja v enotno nacionalno zavarovanje ter decentralizacijo in liberalizacijo tedanje jugoslovanske zdravstvene zakonodaje in pokojninskega zavarovanja, se izrekal za uvoz zdravil in sodobne medicinske opreme, za več pravic in dolžnosti in odgovornosti tedanjih republik za zdravstvo itd. Uspešno je sodeloval z mednarodno organizacijo WHO ter v zdravstveni komisiji Alpe-Jadran, bil član slovenskega komiteja za zdravstvo, 1990 izvoljen v družbenopolitični zbor Skupščine Republike Slovenije, kjer je delal v različnih komisijah in odborih, predvsem pa v komisiji za oblikovanje nove slovenske zdravstvene zakonodaje.

Primarij Drago Plešivčnik pa je zastavil znanje in izkušnje, ugled in humanistično naravnost tudi za uspeh slovenjgraške kulture: dobrih 15 let je vodil skoraj 100-članske organizacijske odbore odmevnih mednarodnih kulturnih prireditev v počastitev jubilejev Združenih narodov in pod pokroviteljstvi generalnih sekretarjev OZN. Med najpomembnejše sodijo: Mir 75-30 OZN, Za boljši svet (1979), Mi za mir (1985), prva konferenca klubov UNESCO balkanskih dežel (1989), Biti (1990), retrospektiva kiparskih del Ossipa Zadkina, častnega občana občine Slovenj Gradec (1991). Razen velikih mednarod-

Prim. Drago
Plešivčnik

nih likovnih razstav so bila še novinarsko-pisateljska srečanja, strokovni posveti zdravnikov, srečanja likovnih kritikov in druge spremljajoče prireditve. Splošna bolnišnica je bila pod njegovim vodstvom organizatorica več strokovnih zdravstvenih zborov, in to:

- prvega jugoslovanskega simpozija o tradicionalni kitajski medicini (1978)
- srečanja Komisije za higieno in zdravstvo Alpe-Jadran (1985)
- posvetovanja Medicina v izrednih razmerah in Travmatologija v izrednih razmerah (1986)
- simpozija Želen otrok naj se rodi in raste zdravo in posvetovanja Poškodbe glave, vratu in hrbtenice (1990).

Primarij Drago Plešivčnik je ob vsem navedenem zahtevnem delu vodil še številne slovenjgraške delegacije, ki so iskale podporo za uspeh prireditev pri slovenskih in jugoslovanskih državnikih in sponzorjih, predstavnikih OZN in kulturnih delavcih. Vrh tovrstnih srečanj pomeni obisk Pereza de Cuellarja, generalnega sekretarja OZN, leta 1985 v Slovenj Gradcu, kar je bilo za naše mesto nepozaben politični dogodek in potrditev vseh številnih kulturnih prizadevanj, predvsem pa naporov Galerije likovnih umetnosti pod ravnateljstvom Karla Pečka, slikarja in neutrudnega organizatorja.

In Združeni narodi so za tako zastavljen, humanističen in odmeven kulturno-politični razcvet Slovenj Gradcu podelili častni naziv - mesto glasnik miru (1989).

Za ugled bolnišnice, mesta in občine pa je pomembno Plešivčnikovo publicistično delo: leta 1996 je uredil reprezentativen zbornik Pred 100 leti tu in danes bolnišnica v Slovenj Gradcu in napisal zanj osrednji zgodovinski prispevek, v zborniku Slovenj Gradec in Mislinjska dolina II je izšel Prispevek k zgodovini bolnišnice Slovenj Gradec do leta 1900, zelo odmevno pa je bilo poročilo na 8. Evropski konferenci UNESCO v Ljubljani (1997) z naslovom Kultura, umetnost - zdravje, zdravstvo.

Za poglobljeno poklicno, kulturno in družbeno trajno pomembno delo pa je primarij Plešivčnik med drugim dobil - posebno Bernekerjevo plaketo (1977), plaketo UNESCO in plaketo OZN (1985), plaketo organizacijskega odbora Mi za mir (1987), nagrado občine Slovenj Gradec (1987), častni srebrni znak Republike Slovenije (1998) ter srebrni znak Slovenske vojske (1999) za zasluge pri organizaciji zdravstvene službe na Koroškem v času samoosvojitvene vojne leta 1991 in še nekatera domača in tuja priznanja.

Podelitev naziva častni občan Mestne občine Slovenj Gradec primariju Dragu Plešivčniku, doktorju medicine, bodi priznanje in zahvala za trajne poklicne, družbenopolitične in kulturne dosežke in njih potrditev kakor ugled v domovini in tujini.

Gospod **Jože POTOČNIK** se je rodil leta 1935 v Sušaku pri Ilirski Bistrici v delavsko-kmečki družini. Oče je padel kot partizan, vsa bremena za skrb štirih nedoraslih otrok so padla na materina ramena. Po učiteljišču v Kopru je nastopil učiteljsko pot na Osnovni šoli v Šentilju pri Mislinji (1956), se nato vpisal na Višjo pedagoško šolo v Ljubljani in diplomiral leta 1962 ter se zaposlil kot učitelj zgodovine in zemljepisa na slovenjgraški ekonomski srednji šoli. Kmalu se je odločil za študij ob delu in leta 1970 diplomiral na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Vsa leta je poučeval v različnih programih na Šolskem centru. Razen tega je bil predstojnik ekonomske usmeritve (1975-1988), večkrat predsednik sveta ustanove in različnih strokovnih odborov, mentor krožkov, organizator mnogih tekmovanj itd. Ob vsem zavzetem in poglobljenem šolskem delu je namenjal veliko nalog kulturnemu delovanju - kot predsednik Občinske kulturne skupnosti Slovenj Gradec (1982-1986) in različnih kulturnih odborov in komisij ter član organizacijskih odborov mednarodnih kulturnih prireditev ob jubilejih Združenih narodov. Po polnih štiridesetih letih vztrajnega, uspešnega in spoštovanja vrednega pedagoškega dela se je leta 1996 upokojil, a tudi kot upokojenec je še vedno delaven na kulturnem področju, kjer namenja zanimanje največ uredniškemu in publicističnemu uveljavljanju zgodovinskih spoznanj o preteklosti naših krajev.

In to delo prerašča v posebno kvaliteto, ki potrjuje spoštovanje zgodovinskih dosežkov naših prednikov in vrednote dediščin, ki jih odkrivamo, prepoznavamo in ob tem oblikujemo zavest za naše prihodnje ravnanje.

Profesor Jože Potočnik je z občutljivim odnosom do kulturnih dejavnosti in vrednot odločilno vplival na kvalitetno rast tega področja v nekdanji občini Slovenj Gradec, še posebej je to veljalo za številne prireditve, ki so ponesle glas o kulturnem vrenju mesta in občine v svet, hkrati pa strukturirale to delovno področje v našem mestu.

Ves čas pa je gospodu Potočniku bilo najbolj pri srcu strokovno preučevanje pojavov iz zgodovine mesta in Mislinjske doline in njih predstavitev: napisal je več deset člankov, esejev in razprav, objavljenih v časopisu Mislinjska dolina, Odsevih, Odsevanjih, dnevniku Večer, Viharniku, reviji TV-15, Koroškem tedniku itd. Za zapise je značilna metoda dokumentiranja in umeščanja dogodkov v širše objektivno okolje, upošteva čas in prostor ter osebnosti iz daljne in manj daljne zgodovinske preteklosti. Tako je nadaljeval preučevanje krajevne zgodovinske tematike, ki so jo pred njim odkrivali Josip Mravljak, Ivan Grobelnik, Jakob Soklič, Viktor Vaupot in Bogdan Žolnir.

Še pomembnejše, trajnejše in aktualnejše pa je uresničevanje zahtevnejših konceptov: ob teh je opravil pomembno uredniško delo. Nedvomno sta terjala največ naporov zbornika Slovenj Gradec in

Jože Potočnik

Mislinska dolina I in II, ki daleč presegata lokalni pomen in nas uvrščata med tiste kraje, ki dokazujejo dolžno spoštovanje kulturne dediščine tudi na ta način. Razen tega je profesor Jože Potočnik pomagal uresničiti kot pisec osrednjih zgodovinskih besedil ali kot urednik ali oboje hkrati več knjig oziroma publikacij, recimo, Spomeniki in znamenja NOB v občini Slovenj Gradec (1985), 15 let Obrtnega združenja Slovenj Gradec (1987), TUS - Tovarna usnja Slovenj Gradec (1990), Od kovačije do moderne tovarne (1993) itd. To sodelovanje je utrdilo pobude za sponzorsko podporo Odsevanjem, za kar se sproti dogovarja z vodstvi domačih podjetij. Naslovi navedenih del pa kažejo raznovrstnost njegovega strokovnega in publicističnega zanimanja s poudarkom, da s spoznanji iz preteklosti oblikujemo kulturno sedanost in se odločamo za prihodnost.

Za njegovo delo je značilna zavzetost, natančnost, upoštevanje sodobne pogleda, izbiro metod zgodovinskega raziskovanja in dokumentiranja, primerjalne podatke, fotografije in fotokopije dokumentov ter oris ljudi, ki so bili nosilci nalog in dejanj v zgodovinskem času in dogajanju. Prav zato imajo sestavki poudarjeno občečloveško noto in verodostojnost, uredniško prizadevanje pa odraža skrb za kar najkvalitetnejšo podobo natisnjenih del. Zgodovinski procesi in pojavi piscu predstavljajo izziv, odkritja dopolnitev že znanega, opravljeno

delo pa spodbudo za objektivnejše vrednotenje kulturne dediščine.

Gospod **Jože Potočnik** je doslej dobil za dosežke v pedagoškem delu in kulturi Vrunčevo (1974) in Bernekerjevo nagrado (1987), Matjaževu plaketo (1990), plaketo občine Slovenj Gradec (1991), Ministrstvo za šolstvo in šport pa mu je podelilo naziv - svetnik (1993).

Nagrada Mestne občine Slovenj Gradec izraža priznanje in potrditev kulturnih in strokovnih prizadevanj in trajnih dosežkov gospoda Jožeta Potočnika, profesorja in neutrudnega kulturnega delavca.

Občinske plakete za leto 1999 so dobili - Anton Bošnik s Sel, Marinka Butolen iz Starega trga in Vinko Šmon iz Vodriža za pomembne dosežke pri razvoju (primestnih) krajevnih skupnosti in krajevne infrastrukture, Janez Kolerič iz Šmartna za dolgoletno bogato organizacijsko in poustvarjalno delo na kulturnem področju in Janko Zakršnik iz Dovž za tržne gospodarske uspehe in gmotno pomoč slovenjgraški bolnišnici ter športnim in kulturnim organizacijam, društvom in prireditvam.

Odličja je dobitnikom izročil Janez Komljanec, župan Mestne občine Slovenj Gradec.

Sašo Vrabič, »This town is even smaller«, Zvočne slike I, Celje, 1999

PRVI ZALOŽNIŠKI JUBILEJ

Pogovor z Vojkom Močnikom, solastnikom in direktorjem Časopisno-založniškega podjetja Voranc, ob prvem jubileju - izidu 20. knjige te založbe - pa o možnostih in načrtih in še čem

Gospod Vojko Močnik vse bolj povezuje svojo življenjsko pot in delo s knjigo, več, odpira možnosti, da na Koroškem z lastnimi založniškimi načrti stopajo na trg in v kulturni prostor koroški ustvarjalci leposlovnih del, skratka, med domačimi avtorji in domačimi bralci je postala vez domača založba.

Vojko Močnik se je rodil leta 1954 na Ravnah, tam na gimnaziji maturiral, v Ljubljani diplomiral (1979) na FSPN in postal novinar. Bil je štipendist Železarne Ravne. Običajne pripravniške obveznosti je opravil v uredništvu Koroškega fužinarja (urednik Marjan Kolar), za kratek čas prevzel Informacijski in dokumentacijski center na Ravnah, zatem dolžnosti sekretarja skupščine in izvršnega sveta občine Ravne na Koroškem. Leta 1991 ga srečamo med ustanovitelji tednika Prepih, 1993 pa se dokončno vrne k novinarstvu - postane samostojni podjetnik časopisno-založniške dejavnosti, ki jo kljub težavam in oviram vztrajno razvija in širi njene meje oz. življenjski prostor.

- Svojo existenco ste v zapletenih poslovnih časih vezali z dokaj neprofitno dejavnostjo, ki je v časih suhih krav najprej na konici udara. Kakšen je bil izziv?

- Izziv je prava beseda! Vsekakor sta botrovala vsaj dva motiva: pisarniško delo je utrujajoče, klišejsko, nedinamično, komaj opazno, drugi motiv pa je bilo nekako intimno opozorilo,

naj poklicno znanje le dejavnije ovrednotim, "unovčim" v novih razmerah in domačem okolju. Če nisi pripravljen hoditi, nikamor ne prideš! Nekaj drznosti je bilo v zamisli - začeti s časopisom, ki ga na Koroškem ni. Začeti kot samostojni podjetnik. Začeti nekaj, kar lahko uspe ali pa hudo propade. Začeti tiskati časopis, ki bo opozarjal na domače dogodke, ujel naš življenjski utrip, postavil ogledalo našim potrebam, interesom, ciljem.

O koroškem časopisu smo razmišljali že pred osamosvojitvijo, že leta 1990. Krenili smo od besed k dejanjem: februarja leta 1991 je izšla prva številka Prepiha. Tednik je bil to, spremljal je dogajanje v tedanjih štirih koroških občinah. Zadnje leto je mesečnik.

Pomembno prelomnico pomeni leto 1992: tedaj je postal družabnik Prepiha Niko R. Kolar in njemu gre zahvala, da je odprl in podprl knjižne založniške pobude. In leto dni pozneje smo ob dovoljenju Vorančevih sorodnikov ustanovili Založbo Voranc in začeli uresničevati zasnovani knjižni program. Prva knjiga, ki je izšla, je kar nekaj zgodovinski dogodek; položila je temelje leposlovnim izdajateljskim prizadevanjem: bila je pesniška zbirka Pegaz prebija zvočni zid mladega Blaža Prapotnika, tedaj še zaposlenega v Koroški tiskarni v Slovenj Gradcu. S to zbirko smo nakazali našo naravnost in smer. Pozneje se je Niko R. Kolar umaknil kot družabnik, a ves čas ostaja naš sodelavec in urednik knjižnih izdaj.

Jubilej: doslej je izšlo že 20 knjig, do konca leta bo seštevek - upam - že 25. Za majhno založbo velik dosežek!

Če skušam pretehtati našo bero, moram povedati, da je izbor tiskov pester, in to od pesniških

Vojko Močnik

zbirk naših koroških avtorjev do zbirk novel in romanov, dve monografiji, recimo Mežiška dolina in zbornik ob 50-letnici Gimnazije Ravne, pa Sušnikov zbornik ob stoletnici rojstva, različne jubilejne in poljudnopoučne publikacije, Brumnovi aforizmi in še kaj.

Pravkar je izšla knjiga pesmi z notnimi zapisi našega kantavtorja Milana Kamnika Od pankrta do ibržnika: vsekakor je ta knjiga prva tovrstna knjiga v Sloveniji. Posebej sem je vesel. Pripravljamo tudi knjigo za otroke Metke Šteharik pa novo knjigo Brumnovih aforizmov: ta bo nekakšen rokovnik, kamor bodo lastniki lahko vpisali tudi svoje aforizme ali kritične in druge misli. Letos bo izšla še "bela knjiga" o koroški pokrajini, ki jo pripravlja več avtorjev. Išče nove možnosti in pobude, primerne za potrebe naših ljudi. Zdi se, da smo v teh dobrih šestih letih vendar pognali korenine, se utrdili in da ljudje pričakuječe odobravajo in potrjujejo naše delo.

- Ob tem se kar samo od sebe zastavlja vprašanje: kako kot založnik spremljate koroško leposlovno ustvarjanje?

- Vsekakor je to nekoliko drugačen pogled, kakor ga spremljate pri Odsevanjih. Odsevanja odkrivajo, omogočajo, usmerjajo: knjiga pa je že dokument avtorjeve

KULTURA

**Če nisi pripravljen hoditi, nikamor ne prideš!
Nekaj drznosti je bilo v zamisli - začeti s časopisom, ki ga na Koroškem ni. Začeti kot samostojni podjetnik. Začeti nekaj, kar lahko uspe ali pa hudo propade.**

zrelosti, pisec stopa pred javnost sam.

Imamo odlične avtorje, škoda je, da je slovenski prostor tako stisnjen, da njihova dela ne najdejo možnosti zanimanja širšega kroga bralcev. Naj potrdim misel z nekaterimi imeni: Silviya Borovnik, Mira Cajnko, Andrej Makuc (upam, da bo še letos izšel njegov roman Norci), Janez Mrdavšič, Vinko Ošlak, Blaž Prapotnik, Marijana Vončina in še kdo. Njihova dela so kvalitetna in se merijo z deli drugih slovenskih avtorjev. Prav zato je pomembno, da jim lahko v domačem okolju natisnemo knjigo, drugod bi čakali, morda bi izida niti ne dočakali.

Vsekakor ima smisel to odločanje za "lastne sile", saj se strukturiramo kot enakovredna pokrajina slovenskega kulturnega prostora. Da posebej, recimo, o glasbi, pevski kulturi, likovni ustvarjalnosti ne govorim.

Seveda, druge založbe se obdajo s svojimi avtorji, zato tudi s kvalitetnim delom težko pride mednje kdorkoli drug. Skratka, da avtorji iz domačih logov dobijo možnost izdati knjigo doma, je vsekakor primerjalna prednost. Še posebej to velja za mlade, tiste, ki šele vstopajo v svet leposlovja: njim s posebnim veseljem odpiramo vrata. Recimo, pri Vorancu je izšla pesniška zbirka nadobudne pesnice Saške Fužir, predstavnice mladega pesniškega vala.

Poudarim naj, da izbiramo le kvalitetna dela, povedati pa moram, da se dovolj uspešno otepa-mo pritiskov nekritičnih piscev, ki mislijo, da je že vsaka rima pesem in vsak zapis literarno delo. Z uredniško politiko zagotavljamo tako raven, ki nam je v čast in ugled. A najbrž je tudi drugod in na drugih področjih podobno!

Ko izide, če izide, literarno delo, občutim posebno ozračje in zadovoljstvo:

- navdušuje me knjiga kot taka, še posebej, če je prvenec, če je lepo oblikovana, skratka, lepa;

- ob tem se zavedam, da je to vendarle naš prispevek v sloven-

sko zakladnico umetnosti in kulture;

- srčno sem vesel, če je zadovoljen avtor (moram povedati: navdušenje Janeza Mrdavšiča ob izidu njegove knjige je bilo tudi moje dvakratno veselje: kajti bil je некоč moj profesor);

- če izid knjige odmeva in je bilanca izravnana;

- če jo bralci sprejmejo z ljubeznijo, navdušenjem in jo z naklonjenostjo preberejo.

Naj misel povem nekoliko drugače: izdajanje časopisa je docela posloven projekt, usmerjen na učinek, izdaja leposlovne knjige pa je "za dušo", je most do človeka v tem trdem kapitalističnem lovu na denar, knjiga je nekaj, kar bo zmeraj govorilo tudi o nas kot ljudeh še poznim rodovom, naši človečnosti in potrebi po življenjski bližini.

- *Notranji dialog založnika načrtovalca, ljubitelja knjig, z založnikom - poslovnežem?*

- Kjer so funkcije razdeljene, je lažje, porazdeljene so dolžnosti in odgovornost. Tu pa sem v isti osebi dvojina, celo množina, dogovarjanje teče povsod, kar naprej, tudi doma. In je zato več težav: za vse je ena odgovornost in ena krivda. Kot založnik v žlahtnem poslanstvu se trdo bojujem z založnikom poslovnežem, ki razporeja po suhoparnih izračunih in tabelah denar, sešteva vodoravno in navpično, išče sofinancerje, se bojuje za uravnoteženost dohodkovne in odhodkovne strani. Reči moram, da s trdno voljo in denarnimi akrobacijami le uspevam skleniti obe nalogi: kljub težavam smo v dobrih šestih letih izdali že čez dvajset knjig ob obširnem drugem programu. Vsekakor to ni malo.

Pri monografijah in podobnih projektih je nekoliko lažje, pri leposlovju pa so velike ovire. Najprej: izdaje snujemo na najnižjih postavkah, moramo biti najcenejši, sicer izid obvisi: vsakdo se čemu odpove - ja, v tem je še veliko idealizma! - avtor dobi skromen honorar, oblikovalec pri-

stane na najnižje stroške, na minimum, tiskar sprejme najnižjo ceno, podobno drugi, vsi prispevajo ljubiteljski delež, da knjiga zmore iziti. Vem, drugod računajo vse, pa tudi postavke niso nizke. Neka trmasta volja, trdoživost, človeška naklonjenost usmerja naše ljudi v teh poslih: je kot nekakšna svetost. Ljudem je knjiga sveta! Tudi pri drugih kulturnih prizadevanjih opažam enako. Ali ne diši po izkoriščanju glede na tiste, ki zaračunajo vedno in povsod vsak korak? Mislim, da je ta velika pripravljenost odraz spoštovanja do kulture, narodne zavesti, še posebej ob meji, ki včasih ni bila prijazna. Velika kvaliteta in osebna zavzetost veje iz takega ravnanja. Zato zmoremo. Pa tudi, ker pomagajo posamezniki, poslovneži, ki s poslušom za kulturne dobrine namenajo sredstva za njih ureničitev: recimo, podjetje IGEM, poslovna enota GOK Ravne: na ta zgled moram posebej opozoriti. Velika medsebojna soodgovornost določa ta spoštljiva razmerja!

Poudariti kaže, da moramo misliti tudi naprej. Škoda je, da Cerdonis ne najde svojega tovrstnega prostora pod soncem. Morda bi skupaj lahko našli boljše rešitve. Recimo: predlagali smo, naj bi vse občine koroške krajine namenile za izdajo - recimo - treh leposlovnih knjig naših avtorjev ustrezno vsoto denarja, in sicer najboljših knjig, ki bi jih natisnili in jih distribuirali po vsej Sloveniji. Morda bi bilo dovolj tri milijone. Bila bi to velika spodbuda avtorjem in tudi ugled našega početja v Sloveniji. Sicer bi z različnimi drugimi dogovori in sodelovanjem zmogli še kakšnih sedem, osem knjig letno. Tako zastavljen obseg literarnih edicij bi pomenil razvidno potezo našega tovrstnega kulturnega nehanja v koroškem in slovenskem prostoru.

Prepričan sem, da zmoremo verjeti vase!

Tone Turičnik

Ljudem je knjiga sveta! Tudi pri drugih kulturnih prizadevanjih opažam enako. Ali ne diši po izkoriščanju glede na tiste, ki zaračunajo vedno in povsod vsak korak?

In memoriam

Janko Dolenc

(1921 - 1999)

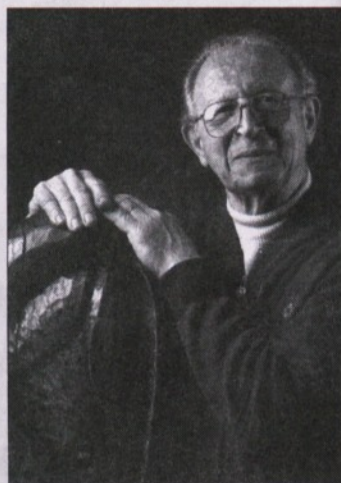
Tradicija očetove rezbarske delavnice - Ivan Dolenc je imel pozlatarsko in podobarsko delavnico v Rečici ob Savinji - je Janko Dolencu obudila željo po likovnem izražanju, ki jo je lahko udeležil šele v šestdesetih letih. Prve skulpture v lesu je naredil leta 1959, predtem je veliko risal in slikal, se preiskoval v grafiki, potem pa spoznal, da mu les omogoča najpristnejšo izpoved.

Les, spremljevalec človeka od najstarejših časov, je še vedno človeku najbližji naravni material, zlasti, če njegovo uporabo omogočajo geografske danosti, kar se našim krajem v beru kiparskih stvaritev v lesu nedvomno pozna. Bogastvo slovenskih cerkva izstopa po opremljenosti z značilnimi oltarji, ki so zlasti v baroku zasijali v vsej razkošnosti, toplina pozlate je kompozicije figuralne plastike le še povzdignila. Na Štajerskem in Koroškem so v 16., 17., 18. in 19. stoletju delovale številne rezbarske delavnice, ki so stregle naročnikom tistega časa. 19. stoletje pa je bilo kiparstvu manj naklonjeno, podobarske in pozlatarske delavnice so lahko le še životarile ter dokončno postale blede odseve nekdanje veličine; naročil je bilo malo in postala so večinoma profana. Dolenčev oče je tako zaman vabil naročnike, da naj naročajo oltarje po "lastnih in predpisanih načrtih", jim priporočal vsakovrtno kipe v lesu kot tudi drugo "umetniško" dovršeno opremo. Dobival je bolj naročila za popravila, ki pa so komaj zadoščala za preživetje družine s štirimi otroki. Janko je bil prvorojenec in je že zelo zgodaj kazal talent za risanje, modeliranje in rezbarjenje. Oče ga je spodbujal, vendar so mu socialno neugodne razmere preprečile, da bi se šolal na takratni umetnoobratni šoli v Ljubljani, kamor je bil leta 1939 sprejet na kiparski oddelek. Misel, da bi kasneje nadaljeval šolanje na likovni akademiji, pa je bila

sploh neuresničljiva. Potlačil je željo po likovnem ustvarjanju in se poklicno ukvarjal s povsem drugimi strokami. V zrelih letih pa se ni več mogel odrekati "skušnjavam" predolgo zatajevane likovne govornice, spregovoril je torej najprej kot slikar in šele pozneje kot kipar.

Kadar je risal in slikal je razmišljal kot kipar; v bistvu je iz temeljnika "luščil" skulpture. Neposredno in prvinsko pa je pod njegovim dletom "zvenel" les, ki se je spreminjal v zapis umetnikovih sporočil. Dolenc je lesu posvečal posebno naklonjenost in ga jemal kot živo snov, s katero se spušča v dialog. Pri njem nikoli nismo imeli občutka, da nasilno posega v les, tako neposredne so oblike, ki jih je iskal v materialu. Zavestno je puščal, da ob obdelavi z dletom učinkujejo tudi naravne strukture lesa. Površino je obdelal z drobnimi in neenakomernimi sledovi dleta ter pustil, da tudi svetloba, ki se lomi ob takšni strukturi, spregovori s posebnim odsevom. S takšnim načinom se je tudi približal kiparju Ivanu Napotniku, kasneje pa prešel v bolj elementarno obdelavo, kjer je hote le grobo "obsekal" skulpture brez končne politure na način, ki ga približa drugemu slovenskemu poetu v lesu, kiparju Stanetu Jarmu. Vendar je primerjava z obema kiparjema bolj naključna, Dolenc se je zavestno distanciral od vsakršnih vzornikov, sledil je le lastni spontani kiparski gesti, ki ga je vodila v končni - ekspresivni likovni zapis.

Sprva so bile njegove pripovedi epske, potem je postajal vedno bolj pesnik. Motivno se je še posebej posvetil ženskim likom, ki so postale Ženske in Matere. Ta prastara in večna motivika je postala Dolenčeva velika tema in nemalokrat smo govorili o njegovih Metah in iskali sorodnost z junakinjo Prežihovih Samorast-

Janko Dolenc

nikov. Socialna angažiranost pa je le ena izmed primesi Dolenčeve kiparske poetike. Arhaično občutenje, kjer figure v posebni notranji harmoniji izžarevajo magičnost, nas uvede v svet elementarnosti, kjer kip ni le estetski objekt, temveč ključ do globljih življenjskih spoznanj. Dolenc je doma in v tujini kontinuirano razstavljal vse od leta 1959 in pričel likovno publiko in strokovno javnost s kvaliteto in neposrednostjo. V Galeriji likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu je imel veliko retrospektivno razstavo leta 1981, kasneje pa je sodeloval še na skupinskih razstavah. Zadnja leta je postalo komuniciranje z likovno publiko redkejše, predvsem zaradi bolezni, vendar ljudje, ki so jim bile blizu njegove stvaritve, so sami našli pot do njegovih del. Danes Dolenčeva štiri desetletja ustvarjalnega dela pnejo lok veličastnega opusa, ki ga je zapustil. Umetnikov atelje v Vuzenici je bil vedno gostoljubno odprt; njegova vsakodnevna pot med Prevaljami (od leta 1988 je tam imel "drugi" dom) in Vuzenico pa je bila kot reka življenja in ustvarjanja.

Toda čas se je zanj ustavil. Živele pa bodo njegove stvaritve: v galerijskih zbirkah ali v intimi zasebnih stanovanj, kot tudi na prostem (ne le na Koroškem), kjer je svojo vitalno in ustvarjalno moč zlival s stoletnimi hrastovimi debli in posegal v urbano sintakso. Za nas in za bodoče rodove.

Milena Zlatar

KULTURA

Kadar je risal in slikal, je razmišljal kot kipar; v bistvu je iz temeljnika "luščil" skulpture.

Herman Vogel

Na celuloidnem traku ujeti trenutki življenja pesnika Hermana Vogla

Herman Vogel se je rodil 17. 7. 1941 v Lomu nad Mežico. V družini s sicer dvanajstimi otroki je bil osmorjeni. Fotografija je bila posneta leta 1943 ali 44, in sicer pred domačo hišo. Od leve: sestre Ivanka, Pepa, Vida, na desni Marička. Za starši brat Vanč, Herman v naročju, spredaj brata Zdravko in Štefan.

Pri prvem obhajilu v Mežici leta 1947. Med obhajanci župnik Anton Boštele (tudi pesnik). Herman stoji v prvi vrsti skrajno desno.

Kot gimnazijec v grajskem parku.

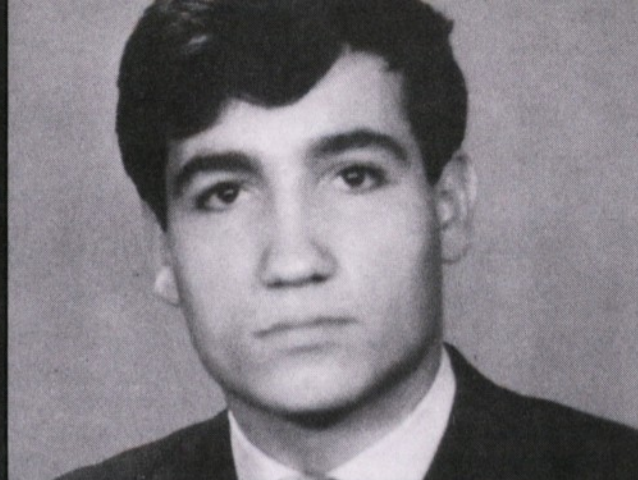
Ravenski maturant (foto Oskar Dolenc) junija 1961.

Maturitetna pisna naloga iz slovenskega jezika je bila naslovljena s Cankarjev kulturni in družbenopolitični nazor. Maturitetni ustni izpit iz slovenskega jezika je Herman opravljal 22. junija 61. Vprašanja so bila naslednja:

1. Razvoj slovenskega knjižnega jezika
2. Bistvene razlike med mežiškim narečjem in knjižnim jezikom
3. Zakaj je ilirsko gibanje iskalo rešitve v ilirskem knjižnem jeziku?

In skupna ocena? Odlično (5).

Študent ljubljanske Filozofske fakultete - diplomiral je iz slovenščine in srbohrvaščine. To je čas, ko je bil Herman Vogel zagotovo že scela v pesniškem ustvarjanju.

Ljubljana - Rožnik, 1962
Na fotografiji so z leve: Janez Mušič, Vili Vuk, profesorica Breda Pogorelec, Herman in neidentificirani.

Pred Filozofsko fakulteto leta 1965.
Z leve: Miha Mate, Janez Mušič, Jože Horvat, Evald Flisar in pesnik Vogel.

Dobremu prijatelju Ivanu -
dolgoletnemu soplebivalcu v 409
in priči, kako so med drugimi
nastajale moje pesmi.

Herman
Ljubljana, 1967

Jonny! Koder ga leto neodgovornega
žulganja, mi sem ga prebil s teboj
u skromni sobici-409!

Jakovšek

Ivan cimerman, máte dolenc,
marija gorše, doro hvalica,
ludvik kaluža, niko kolar,
marko kravos, tone kumtner,
miha matš, mart ogen,
tone partijšč, aleksander peršolja,
cveto preželj, herman vogel

štirinajst

Notranja stran almanaha Štirinajst, katerega soavtor je bil Vogel. Izšel je leta 1967, pričujoče pesnikovo posvetilo pa je zapisano Ivanu Leitingerju, kasnejšemu in zdajšnjemu ravenske-mu profesorju biologije, ki je bil v "Akadems-kem kolegiju Hermanov cimer".

Zapisal mu je: "Dobremu prijatelju Ivanu - dol-goletnemu soplebivalcu v 409 in priči, kako so med drugimi nastajale moje pesmi."

Podelitev diplome na Univerzi v Ljubljani po uspešno zaključenem študiju.

Prva služba Hermana Vogla - novinar TT.

S slovenskimi pisatelji na Kozjanskem. Priložnostna fotografija je nastala leta 1969, ko je s soavtorji pripravljala zbornik *Siti in lačni Slovenci* (Založba Obzorja, Maribor 1969). Avtor posnetka je Tone Stojko, v komentarju pa je zapisano: "Glavnina "ekspedicije" je po pohodu čez Kozjansko prestopila slovensko-hrvaško mejo na Sotli in obiskala rojstno hišo maršala Tita v Kumrovcu."

Na fotografiji so med drugimi z leve: H. Vogel, T. Kermauner, P. Božič, R. Šeligo, I. Svetina, D. Jančar, K. Grabeljšek...

Herman Vogel je bil dolga leta urednik pri Založbi Obzorja. Na fotografiji stojijo z leve: Herman Vogel, tajnica Marta, direktor Drago Simončič in tehnična urednica Breda Varl. Gostijo pa Jožeta Koširja, Josipa Vidmarja in Bratka Krefta.

Ob prvem rojstnem dnevu hčerke Jerice, 6. 11. 1971.

Počitek v naravi.

Voglovi na družinskem izletu. Sin Anton, pesnikova žena, hči Jerica, v pesnikovem naročju najmlajši sin Nikolaj.

Starši z vsemi dvanajstimi otroki na zlati poroki leta 1980.

Od leve stojijo: Marička, Pepa, Slava, Vida, Drago, Herman (sedi), Štefan, Milan; sedijo: Heda, mati in oče, Vanč; spredaj Zdravko in Ivanka.

Pesnik Herman Vogel s hčerko Jerico januarja 1989.

Pesnikov portret z dne 8. 8. 1988. Fotografiral Boris Vugrinec.

Fotografije so za objavo v Odsevanjih z naklonjenostjo in dobrohotno prispevali hčerka Jerica Vogel, brat Milan Vogel, Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika in arhiv časnika Večer (zanj Glorija Marinkovič).

Andrej Makuc

ČASTNI POVABLJENEC

komedija v treh dejanjih

KULTURA

V kulturnem domu v Slovenj Gradcu smo v mesecu aprilu videli posebno ljubiteljsko gledališko predstavo: nastopila je gledališka skupina Kulturnega društva dr. France Prešeren iz Žirovnice - Breznice s komedijo v treh dejanjih avtorjev Scamiccija in Tarabusija Častni povabljenec. Poudariti kaže, da ta ljubiteljska predstava ni bila običajna predstava, kajti izvedli so jo člani gledališke skupine slepih in slabovidnih, ki so morali za odrski nastop vložiti še dodatne napore glede gibanja in obvladovanja prostora, situacijaskomike in sploh premagovanja ovir, ki jih je terjala scenska postavitvev. Uprizoritev so pripravili: režiserka Mateja Fabjan in mentorica Alenka Bole Vrabc ter ljubiteljski igralci - Erlend More, Sonja Pušnik, Andrej Pršuh, Suzana Dajčman, Brigita Kozlar, Jana Mirt, Miha Kosi, Frenk Mlačnik, Miha Jakopin, Valter Vertačnik, Lahka Hunjet in Damjan Gert ob številni asistenci tehničnega osebja predstave.

Najprej kaže poudariti, da je bila predstava za ljubiteljsko izvedbo slepih in slabovidnih igralcev zelo dobra, še posebej, ker so poleg komedijantstva in odličnega besedila morali igralci obvladati še posebej pozorno odrski prostor, ki so ga v večini prepoznavali le s številom korakov in zastavljeno smerjo gibanja oziroma z natanko določenimi obrati. Skupina je nastopila ubrano, da imajo težave z vidom, smo komaj opazili.

Kot vsaka dobra komedija temelji tudi ta na prvinah zamenjave, prisiljenih vlog, nekaterih posebnosti besedne komike, največ pa situacijske, ki so jo nastopajoči spretno izkoristili, da je sprožala prisrčen in navdušen smeh in nasmeh. Oče Leon, nekakšen boemski častni povabljenec, predsednik nekakšnega dobredelnega društva, se preživlja z "večerjami" na zabavah, ob tem pa še kaj prinese domov. Ko sin bogate članice dobredelne organizacije "ubije po nesreči" svojega šoferja, ga Leon skrije, kar bo bogato poplačano. A šofer ni mrtev, Leonu skoraj spelje ženo, vanj se zaljubi hči in na obzorju je poroka. Po spretno zasnovanih zapletih in razpletih se vse končno pomirljivo razplete.

Nastopajoči so dovolj spretno opravili svoje naloge, več, stebri predstave so bili - Erlend More, Sonja Pušnik, Miha Kosi in Brigita Kozlar. Interpreti stranskih vlog so se enakovredno zllili v zaokroženo celoto. Vsi so odlično obvladovali oder, igro in govorico. Čeprav je režiserka želela poudariti jezikovno narečne posebnosti nekaterih igralcev (le-ti so iz raznih krajev Slovenije), je

štajerski poudarek posameznikov izstopal iz jezikovne zasnove predstave in bil moteč. Težko pa je bilo razumeti Frenka Mlačnika: njegova artikulacija ni bila odrsko izdelana in dovolj razumljiva. Pohvalno je, da je besedilo "sedelo", kakor rečemo, in da so ga igralci spretno glasovno izrazno nadgradili.

Vsekakor je bila odločna volja režiserke obvladovati ritem predstave od začetka do konca. Prav tako ni bila prepuščena naključju skrb za napetost in komedijantsko lahkotnost do prvih presečnejenj, recimo - "oživitev" mrliča!

Poslušalstvo so igralci zavezali s sproščeno-stjo, neobremenjenostjo in odrskim šarmom. Nedvomno so prispevali k ubrani predstavi vsi, ki so se ob toliko ovirah lotili uprizoritve in jo z veliko veliko truda postavili na oder. Ob tej priložnosti kaže povzeti misel - kot pritrditev - iz priložnostnega gledališkega obvestila:

"Naše vaje pa se zaradi naše posebnosti kar precej razlikujejo od drugih amaterskih gledališč. Več časa posvetimo gibanju in orientaciji na odru, na katerem mora biti scena postavljena vedno v enakem razmerju. Tudi mimiki namenimo več časa, kar pa ne pomeni, da se slepi ne znamo smejati. Prav nasprotno, v smeh in veselje znamo spraviti vso dvorano in, če ne verjamete, se boste prepričali ob tej priložnosti. Miha Kosi in Brigita Kozlar."

Nastop je potrdil obljube!

Kljub nedeljskemu popoldnevu se je v dvorani kulturnega doma v Slovenj Gradcu zbralo svojih 80 ljudi, ki so naklonjeno sprejeli in spremljali predstavo. Gmotno so jo podprli: MO Slovenj Gradec, Optika Kotnik, Kulturni dom, Zveza slabovidnih in slepih Maribor, celoten projekt pa številni sponzorji iz Slovenije. Predsednik Društva slepih in slabovidnih Maribor prof. Milan Bobinski se je zahvalil ustvarjalcem predstave in občinstvu in povzel misel, da drugačnost ni ovira, da ne bi z dobro voljo in pripravljenostjo, ljubeznijo in optimizmom tudi slepi in slabovidni zmogli ustvarjati kakor drugi, in jim posebej čestital za tovrstno žlahtno poslanstvo.

Dolg in prisrčen aplavz je bil sporočilo, da je občinstvo z odprtim srcem sprejelo drugačnost nastopajočih in da ceni njih velike in dodatne tovrstne napore za uspeh prijaznega gledališkega dogodka in žlahtnega podoživetja.

T.T.

ZNAMENITA SREDNJEVEŠKA ČEŠKA LISTINA V SLOVENJ GRADCU

Mestna občina Slovenj Gradec je v letu 1999 preko svojih prijateljskih vezi na Češkem uspela priti do izredno zanimive češke oziroma svetorimske cesarske srednjeveške listine iz leta 1364. Za Slovenj Gradec je velike vrednosti predvsem zaradi tega, ker so na njej ohranjeni podpisi in pečati z izvirnimi imeni devetih slovenjegraških in okoliških vitezov ter mestnega sodnika. Hranijo jo v osrednjem državnem arhivu v Pragi v arhivski zbirki češke krone, kjer jo je občina letošnjega januarja tudi naročila.

Arhivar, magister zgodovine Miloš Dostal, je listine odpremil iz Prage 5. 3. 1999 in v nemščini napisanem spremnem dopisu (tu ga prevajam v povzetku) županu Janezu Komljanču kot predmet pošiljke navedel MESTNE LISTINE IZ LETA 1364. Najprej sporoča, da mu pošilja zadevne mestne listine, ki so strokovno obdelane, kar pomeni, da pošiljka vsebuje dve preslikavi nemških izvirnikov velikosti 64 x 34 cm (dostavljena preslikava je nekoliko zmanjšana), s strokovno obdelavo pa je mišljeno, da je listina iz srednjeveške visoke (torej dvorne) rokopisne nemščine prepisana v sodobni strojepisni oziroma računalniški črkopis, v ničemer pa ni spremenjena njena starožitna podoba. To dejstvo prevajalca nedvomno spravlja v precejšnje pasti, saj se je besedna oblika v vsakem jeziku skozi npr. šeststoletni razvoj lahko močno spremenila, zelo pogosto pa tudi njen pomen. V slovenščini to zaznavamo že pri branju Trubarja in drugih protestantskih piscev in še toliko bolj je to značilno za našo listino, ker je pač, kot vidimo, ravno dvesto let starejša.

Težav z rabo tako starega izvirnega besedila se dobro zavedajo Nemci sami, kar se dobro vidi v dejstvu, da so v svojem učbeniku zgodovine za gimnazije (*Geschichte 2, Založba bavarskih šolskih knjig, München, leto izida ni navedeno*), da so zlato bulo Karla IV. iz približno istodobne nemščine, kot je naša listina, raje prevedli v sodobno nemščino in s tem dijakom prihranili muke z njeno srednjeveško obliko.

Miloš Dostal nadalje piše, da si kot morebitno smotrno dopolni k listini dovoljuje priložiti tudi pečat njegovega veličanstva Karla IV. kot nemško-rimskega cesarja in češkega kralja, saj se listina nanaša na pomembno dedno pogodbo.

Zelo zanimiv za nas je arhivarjev zadnji odstavek, v katerem je napisal, da zares mora našemu mestu čestitati za mestni pečat; tako lepega in nenavadno oblikovanega mestnega pečata v

svojem dolgoletnem arhivskem delovanju da kdaj prej še ni videl.

Mimogrede: Mestni pečat vidimo na treh javnih krajih mesta Slovenj Gradec – nad glavnim vhomom v cerkev sv. Elizabete, na najvišjem delu pročelja nekdanjega okrajnega glavarstva oziroma današnjega pokrajinskega muzeja in nad glavnim vhomom v nekdanjo meščansko šolo oziroma poznejšo nižjo gimnazijo. Docela verno izvirniku pa ga je v žgani glini približno v šestnajstkratni povečavi (15 x 15 cm) izdelala slovenjegraška likovna umetnica Naca Rojnik.

Menim, da je listina velika dragocenost. Tako izvirnik kot prevod bi kazalo v mestni občini na primernem mestu stalno razstaviti ali v vitrini ali na steni, tako da bi bila kadarkoli javno dostopna za posameznike in zlasti kot podlaga za zgodovinsko učno uro predvsem pri pouku za učence zaključnih razredov osnovne šole in dijake srednjih šol, npr. o Slovencih in Čehih v isti državi ali o svetem rimskem cesarstvu nasploh.

A) UVODNA PRIPOMBA: V listini gre za češko-avstrijsko dedno pogodbo, ki jo je rimsko-nemški cesar in češki kralj Karel IV. Luksemburški (rodil se je leta 1316, se izobraževal v Franciji in Italiji in vladal od 1346 do smrti 1378) leta 1364 sklenil s habsburškimi vojvodi zaradi medsebojnega priznavanja nasledstva. Dedne pogodbe so bile v nekdanji zgodovini dokaj pogoste, prav v slovenski zgodovini pa je dobro znana še ena takšna pogodba Habsburžanov skoraj osemdeset let pozneje. Leta 1443 so jo sklenili s celjskimi grofi, zgodovinska usoda jim je bila tako naklonjena, da se jim je Karlova pogodba izpolnila leta 1438 (s tem so hkrati postali rimsko-nemški cesarji), celjska pa še veliko hitreje – že leta 1456 z izumrtjem Celjskih.

Karel IV. je bil zelo znamenit evropski vladar, ki je Čehe in z njimi vsaj delno tudi druge Slovane svojega razsežnega cesarstva povzdignil v najpomembnejši državni narod. Nekateri nemški zgodovinski viri (predvsem nacistični) mu to očitajo celo z oceno, da je s tem postal prvi češki šovinist in spodbudnik husitstva. V zgodovini je najbolj znan z zlato bulo iz leta 1356, s katero je Češki tudi s pravnega vidika zagotovil vodilno mesto v rimsko-nemškem cesarstvu. Tudi sicer njegova zlata bula šteje med najpomembnejše evropske zakone. Z njo je uredil volitev rimsko-nemškega cesarja po sedmih volilnih knezih, na katere je prenesel del cesarske oblasti (sodstvo – vključno z najvišjim, trgovino in carino ter rudarstvo). Bolj

KULTURA

Mestni pečat

kot vojskovanje je cenil mir (nekateri nemški zgodovinarji ga imenujejo Friedenskaiser = cesar miru, miroljubni cesar) in kulturni razcvet zlasti glavnega mesta tega cesarstva in češke kraljevine Prage, kjer nanj spominjajo takšne mestne znamenitosti, kot so ena prvih evropskih univerz – Karlova univerza iz leta 1348, stolnica sv. Vida, staro mestno središče ter Karlov most čez Vltavo, velja pa tudi za ustanovitelja enega najpomembnejših evropskih zdravilišč Karlovih varov.

Tako bolj na hitro ugotavljam, da slovensko zgodovinopisje Karlu IV. namenja veliko premalo pozornosti. Ne njega ne rimsko-nemškega cesarstva v Zgodovini Slovencev (CZ, 1979) ne bomo našli. Enciklopedija Slovenije takšnega gesla sploh nima, v njeni 12. knjigi (1998) pa najdemo vsaj geslo Sveto rimsko cesarstvo. V obsegu enega samega stolpca ga je napisal Marko Štuhec, a tudi on se je izognil omembi tega kralja in cesarja, čeprav dovolj primerno opozori na dejstvo, da so Slovenci (z izjemo prekmurskih, saj Ogrska ni bila vključena) s tem cesarstvom pripadali evropski državni ureditvi vse od Karla Velikega do leta 1806, ko ga je Napoleon ukinitil. Za primerjavo naj ponovno omenim nemško gimnazijsko zgodovino, ki Karlu IV. namenja dve strani, na katerih je tudi zemljevid njegovega cesarstva, kot ga je oblikoval sam z mirno priključitvijo (dejansko s porokami svojih sinov) Saške, Lužic in celotne brandenburške kneževine. Na zemljevidu je razločno vrisana meja cesarstva, ki je na vzhodnem delu Slovenije (tokrat seveda kot meja vojvodine Kranjske) s Hrvaško do danes ostala nespremenjena, ne pa tudi na jugu, saj je Karlova meja potekala od Kvarnerskega zaliva preko precejšnje dela celinske Istre proti Piranskemu zalivu.

Listino oziroma dedno pogodbo so kot zavezo vladarju potrjevali po vsem cesarstvu. Za Slovenj Gradec je izrednega pomena, ker potrjuje njegovo častitljivo vlogo gospostva. Posebej so jo, kot je iz obeh listin razvidno, morali potrditi tako plemiči tega gospostva kot mestni uradniki in meščani. Dokumentirano je torej obdobje, ko je bilo za območje Slovenije vladarsko glavno mesto okrog 450 km oddaljena Praga.

Naj dodam, da listino omenja tudi dr. Jože Koropec v zborniku *Slovenj Gradec in Mislinjska dolina II (Slovenjgraško gospostvo od 11. do 14. stoletja, str. 81)*, vendar po vmesnem avstrijskem viru (*Pirchegger, 1962*) in s samo osmimi podpisniki (manjkata mu plemič Frizel der Schtz in deželni sodnik, prav tako z imenom Frizel). Kako da so listino potrjevali tudi v Slovenjem Gradcu, J. Koropec kot velik strokovnjak za srednjeveško zgodovino severovzhodne Slovenije podrobneje ne razčlenja, vemo pa, da zgodovini našega mesta namenja veliko pozornosti in zelo pogosto opozarja na njegovo veljavo. O tem se lahko dodatno prepričamo v zborniku *Konjiško 1146 - 1996 v*

prispevku *Svetna zemljiška gospostva na Konjiškem do leta 1600*. Tu beremo: Leta 1311 se je po večletni vojni med zmagovitimi Habsburžani in poraženim Goriško – Tirolskim z mirom v Slovenj Gradcu odločilo, da se štajerska meja premakne s Konjiške gore na Savo. (Nenavadno je, da tega miru v svojem zgoraj navedenem članku za zbornik Slovenj Gradec in Mislinjska dolina II, ki je izšel leta 1999, izrecno ne omenja). Sodimo lahko, da je torej Slovenj Gradec v 14. stoletju še vedno kot središče sorazmerno velikega srednjeveškega gospostva prav tako ohranjal vlogo, ki mu jo je v predhodnem stoletju dodeljeval oglejski patriarh Berthold, kar tu obravnavani dogodek iz leta 1364 le še stopnjuje. Navedli smo že, da so dodatna izjemna dragocenost ohranjeni pečati, tako mestni, za katerega češki arhivar v spremnem pismu županu sporoča svoje čestitke zanj kot devetih okoliških plemičev.

Dejansko so v Slovenjem Gradcu listino potrjevali dvakrat: Najprej mestni sodnik, mestni svet in meščani 11. marca 1364, pet dni pozneje pa še deželni plemiči in gradiščani.

Prevod :

11. marca 1364, Slovenj Gradec (Windischgraz)

'Mestni sodnik, mestni svet in meščani mesta Slovenj Gradec se na zahtevo Karla IV., rimskega cesarja in češkega kralja ter avstrijskih vojvod zavežejo zase ter za svoje dediče in potomce, da bodo navedeno dedno pogodbo, ki je bila sklenjena med obema rodbinama, zvesto izpolnjevali':

1364, 10. februarja, Brno

Karel IV., rimski cesar in kralj Češke, njegov sin Vaclav, kralj Češke in brandenburški mejni grof, ter Karlov brat Ivan, mejni grof Moravske, na eni strani, ter Karlov svak Rudolf, njegova brata Albreht in Leopold, vsi vojvodi Avstrije ter njihova sestra Margareta na drugi strani, sklenejo dedno pogodbo v tem smislu, da v primeru breznasledstvenega izumrtja Karlovega rodu češke dežele dedno pripadejo avstrijskim vojvodom in njihovi sestri Margareti ter po drugi strani v primeru breznasledstvene smrti vojvodov Avstrije, njihove sestre Margarete, njihovega brata Ludvika, kralja Madžarske, njegove matere Elizabete, kraljice Madžarske, in Elizabete, hčere umrlega vojvoda Madžarske Štefana in sestre vojvodov Avstrije, potem njihove avstrijske dežele dedno pripadejo cesarju Karlu IV., češkemu Kralju Vaclavu in mejnemu grofu Moravske Ivanu.

Izvirna listina na pergamentu 64 cm x 42 cm (preslikava je pomanjšana) v nemščini, na svileni vrvi navešen mestni pečat kvadratne oblike iz temnega voska v izmeri 38 mm x 38 mm z vpisom (v latinščini):

Listino oziroma dedno pogodbo so kot zavezo vladarju potrjevali po vsem cesarstvu. Za Slovenj Gradec je izrednega pomena, ker potrjuje njegovo častitljivo vlogo gospostva.

+. S. (IGILLVM) COMM. (UNITATIS) CIVITA. (TIS) I. (N) WIDISC. GR(A)TZ

Pripomba prevajalca: Napis na pečatu torej pove, da gre za pečat skupnosti (ali skupščine ali občine) mesta Slovenj Gradec, le da je 'v Slov. Gradcu' zapisano kot 'I. (N) WIDISC. HR(A)TZ', pri čemer je verjetno, da je arhivar morebiti zaradi slabše berljivosti 'h' zapisal namesto 'g' po vzoru na češko besedo hradec.

Nadaljevanje prevoda:

Izdaja (listine): H. Jireček, Pravni kodeks Češke II/1,

Češki kronski arhiv 1306 - 1738, Praga 1896 (kopija)

Izvirnik: Osrednji državni arhiv Praga

Inventarizirana zbirka: Arhiv češke krone (AČK)

Listina št. 911.

(Besedilo):

(Leto) 1364, 11. marca, Slovenj Gradec (Windischgraz)

Mi mestni sodnik, mestni svet in meščani mestne občine Slovenj Gradec (Windisch Gretz), zagotavljamo in s tem pisanjem javno razglušamo pripravljenost zvesto izpolnjevati dedno pogodbo z določbo, da si presvetli visokorodni knezi naš milostni gospodov gospod Karel, Rimski Cesar, v vseh časih zmagoviti skrbnik države, Kralj Vaclav Češki, njegov sin, in gospod Ivan, mejni grof Moravske, zgoraj imenovanega Cesarja Karla Brat, na eni strani, Vojvoda Rudolf, Vojvoda Albreht in Vojvoda Leopold, bratje, Vojvodi Avstrije, Štajerske in Koroške, Grofje

Sv. Pankracij na Gradu nad Slovenj Gradcem

Koroške, skupaj z visokorodno gospo Margareto, njihovo sestro, nekdanjo mejno grofico Brandenburga, Vojvodinje Bavarske in Grofice Tirolske, na drugi strani, vse njihove Dežele, kneževine in gospostva, ki jih sedaj posedujejo ali jih pozneje pridobijo, na obeh straneh priznajo in medsebojno izročijo na tak način, kot ga jasno potrjuje njihovo javno pečateno pisanje, ki se od besede do besede glasi, kot stoji tu zapisano:

(Leta) 1364, 10. februarja, Brno

Mi Karel po božji milosti rimski cesar, v vseh časih zmagoviti skrbnik države in kralj Češke, mi Vaclav, tudi po božji milosti kralj Češke in mejni grof brandenburški, ravnokar omenjenega našega ljubelega gospoda in očeta cesarja Karla, sin, in mi Ivan, po enaki božji milosti mejni grof Moravske, istega našega gospoda, cesarja, brat, na eni strani - in mi Rudolf, Albreht in Leopold bratje, po božji milosti vojvodi Avstrije, Štajerske, in Koroške, gospodje Kranjske, slovenjegraškega gospostva (=grofije oziroma marke, op. prev.) in Portenava, grofje Habsburškega, mejni grofje Purgawa in deželni grofje Elzaške, in mi Margareta avstrijska, zgoraj omenjenih vojvod sestra, prejšnja mejna grofica brandenburška, vojvodinja Bavarske in Grofica Tyrolske, na drugi strani, si medsebojno priznamo in s tem pisanjem na obeh straneh javno objavljam vsem, ki ga vidijo, slišijo ali berejo, zdaj in zatem na vekomaj:

Po ureditvi na osnovi dopustitve vsemogočnega Boga mi na obeh straneh po rojstvu in naravi medsebojno pripadamo sorodnima rodovoma, do te mere, da bodi v primeru, da del (=kdo) med nami izumre, drugi strani vse svoje ozemlje, kneževine in gospostva, ki jih torej zapusti za seboj, blagovoljno voli drugi naši pravi strani pred vsemi drugimi ljudmi, da mi zaradi tega v imenu vseh, kot so navedeni zgoraj, na obeh straneh, po dobrem preudarku, pri polni zavesti, po posvetu, volilu in naklonjenosti vseh naših knezov, deželnih gospodov, vitezov, meščanov in deželanov vseh naših dežel in mest, nujno pozvanih k temu pristopiti, z vso privrženostjo, pokornostjo in oblastjo, besedo in dejanjem, in ki po duhovnih in posvetnih postavah ali običajih in po deželnih postavah in svoboščinah (...) temu pripadajo.

Tako damo zabeležiti, ako se to zgodi (kakor nas Bog varuj), da mi, pred tem imenovani rimski cesar Karel, kralj Vaclav Češki in mejni grof Ivan Moravski in vsi naši zakonski otroci, sinovi in hčere, ki jih sedaj imamo ali pozneje dobimo, izumrejo in tako ostanejo brez dedičev, ki bi mogli priti od njihovih otrok in od otrok otrok in tako vsi ostanemo brez nasledstva in s tem ostanejo brez dedičev vsa naša ozemlja, da torej v tem primeru vse naše dedne kneževine, dežele in gospostva, utrdbe in mesta, ljudje in dobrine, ki jih sedaj posedujemo ali pozneje pridobimo, dedujejo, oziroma jim naj pripadejo z

KULTURA

+. S. (IGILLVM) COMM. (UNITATIS) CIVITA. (TIS) I. (N) WIDISC. GR(A)TZ

Vendar vse to tako in na tak način, da obe strani zagotavljata enako naša ozemlja in ljudi, ki jim bodo medsebojno pripadla vsem za vse čase pravice, svoboščine, milostne ugodnosti, ki jim od nekdanj pripadajo ali so si jih pridobili in tako na vekomaj.

vsemi in polnimi pravicami, to so spredaj imenovani vojvodi Avstrije in spredaj imenovana Margareta, njihova sestra, pripadajo vsem njihovim dedičem, sinovom in hčeram, ki jim jih bo podaril Bog, ter vsem le-teh otrokom in njihovih otrok otrokom po pristnem rodu in na vekomaj. In na enak način spet tudi mi spredaj imenovani vojvodi avstrijski izjavljamo in hočemo skupaj z imenovano Margareto, našo sestro, ako se to dogodi (da Bog tako po svoji milosti obrne), da mi in presvetli knez, gospod Ludvik, kralj Madžarske, naš ljubi brat, in visokorodna gospa kraljica Elizabeta, njegova mati, in visokorodna Elizabeta, hči umrlega madžarskega vojvoda Štefana, njegovega brata hčerka, naša ljuba sestra izumremo in ostanemo brez dedičev in s tem ostanejo vsa naša ozemlja brez nasledstva, ki bi izhajalo od nas, naših otrok in otrok njihovih otrok, ter s tem vse naše dedne kneževine, ozemlja in gospostva, utrube in mesta, ljudje in dobrine, ki jih mi, spredaj imenovani vojvodi avstrijski in Margareta, naša sestra, sedaj posedujemo ali jih pozneje pridobimo, dedujejo in jim pripadejo z vsemi in polnimi pravicami spredaj imenovanemu rimskemu cesarju Karlu, kralju Vavclavu češkemu in mejnemu grofu Ivanu moravskemu kot tudi njihovim dedičem, sinovom in hčeram, ter otrokom istih in njih otrok otrokom, ki jim jih bo dano roditi iz njihovih teles po pravem rodu in na vekomaj.

Vendar vse to tako in na tak način, da obe strani zagotavljata enako naša ozemlja in ljudi, ki jim bodo medsebojno pripadla vsem za vse čase pravice, svoboščine, milostne ugodnosti, ki jim od nekdanj pripadajo ali so si jih pridobili in tako na vekomaj.

Vse to smo v istem imenu, kot spredaj, z vso vednostjo na obeh straneh za nas same kot za vse naše dediče in za dedičev dediče, kot je spredaj določeno, za vekomaj zaprisegli na vse svetnike s polaganjem rok na sveti evangelij, in se tudi zaobljubili z našo zvestobo in z besedami naše knežje častitljivosti, da bomo na obeh straneh upoštevali vse tu zapisano z vso našo pristojnostjo, knežjo ureditvijo tako mi sami kot z vsemi našimi podaniki, bodisi s posebnimi pravicami bodisi brez njih, ter pri vseh naših stvareh v pravicah in dejanjih, tajnih in javnih spoštovali dana poročstva, ne hoteč jih prekršiti ali delovati proti njim, in tudi ne dopustili nikomur, ki bi se hotel postaviti proti njim, na vekomaj. In zavezuje mo se prav tako na obeh straneh v imenu, kot zgoraj, takšne posamezne pogodbene navedbe, da z njimi v imenu, kot zgoraj, na obeh straneh spet določimo, se zberemo z namenom, da se pogovorimo, da ta polnomočja uveljavimo, ali da jih na eni ali drugi strani v celoti uveljavimo, kadar jih ena ali druga stran ne izvaja v popolnosti, ali da jih tako ni izvajala in tako povzročila, da so potekale proti našim določilom, in se zaradi tega obrnemo na vse svetne in posvetne sodnike po postavi in na sodišču, posebno za takšno pravdo, s katero pomagamo prestopniku in zavedenemu na pravo pot in ga spet

vrnemo na pravo zapisano pogodbo, kot tu stoji povedano 'skupno oprostitev krivde izrečemo in prestopnik lahko odide z odvezo', ter vse druge duhovne in posvetne, zapisane in nezapisane, podeljene in nepodeljene, izrečene in neizrečene pravice, svoboščine, posestne pravice in pooblastila, ter vsa zapisana določila in pisanja, ki jih posedujemo ali jih pozneje pridobimo, tako da na obeh straneh ali od nas vsakemu posamezniku izključimo nastopati proti temu našemu skupnemu pisanju, naši volji, polnomočju in volili, za vse enako ali na obeh straneh, ki bi to radi storili, to dosežemo na tak način, na vekomaj.

In kdor (naj Bog tega ne dopusti), da mi sami na eni ali drugi strani pozabimo in celo proti listini delujemo, ali si med seboj več ne zaupamo, ali da kaj kdaj drugače zapišemo, kot je napisano, ali kdaj naše pogodbeno pismo odstopimo komu drugemu, ki bo postopal po svoje in proti tu predpisanemu redu, polnomočju in volili po drugačnih svojih poteh: tisti naj izgubi razum in naj bo mrtev in odstranjen, in mi pridobimo vso oblast, če zavedno ravnanje proti temu pisanju najdemo, drugega uničimo, pobijemo in prekličemo v celoti našo zvezo, in našo napisano pogodbo, ali druga med nami sklenjena pisanja, ki zadevajo našo pogodbo, v njeni obveznosti ponovno na večno potrdimo in zavržemo podlo zahrbtnost.

In mi, spredaj navedeni rimski cesar Karel, smo tudi kot rimski cesar zavestno in s cesarsko polno oblastjo to pogodbeno ureditev, s podeljeno milostjo in polnomočjem, z mirom in skupno dobro voljo, po posvetovanju s knezi svetega cesarstva, duhovnimi in posvetnimi, ki so takrat bivali pri nas, preudarili, ovrednotili, potrdili, pravično in pravilno, na vso večnost s tem pisanjem, z vso težo, kot je bilo odločeno, na vekomaj. In če bo kdo, ki nima nobenih cesarskih pravic ali postav, deloval proti tu zapisanemu, kot je tu določeno ali se bo s cesarsko močjo še določilo in s tem proti naši pogodbeni ureditvi, polnomočju in volili, v celoti ali proti posameznemu delu, vseeno na kateri strani, bi mi sklenili, naj se zgodi: takšnega razglasimo za brezumnega, prekličemo njegove pristojnosti, ga usmrtimo in uničimo tako v teh stvareh z našo cesarsko oblastjo, popolnoma in na vekomaj, kadar tako sklenemo in presodimo v imenu teh, kot spredaj, da se te določbe, pooblastila, ureditev in volila na obeh straneh za vekomaj in v celoti ohranijo in potrdijo nespremenjena, z vso težo, kot je bilo poprej določeno, neprekinjeno za vse čase.

Zaradi tega je od obeh spredaj postavljenih strani dobrohotno zagotovljeno, pri vsej naši dobrotljivosti, zavezati vse naše duhovne in posvetne kneze, prelate, grofe, svobodnjake, nam s službo zadolžene, zemljiške gospode, viteze in hlapce, meščane in podeželane na podeželju in v mestih, in vse naše podložnike enako, ne glede na to, v kakšnem položaju so in kako se imenujejo, da vsi zgoraj navedeno pogodbo s podano ureditvijo, polnomočjem in

volilom ter z vsebinskim orisom, kot stoji zgoraj zapisano, s prisego potrdijo in se z zavezo pri vseh svetnikih zadolžijo, da jo bodo vedno upoštevali in v celoti izvajali, ko bodo k temu ponovno dožnostno pozvani, da bodo zavračali vsa protivljenja in nasprotovanja, in tudi to potrjujejo s prisego v njihovi odprti pečateni listini.

In da bi za vse to tudi mi dali svojo pravo čvrsto potrditev ter v odprti in na veke trajni listini zagotovili zgoraj zapisano ureditev in vse našete reči, smo mi, spredaj imenovani rimski cesar Karel, kralj Vaclav Češki in mejni grof Ivan Moravski, za nas in za vse naše naslednike in dedičev dediče za vse enako, kot je zgoraj določeno, po eni strani, in mi, zgoraj imenovani Rudolf, Albreht in Leopold bratje, vojvodi Avstrijski, in mi, zgoraj imenovana Margareta, njihova sestra, za nas, naše naslednike in dedičev dediče, za vse čase za vse enako, kot stoji zgoraj zapisano, po drugi strani, to listino potrdili z našimi pečati.

To se je zgodilo in bilo v to listino dano v Brnu po Kristusovem rojstvu trinajst sto let, zatem v štiri in šestdesetem letu, na dan svete device svete Sholastike, našega, cesarja Karla (rimski) državi v osemnajstem ter cesarstva v devetnajstem letu.

In da istovetno ureditev, volilo in polnomočje potrdimo, hočemo listino potrditi z našimi spredaj imenovanimi meščani skupaj s slovenjegraškim mestnim svetom (=mestnimi svetniki) in se ji zavezati, smo mi taisti meščani vsak za sebe in mi vsi skupaj za nas in za vse naše potomce in dediče enako s pravo zavestjo zaprisegli in se zaobljubili z našo zvestobo in z našo dedno zapriseženostjo, ki smo se ji zavezali pri vseh Svetnikih, da bomo zgoraj zapisana pooblastila, volilo in ureditev, ki jim zapa-

demo in smo jim dolžni pripadnost, kot je zgoraj določeno, sprejeli, jih vedno spoštovali in dolžnostno hoteli izvajati, v zvestobi in v celoti ne glede na vse zoperstavljanje in zavračanje.

Svojo voljo, istovetno s to pečateno listino v našem zgoraj imenovanem mestu, torej Windischgretz(u), potrjujemo z velikim privešenim mestnim pečatom.

To se je zgodilo in je to pisanje dano v taistem mestu Windischgretz(u) (=Slovenj Gradcu) na ponedeljek po nedelji v postnem času, ko se je pela Judica. Po Kristusovem rojstvu Tisoč tristo Šestdeset Let in zatem v četrtem Letu.

B) (Leta) 1364, 16. marca, Slovenj Gradec (Windischgraz)

‘Tu našeti vitezi (graščaki in pooblaščen sodniki grajskega gospostva) in deželski plemiči gospostva Slovenj Gradec se zavežejo zase in za svoje dediče in naslednike na zahtevo Karla IV., rimskega cesarja in kralja Češke, ter vojvod avstrijskih, da bodo tu navedeno dedno pogodbo, ki je bila sklenjena med obema vladarskima rodbinama, zvesto izpolnjevali’:

1364, 10. svečana, Brno

Karel IV., rimski cesar in kralj Češke, njegov sin Vaclav, kralj Češke in mejni grof Brandenburga, in Karlov brat Ivan, mejni grof Moravske, na eni strani, ter Karlov svak Rudolf, njegova brata Albreht in Leopold, vsi trije avstrijski vojvodi, in njihova sestra Margareta na drugi strani, sklenejo dedno pogodbo v takšnem smislu, da v primeru breznasledstvenega izumrtja Karlovega premočrtnega rodu češke dežele dedno pripadejo navedenim avstrijskim vojvodom in

KULTURA

To se je zgodilo in je to pisanje dano v taistem mestu Windischgretz(u) na ponedeljek po nedelji v postnem času, ko se je pela Judica. Po Kristusovem rojstvu Tisoč tristo Šestdeset Let in zatem v četrtem Letu.

Razgibana zgodovina mesta... Windisch Graz - Slovenj Gradec, iz Vischerjeve topografije, 1681

njihovi sestri *Margareti in spet po drugi strani v primeru breznasledstvenega izumrtja vojvodov avstrijskih, njihove sestre Margarete, njihovega brata Ludvika, kralja Madžarske, in Elizabete, hčere pokojnega vojvoda Madžarske Štefana ter sestre vojvodov avstrijskih, potem dedno pripadajo njihove avstrijske dežele cesarju Karlu IV., češkemu kralju Vaclavu ter moravskemu mejnemu grofu Ivanu.*

Izvirnik listine na pergamentu 64 cm x 34 cm (preslikava je pomanjšana) je v nemščini; na pergamentnih trakovih je navešenih 10 pečatov, devet jih je viteških in deželskih plemičev (gospodstva) Slovenj Gradec in eden deželnega sodnika (pečati so iz temnega voska):

- 1) Berchtold der Hebenstreit - 28 mm
- 2) Heinrich der Hebenstreit - 31 mm, (oba brata
- 3) Frizel der Schtz - 22 mm
- 4) Ott Hawz - 23 mm
- 5) Herman der Mettel - 27 mm
- 6) Konrad der Staudacher - 27 mm
- 7) Ortel von Windischgraz - 28 mm
- 8) Reinprecht von Windischgraz - 28 mm
- 9) Enderl der Muttel - 27 mm
- 10) Frizel der Landrichter (=deželni sodnik) - 27 mm

Pripomba prevajalca: Imena vitezov puščam neslovenjena, torej takšna, kot jih je prepisal praški arhivar. Terjajo pa dodatno zgodovinsko raziskovalno delo, ki pač presega delo prevajalca, zatorej se ga tu ne lotevam. Vsekakor je to za mestno zgodovino zelo velikega pomena.

Izdaja (listine): H. Jiraček, Pravni kodeks Češke II/1,

Češki kronski arhiv 1306 - 1378, Praga 1896 (dvojnik)

Izvirnik: Državni osrednji arhiv Praga
Inventarizirana zbirka: Arhiv češke krone (AČK)

Listina štev. 912

(Leta) 1364, 16. marec, Slovenj Gradec (Windischgraz)

Mi gradiščani s sodno oblastjo in deželski plemiči (gospodstva) Slovenj Gradec (Windisch Grecz), jaz Perchtolt, jaz Hainreich, brata Hebenstreitska, jaz Friczel der Schucz, jaz Ott Hawcz, jaz Herman der Muttel, Chunrat (=Konrad) der Stawdacher, jaz Ortel, jaz Rainprecht oba Slovenjegraška (mesta Slovenj Gradec - Windischgrecz), jaz Enderl der Mutel, jaz Friczel der Lanrichter (=deželni sodnik) izjavljamo in razglavamo, da priznavamo navedeno listino, ki so jo blagovolili postaviti presvetli visokorodni knez naš milostljivi gospodov gospod Karel,

Rimski Cesar, za vse čase branilec in razširjevalec Države, Vaclav, Kralj Češke, njegov sin, in gospod Ivan, mejni grof Moravske, spredaj imenovanega Cesarja Bratje, na eni strani, Vojvoda Rudolf, Vojvoda Albreht in Vojvoda Leupolt, bratje, Vojvodje Avstrije, Štajerske in Koroške, Grofje Tirolske, skupaj z visokorodno gospo Margareto, njihovo Sestro, poprejšnjo Mejno grofico Brandenbura, Vojvodinjo Bavarske in Grofico Tirolske, po drugi strani, da vse njihove dežele, kneževine in gospodstva, ki jih sedaj posedujejo, ali pozneje pridobijo, uredijo in ustvarijo, medsebojno eden drugemu dodelijo na način kot ga dokazljivo določa njihova javno pečatena listina, kot so si jo medsebojno izročili eden drugemu, ki se od besede do besede glasi, kot je tu nadalje zapisano:

Pripomba prevajalca: Tako meščani kot plemiči so potrjevali (razumljivo) povsem enako listino, prevedeno pod A).

Preseneča hitrost povezav med prestolnico in za takratne čase dokaj odmaknjeno provinco, saj je od sprejema dedne pogodbe v Brnu in podpisovanjem v Slovenjem Gradcu minilo komaj mesec dni.

Pod listino je podoben pripis kot pri meščanih tudi za plemiče, za oba pa je opazno, da sta jezikovno izdelana precej manj skrbno in dognano, čeprav je tudi v obeh v mestu Slovenj Gradcu nastalih pripisih še vedno veliko sočasnega in vsebinsko manj pomembnega leporečja:

In da se priznajo taista državna ureditev, volilo in pooblastila z našimi zgoraj imenovanimi graščaki s sodnimi pristojnostmi v njihovih grajskih gospodstvih v gospodstvu Windisch Grecz skupaj z mestnim svetom, hočemo da se ima milostno zgoditi, da mi taisti zgoraj imenovani plemiči in deželski vitezi vsi skupaj in vsak posebej na enak način za nas in za vse naše naslednike in potomce za vse čase s polno zavestjo zaprisežemo in se zaobljubimo, da skupaj z našimi zvestimi in našimi zapriseženimi pripadniki, s katerimi smo se zavezali pri vseh Svetnikih, da mi zgoraj zapisano državno ureditev, volilo in pooblastila potrjujemo, če se naj zgodi, da se jih uveljavi in dolžnostno izpelje, kot je zgoraj določeno, da jih sprejemamo, vedno priznavamo in hočemo izvršiti, zvesto in popolnoma ne glede na vse zoperstavljanje in zavračanje.

S pečatenjem potrjujemo to listino in pisanje mi zgoraj imenovani graščaki in deželski plemiči mesta WindischGretz s privešenimi pečati.

To se je zgodilo in je ta listina dana v taistem mestu Windischgrecz na naslednjega dne Sobote pred Cvetno nedeljo v Postnem času po Kristusovem rojstvu Tisoč tri sto Šestdeset Let in zatem v četrtem Letu.

Franček Lasbaher

V slovenščini spisano pismo

V Lublani ta 13. dan Septembra 1793.

Lubeznivi moi Tonne

jest sim se groznu začudila, de si se ti name spounil, inu meni poslou, te dva lepa rudeča jabuka, Urnu sem ih prerezala, inu sem menila de boš ti ven skočil, de bi te bla objela, inu kušnila. Zdei pak ti meni povei, če si ti vesel inu dobre vole na grašini, od mene ti morem telku povedat, de veliku steng prehodim, od ene hiše do te druge, nobena ostaria ni pred mano zaperta, ali vinu je groznu dragu. Pišeta pak še draži, katire jest rada jem. Mestne ceitenge b ti ota rada, pisat, pa ti jest po pravici poveim, de ie vse slugani, eni pravio, de so Francozi kralico okuli pernesli, jest pak neveriamem. Nei bo koker oče, de le midva še skakat moreva. Včeri sim bla v Tirtgarten inu smo eno ribo dubili ki je štiri funte vagala, a koku mi bo dobru dišala, ko bi ti pač mogu zravim biti. Tojimu očetu inu materi me perporoči, kai začne toi stric baron Ankel i reci mo, de nima name pozabit, Cilko pak v moimu imenu toku dougo kušvei, de bo začela jokati. Nanco pak všipni, de se bo trikrat okuli obernila. jest morem tebi mojo nadlugo ino žalost potožit, uržah tega je, kier Augustin Zois inu niegova hči Toncika v Grate gredo, periatle zgubiti je ena velika žalost, pomisli le to, kader ti v dežele poraižaš, de mi bo takrat za v vodo skočit, nadluge so na sveitu, inu vender dergači ni, jest se pak čestu na prečudem, zakai, koker hitru je ta človik rojen, toku mo že nadluge naprei stoie, v pondelik bo licitirenga per Augustinu Zoisu, če imaš kake stare hlače pošli ih de ih bom pustila licitirat, zakai ki jest veim, de si ti en dober virt, de si iz kraicerja rad petico narediš, inu jest tebi prov dam, kateri špara ta še kei jma. Komedianti so že peršli, inu že komedie igrajo, pak ludie pravio de ni veliku prida, vender slišem de so ludie toku abotni, de vender noter lete, Krainc je Krainc. Zdei te pak prosimy, ohrani me v toji gnadi, inu večkrat name zmisli, kader boš dobru jedu, inu piu, inu kader te bodo bouhe martrale.

Toja dobra periatelca
Zefika Gasperinova

hem de so ludie toku abotni,
Krainc je Krainc, Zdei te
me v toji gnadi, inu vejh.
kader wosh dobru jedu, inu
wdo wonke Martrale.

Toja dobra Periatelca
Zefika Gasperinova

KULTURA

Za drobec
več narodnostne
samozavesti

Nič posebnega pravzaprav. Vendar ni tako - napisano je bilo pred 206 leti in iz Ljubljane na naš konec, v Mislinjo poslano.

Namreč...

"V ostankih arhivalij Zoisove in Bonazzove železarne v Mislinji, ki so se ohranili v nekdanji mislinjski graščini, sedaj so v Koroškem muzeju na Ravnah na Koroškem, je mogoče najti precej statističnega gradiva, in to seznamov in tabel. Gradivo sodi v čas od 1748 do 1854, to je obdobje (lastništva) Michelangela Zoisa in njegovega sina Žige (Sigmunda) in njunega naslednika Antona Bonazze. ... Druga vrsta (arhivalij) so pisma, ki jih je 5504 in jih je napisalo 675 avtorjev. Po vsebini jih lahko razdelimo na poslovna in zasebna. ... Med zasebna sodijo tista, ki so jih zasebniki pisali lastnikom, uslužbencem železarne in članom družin. ... Pričujoča pisma so kar v osmih jezikih. Največ jih je v nemščini in vsa so v gotici, tj. v nemški pisavi, ki so jo Nemci uporabljali vse do konca 1. svetovne vojne (1918). Po številčnosti sledijo italijanska in francoska, nekaj latinskih in hrvaških, po eno angleško, madžarsko in slovensko. ... Slovenskega je napisala mlada Ljubljanka Zofija Gašparinova dne 13. septembra 1793 svojemu mladostnemu tovarišu Antonu Bonazzi, poznejšemu lastniku mislinjske železarne. Njeno pismo je zanimivo, danes bi rekli z antropološkega vidika, dodal bi, in jezikovnega. Zofka je bila bistro, čustveno, navihano in razgledano dekle.

(Povzeto po Alojz Krivograd, Prispevek k zgodovini mislinjske železarne, v Slovenj Gradec in Mislinjska dolina II, str. 443 in 463, Slovenj Gradec 1999.)

Pismo mi je kot fotokopijo posredoval A. Krivograd, prof., za bralce Odsevanj sem ga samo prečrkoval iz pisave bohoričice v gajico, kar je dandanašnji za večino še beroče populacije gotovo dobrodošla posodobitev.

(Za drobec več narodnostne samozavesti
pripravil Andrej Makuc)

TELO, OSEBNOST in OBLAČILO

Problem individualnosti v oblikovanju oblačil

KULTURA

Ljudje sami sebe in drug drugega ne doživljamo le kot posameznike in pripadnike svoje vrste. Doživljamo se kot osebe in osebnosti različnih lastnosti. Osebnost predstavlja celoto duševnih, vedenjskih in telesnih značilnosti posameznika. Z vsebino osebne identitete je izpostavljen duh časa in označen način mišljenja. Osebna identiteta posameznika sestoji iz avtoidentifikacije, torej samoocenjevanja, ter identifikacije, ki mu je določena z merili družbe. Ljudje se z identiteto igramo, jo skrivamo in si izmišljamo neresnične identitete, torej z njo manipuliramo.

Naše telo je najzaznavnejši, najočitnejši in najrazpoznavnejši indic predvsem osebne identitete. S telesom in skozi telo se identificirajo tako posamezniki kot tudi cele človeške skupine. Človek zmore svoje telo in telo sočloveka "misliti". Njegove telesne značilnosti tako lahko dobijo oznako posebne duševnosti. Telo je dejansko naša pričujočnost svetu, med drugimi ljudmi. V njem je sedež našega zavedanja in je hkrati sporočanje prezenca. Prav zaradi tega skuša človek svoje telo obvladati. S svojo prezenco ni vedno zadovoljen, zato spreminja videz telesa in se vmešava v njegovo delovanje. Telo je spet predmet manipulacije.

Še bolj zgovorno je telo v svojem premikanju in gibanju, katerega dinamično predstavljanje se kaže in izraža na mnoge načine. Telesna interakcija v medsebojnem stiku omogoča izrazito komunikacijo. Individualnost posameznika v odnosu do njegovega telesa se tako kaže predvsem v njegovi drži, premikanju, obnašanju in oblačenju. Gre torej za razlike, kako ljudje svoje telo "nosimo", kako se z njim ne le predstavljamo, temveč tudi, kako ga izpostavljamo.

Ko telesa komunicirajo, je vsako telo za drugega, ki ga gleda, opazuje in vrednoti, le "podoba". Image je primerna označitev te podobe v smislu nastopanja; podoba, ki si jo o sebi ustvarimo pri drugih. S telesom se torej identifikacijsko predstavljamo drugim in pri tem tudi izpostavljamo. Dali smo ga v presojo.

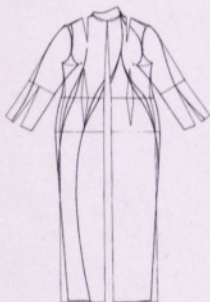
Človek se ne najavlja le s telesom kot takim, temveč svojo identiteto sporoča predvsem z oblačenjem. Temu dodaja specifične identifikacijske sporočilne znake, s katerimi signalizira svojo pripadnost. Image je posredno povezan s človekom, je del njegove vizualne podobe, pripada vsakomur, je neizogiben in nastane zavestno ali podzavestno. Obleka prekriva telo in soustvarja zunanjo podobo človeka, je torej oblikovana struktura v odnosu do telesa. Obleka je objekt, ki zavze-

ma prostor in definira njegovo notranjost.

Že dolgo velja, da izvora mode ne moremo pripisovati eni izmed osnovnih bioloških potreb človeka, t.j. za zaščito pred mrazom in mehanskimi poškodbami, ampak njen izvor velja predvsem tistim presežkom, ki so v njej utelešeni - vanjo se vpisujejo vsebine, kot so politika, ekonomija, sociologija, psihologija in filozofija. Skozi celotno zgodovino, z izjemo moderne in postmoderne, je moda povečevala določen družbeni ali politični sloj, s tem stoletjem pa uteleša splošen umetniško-znanstveni trend: napredek in novost. Izgubila je svoje središče - pojem družbenosti, kakor tudi vsa umetnost dvajsetega stoletja. Kljub temu pa med svobodnim umetniškim ustvarjanjem in oblikovanjem v njegovem osnovnem poslanstvu obstaja bistvena razlika. Oblikovanje ni samo sebi namen, ampak je povezano z mnogimi miselnostmi in znanostmi, se poslužuje določenih ciljev in se omejuje na uporabnost in ekonomičnost izdelkov.

Opredelitev pojma oblikovanje se nanaša na različne smeri in obenem na stroko, katere cilj je uresničevanje form. Oblikovanje je proces raziskovanja fizičnih objektov s poudarjeno funkcionalnostjo. Je ustvarjalna disciplina, usmerjena od oblikovalca k uporabniku. Zajema vse vidike človekovega okolja, ki so pogojeni s proizvodnjo izdelkov. Je tista ustvarjalna disciplina, ki omogoča širšim množicam neposreden stik s kulturnimi, likovnimi dobrinami, ki se uresničujejo na najrazličnejše načine prav z uporabnostjo in tako učinkovito vzpostavljajo stik z drugimi kulturnimi in umetniškimi stvaritvami.

V končni konsekvenci je oblikovanje "najdemokratičnejša umetnost".

Dobro oblikovanje ni posnemanje že videnega, ampak je vedno dodajanje nečesa novega, še nedoživetega, ustvarjenega za človeka današnjega časa in tega trenutka, tudi, kadar gre za povzemanje zgodovinskih stilov. Človek ima vedno potrebe in želje, ki se nanašajo na razmere in čas, v katerem živi. V civilizaciji se vedno pojavlja potreba po komunikaciji in prezentaciji. Tudi in najprej z oblačenjem. Pri tem pa je potrebno razlikovati pojma oblikovanje in styling.

Styling lahko označimo kot oblikovalski način, ki daje negativne vrednosti. Če prevedemo to besedo kot "lepotičenje", potem smo zadeli njeno bistvo in so podrobna razglabljanja verjetno odveč. Proizvajalcu in trgovini sicer lahko pomeni "aktivno vrednost", saj se bo ta lahko uspešno uresničila z boljšim iztržkom, vendar styling plava vedno le na

površju izdelka ali podobe.

Današnji čas neutrudno poudarja individualnost, izražanje osebnosti, osebne svobode in originalnosti na vseh področjih življenja. Pri modnem oblikovanju se v zvezi s tem pojavi paradoks. Po mojem mnenju prave individualnosti z oblačilom ni mogoče in niti ni potrebno doseči. Tistega, kar si sam, ne potrebuješ več. Iščeš izziv v nečem drugačnem in novem in skušaš to obvladati. Vedno gre za to, ali oseba oblačilo obvlada do take mere, da na njej oziroma ona v njem funkcionira.

Če naredim obleko za določeno osebo, je od obeh odvisno, kakšen bo rezultat. Ker jo hočem najprej dodobra spoznati, se mi bo predstavila takšna, kot je, ali pa takšna, kot želi biti. Od mene je odvisno, ali bom prepoznala njeno resničnost, ali pa bom "nasedla" njeni igri. Na rezultat bodo vplivale njene želje, potrebe, zadržki, njena konstitucija, obnem pa tudi moje mnenje, izkušnje in predvidevanja. Če govorimo o individualnosti, moramo govoriti tudi o manipulaciji. Njeni in moji. Če naj bi ona z obleko gradila svojo individualnost, bova morali misliti precej podobno. Če se najino mnenje ne bo uskladilo oz. ne bo imela dovolj močnih zahtev, bo postala

predmet moje manipulacije in obratno, če me bo kot naročnik prepričala v svoj prav, bom jaz predmet njene. Ker je oblikovanje disciplina, usmerjena od oblikovalca k uporabniku, pri čemer vladajo tržne zakonitosti, mora oblikovalec vedno narediti kompromis med svojo idejo in naročilom.

Drugače je, če naredim kolekcijo popolnoma samostojno, brez vsakršnih omejitev. Takrat bo to (predvsem) moja individualnost, namenjena naključnim uporabnikom. Problem njihove individualnosti se bo pojavil pri izbiri ustreznega oblačila. Pravilnost izbire bo odvisna tako od posameznika, kot od moje sugestije. Vprašanje je, ali bom imela na izbiro dovolj možnosti za potencialnega uporabnika oz. ali ga bodo te možnosti lahko zadovoljile. Tukaj bo lahko le on predmet moje manipulacije, njegova individualnost pa bo tako še bolj vprašljiva. Oblačilo, ki nosi določeno vsebino, bo morala njegova osebnost zadostiti, sicer na njem ne bo funkcioniralo.

Namen oblačila je vzbuditi željo po identifikaciji (z njim). Takšna želja ne nastopa v smislu popolne identičnosti, ampak s preskokom v kakovosti predstavitve in pojavnosti, saj oblačilo nadgrajuje identifikacijo telesa. Človek si želi dopolniti svoje pomanjkljivosti do perfekcije in na nek način vzpostaviti lastnosti, ki jih nima. Želi biti drugačen od sebe.

Oblačilo poudarja človekovo osebnost, ki se kaže navzven v taki luči, kot jo lahko dojema opazovalec. Vse ostalo je relativno, v sebi nosi vsakdo le svojo resnico (tudi o drugem).

Stanka Blatnik

(fotografije: Tomo Jeseničnik)

Viri:

J. Musek: Znanstvena podoba osebnosti, Educy, Lj. 1993
S. Južnič: Identiteta, FDV, Lj. 1993
S. Bernik: Teorija oblikovanja, ALU, Lj. 1992
S. Blatnik: Diplomsko delo; Zavest in osebnost v oblikovanju oblačil, NTF, Lj. 1998

KRONIKA KULTURNIH DOGODKOV

od marca do srede septembra 1999

KRONIKA

MAREC 1999

Osemnajst odraslih pevskih zborov (oziroma tudi manjših skupin) iz Mislinjske doline se je predstavilo na dveh koncertih v avli srednje šole v Slovenj Gradcu. Strokovno žirijo sta zastopala Branko Čepin in Tomaž Tozon.

Tomaž Tozon in Branko Čepin

Srečanje odraslih pevskih zborov Mislinjske doline

Na tiskovni konferenci v prostorih Mestne občine Slovenj Gradec je uredniški odbor predstavil zbornik Slovenj Gradec in Mislinjska dolina II, zajetno knjigo o naši preteklosti. Ob tej priložnosti so o nastajanju knjige poročali: Janez Komljanec, župan Mestne občine Slovenj Gradec, in Mirko Grešovnik, župan Občine Mislinja, Jože Potočnik, urednik zbornika, ter nekateri avtorji: akad. dr. Ivan Gams, prim. Drago Plešivčnik, Alojz Krivograd in Mira Strmčnik Gulič.

V mesecu marcu smo videli dve abonmajski gledališki predstavi: SNG Drama Ljubljana je v režiji Žarka Petana in igralski zasedbi Aleša Valiča, Jerneja Šugmana in Bojana Emeršiča predstavila uspešnico Art Yasmine Reza, PDG Nova Gorica pa komedijo Ni tako slabo, kot izgleda Petra Barnesesa v režiji Jaše Jamnika. Igrali so: Jože Horvat, Janez Starina, Ivo Barišič, Branko Završan in Mira Lampe Vujičić. Obe predstavi sta bili v kulturnem domu v Slovenj Gradcu.

Koncert samospjevov Huga Wolfa

Ob 139-letnici rojstva Huga Wolfa je bil v glasbeni šoli spominski koncert samospjevov: samospeve priznanih skladateljev, med njimi Wolfove, so interpretirali umetniki z Dunaja.

Karel Pečko, slikar iz Slovenj Gradca, je razstavil najnovejša dela v avtomobilskem salonu Mercedes-Benz v Velenju: razstavo sta omogočila podjetje Fori, d.o.o., in Galerija N. Kolar, d.o.o.

Souredniki (Andrej Makuc, Blaž Prapotnik in Tone Turičnik) so ob 20-letnici izhajanja predstavili v prostorih slovenjgraške knjižnice 33./34. številko revije Odsevanja: številka je posvečena pokojnemu Jožetu Tisnikarju.

Souredniki Blaž Prapotnik, Tone Turičnik in Andrej Makuc predstavljajo Odsevanja št. 33/34, posvečena Jožetu Tisnikarju

APRIL

Zaključna revija odraslih pevskih zborov Koroška poje 99 je bila v prostorih Druge osnovne šole v Slovenj Gradcu. Nastopilo je enajst zborov, in to: Mešani pevski zbor iz Črne na Koroškem (zborovodja Simon Potočnik), Moški pevski zbor Goršek Štefan Čaki (z. Peter Slanič) in Oktet Kograd IGEM iz Dravograda (um.v. Alenka Mori), Mešani pevski zbor Fidelis iz Mislinje (z. Peter Tovšak), Mešani pevski zbor Zvon z Mute (z. Petra Straunik), Moški pevski zbor Vres s Prevalj (z. Almira Rogina), Mešani pevski zbor Strojnska Reka z Raven na Koroškem (z. Marijan Gerdej), Mešani komorni zbor Carinthia cantat iz Slovenj Gradca (z. Tone Gašper), Moški pevski zbor Fran Berneker iz Starega trga (z. Janez Kolerič), Ženski pevski zbor Tenuto iz Šmartna (z. Polona Krpač Gornjak) in Mešani komorni zbor iz Vuzenice (z. Danica Pokeršnik). Na mariborsko srečanje slovenskih pevskih zborov se je uvrstil komorni zbor Carinthia cantat pod vodstvom Toneta Gašperja: tam je dosegel bronasto odličje.

Komorni zbor Carinthia cantat je pod vodstvom Toneta Gašperja osvojil bronasto odličje na tekmovanju Naša pesem '99 v Mariboru

V športni dvorani OŠ v Šmartnu je bil dobroteljni koncert. V počastitev dneva upora proti okupatorju so nastopili v kulturnem domu harmonikarski orkester Prežihov Voranc z Raven na Koroškem, gledališka igralka Jerica Mrzel in instrumentalisti Glasbene šole Slovenj Gradec. O pomenu praznika je razmišljal Janez Komljanec, župan Mestne občine Slovenj Gradec.

Na Glavnem trgu v Slovenj Gradcu je bila kulturno-ekološka prireditev ob svetovnem dnevu Zemlje.

V izvedbi SLG Celje smo videli nagrajeno slovensko komedijo Vinka Moederndorferja Vaja zbora v režiji Francija Križaja. Igrali so: Miha Nemeč, Bojan Umek, Renato Jenček, Barbara Medvešček, Borut Alujevič in Janez Bermež.

V organizaciji Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Maribor in Kulturnega doma Slovenj Gradec je v kulturnem domu nastopila gledališka skupina slepih Nasmeh s komedijo italijanskih avtorjev Scarniccija in Tarabusija Častni povabljenec v režiji Mateje Fabjan in ob mentorstvu Alenke Bole Vrabc. Predstavo so podprli številni sponzorji, tudi iz slovenjgraške občine.

V starih Viatorjevih garažah na Celjski v Slovenj Gradcu je nastopala srednješolska gledališka skupina (premiera in več predstav) z igro Niegela Williamsa Razredni sovražnik. Režija Andrej Makuc. Selektorji so predstavo izbrali za nastop na državnem srečanju v Tolminu. Žirija je dosežek odlično ocenila.

Srednješolska gledališka skupina je z igro Niegela Williamsa Razredni sovražnik v režiji Andreja Makuca šokirala in navdušila hkrati

Srečanje lutkovnih skupin iz severovzhodne Slovenije je bilo v Slovenj Gradcu, nastopali so tudi v Mislinji in Podgorju: občinstvu se je ob tej priložnosti

predstavilo dvanajst skupin.

Galerija likovnih umetnosti je organizirala večpredstavno razstavo akademskega slikarja Saša Vrabiča Zvočne slike, v Koroškem pokrajinskem muzeju pa so ob 90-letnici odkritja poštne postaje in naselbine Colatio postavili na ogled prenovljeno stalno arheološko zbirko najdb na našem območju in predstavili vodnik po razstavi. V hotelu Krnes v Črni na Koroškem je razstavil čez 30 lesenih skulptur Jože Ješovnik iz Slovenj Gradca.

Uredniški odbor zbornika Slovenj Gradec in Mislinjska dolina II ter knjižnica Ksaverja Meška sta v knjižnici organizirala predstavitev zbornika Slovenj Gradec in Mislinjska dolina II. Zbornik je predstavil urednik Jože Potočnik, prof. zgodovine, sodelovali so tudi nekateri avtorji. Založba Rokus pa je v prostorih galerije predstavila knjigo Mojstrovine Slovenije; knjigo je zasnoval avtor prof. dr. Janez Bogataj.

Predsednik Republike Slovenije Milan Kučan je posmrtno odlikoval slikarja Jožeta Tisnikarja s srebrnim častnim znakom svobode Republike Slovenije za bogato ustvarjalno delo: na slovesnosti 13. aprila v Ljubljani je visoko državno priznanje prevzela Marija Tisnikar, žena pokojnega umetnika.

MAJ

V avli Druge OŠ so se predstavili otroški in mladinski pevski zbori iz Mislinjske doline, šmarško kulturno društvo pa je v Šmartnu pripravilo jubilejni koncert ob 20-letnici kulturnega delovanja zborovodje Janeza Koleriča. Nastopili so vsi domači zbori in zbori, ki jih vodi Janez Kolerič.

Zborovodja Janez Kolerič (levo) je praznoval 20-letnico kulturnega delovanja

Srečanje odraslih folklornih skupin je bilo v Slovenj Gradcu (organizatorji izpostavi Sklada RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti Ravne na Koroškem in Slovenj Gradec ter Zvezi kulturnih društev Mežiške doline in Slovenj Gradec), nastopile so skupine iz Črne na Koroškem, Podgorja, Šentanela in Šmartna. Prireditev je bila v kulturnem domu.

Slovenjgraški pihalni orkester se je na državnem tekmovanju v Krškem v 1. kakovostni skupini uvrstil med najboljše - dobil je zlato plaketo s pohvalo.

Turistično društvo in Knjižnica Ksaverja Meška sta povabila v knjižnične prostore Slavka Zgonca, ki je predaval o varstvu rastlin, predvsem trajnic.

V mesecu maju so se predstavili kar trije likovni ustvarjalci: akademska slikarka Vera Trstenjak v Galeriji Kolar, Peter Petrovič v galeriji Mladinske knjige v Slovenj Gradcu (Slikarski opus do 55. v letu 99) in

Bogomir Celcer, doktor medicine, v avli bolnišnice v Slovenj Gradcu (razstavil je pretežno že objavljene karikature).

Dramska skupina Prevalje - Mežica je zaigrala na odru v kulturnem domu komedijo Toneta Partljiča Štajerc v Ljubljani. V Dravogradu je bilo srečanje s pisateljem Sašo Vugo, lanskoletnim Prešernovim nagrajencem: pogovor je tekel o romanih Opomin k čuječnosti in Na rožnatem hrbtu faronike. Z avtorjem je kramljala dr. Silvija Borovnik.

JUNI

V cerkvi sv. Jurija je Ženski pevski zbor Tenuto iz Šmartna pod vodstvom dirig. Polone Krpač Gornjak izvedel ob zaključku sezone letni koncert. Kot gosta sta nastopila moški zbor Fran Berneker iz Starega trga (z. Janez Kolerič) in kvartet Mavrica iz Velenja (um. vodja Katja Kovač). Na povabilo kvinteta družine Breznik je gostoval v Slovenj Gradcu Coro Angello Capello di Begliano iz Italije: skupaj so nastopili na več koncertih.

Roturn 99, glasbeni večeri Glasbene šole Slovenj Gradec (na vseh koncertih so uvodoma nastopali učenci glasbene šole), je trajal štiri dni. Med drugimi so nastopili: Valentina in Blaž Prapotnik, študentje solopetja Akademije za glasbo iz Ljubljane iz razreda prof. Eve Novšak Houške (Milena Petrič, Vera Danilova, Samo Ivačič, Andraž Hauptman), diplomanta glasbene gimnazije iz Maribora (Meta Priteržnik, Mitja Repnik, pri klavirju Slavica Kurbus), harmonikarski orkester Glasbene šole Ravne (dirigent Julijan Burdži), diplomanta Glasbene šole Velenje (Andrej Švab, Matej Švab), Mešani komorni zbor Carinthia cantat (z. Tone Gašper) in mednarodni instrumentalni trio iz Salzburga (Amanda Skidmor - ZDA, Aaron Au - Kanada in Jure Rozman - Slovenija). Glasbene večere so podprli: podjetje Nieros - generalni pokrovitelj, MO Slovenj Gradec, gostišče Murko in gostišče Pri grofu.

V klubu Atlantida so se na Rock inventuri 99 predstavile vokalno-instrumentalne skupine z gostjo Tinkaro Kovač.

Mladi folkloristi iz Šmartna so odlično nastopili na državni reviji ljudskih pesmi, plesov in običajev Pika poka 99 v Rogaški Slatini: nekaj dni po nastopu so dobili pismo z zlatim priznanjem za uspešen nastop.

Na Drugi OŠ je bil festival študentskih amaterskih filmov v lop-top tehniki.

V slovenjgraški galeriji so odprli veliko retrospektivno razstavo grafik slikarja in grafika Bogdana Borčiča. Hkrati je izšel lep, pregleden in bogato opremljen razstavni katalog.

V Koroškem pokrajinskem muzeju so ob 55. obletnici organizirane partizanske sanitete na Koroškem odprli prenovljeno in dopolnjeno razstavo Partizanska saniteta na Koroškem. Ta bo odprta do konca leta 1999.

Pričele so se prireditve v sklopu Slovenjgraškega poletja: Odprta vrata Slovenj Gradca, Koncert policijskega orkestra iz Ljubljane, slovenjgraški sejem Koroška razstavlja idr.

JULIJ/AVGUST

Prva julijska prireditev iz programa Slovenjgraško poletje je bil nastop kvarteta Tartini Quartet (Črtomir Šiškovič - violina, Romeo Drucker - violina, Aleksander Milošev - viola, in Miloš Mlejnik - violončelo). Nastop je bil v cerkvi sv. Pankracija nad Starim trgom, izvajali pa so Haydnova, Turinijeva in Smetanova dela.

V okviru poletnega programa so nastopili še: Zoran Predin in Mar Django kvartet, Sama ballet s Šri Lanke, harfistka Mojca Zlobko, lutkovna skupina Maskaras z Madžarske, Big band RTS z Alenko Godec, Simfonični orkester RTS, zelo pa je uspel Večer ruske in ciganske glasbe z Duo Ira Roma. Kot vedno je vzbudil dovolj zanimanja furmanski praznik v Podgorju, odmevna glasbena prireditev je bila Graška gora 99 in koncert samospetja ter koncert za pozavno in harfo (Dušan Kranjc in Ulrike Neubacher) v cerkvi sv. Pankracija na Gradu.

Literarno-glasbeni Večer ob treski v Mežici

Na Večeru ob treski v Mežici sta predstavila avtorsko ozvočeno poezijo Valentina in Blaž Prapotnik.

V Koroškem pokrajinskem muzeju so odprli razstavo 8. slikarske kolonije - slikarji so upodabljali etnološko bogastvo Mislinjske doline. Sodelovali so: Janez Ambrožič iz Žirovnice, Ibro Dumhur iz Velenja, Alojz Gaber iz Podgorja, Jernej Glavič iz Slovenj Gradca, Jurij Godec iz Celja, Jože Hohkraut iz Velenja, Štefka Kordeš iz Velenja, Jana Kovič iz Topolščice, Ervin Kralj iz Maribora, Jože Kremžar iz Šmartna, Stanislav Makuc iz Mežice, Branko Pungartnik iz Maribora, Oskar Sovinc iz Velenja, Stanislav Stojanovič iz Celja, Arpad Salamon iz Slovenskih Konjic in Heda Vidmar prav tako iz Slovenskih Konjic. Razstavo je odprl Ivan Bošnik, predsednik Turističnega društva Slovenj Gradec.

SEPTEMBER

V okviru Glasbenega septembra se bo zvrstilo v Mariboru, na Ptuj, v Slovenj Gradcu in Kozjanskem parku več koncertov resne glasbe. V Slovenj Gradcu bodo nastopili: Collegium musicum (sv. Pankracij nad Starim trgom), godalni kvartet Ad libitum, Radovan Vlatković, Boštjan Lipovšek in Đorđe Stanetti (koncert bo v dvorani glasbene šole).

V počastitev občinskega praznika je bil promenadni koncert pihalnega orkestra Slovenj Gradec. Kot gost je nastopil pihalni orkester z Lesc.

Andreja Gologranc Fišer

KOROŠKA BANKA, D.D., SLOVENJ GRADEC,

bančna skupina Nove Ljubljanske banke

Slovenj Gradec, najstarejše mesto v naših treh dolinah, ima bogato bančno tradicijo. Za Kamnikom je imel drugo najstarejšo srednjeveško kovnico denarja v današnjem slovenskem prostoru.

"Kovnica v Slovenj Gradcu je imela zelo pomembno vlogo v obdobju med okoli 1180 in 1276, ko so v njej kovali novce številnih tipov." (Peter Kos, Kovnica srebrnih novcev v Slovenj Gradcu v 12. in 13. stoletju, Slovenj Gradec in Mislinjska dolina II, 1999). Knjiga Denarništvo v koroški krajini (ob 120-letnici hranilništva v Slovenj Gradcu, 1989) opozarja na velik pomen razvoja bančništva na Koroškem. Avtor Aleksander Videčnik poudarja velik pomen slovenskih hranilnic in posojilnic na prehodu v 20. stoletje pri krepitvi slovenske narodne zavesti v tem obmejnem delu Slovenije.

Po ustanovitvi okrajne hranilnice Slovenj Gradec 1869 so nastajale še druge hranilnice in posojilnice v koroški pokrajini: na Prevaljah (1892), v Guštanju (1892), Črni (1890), Marenbergu in Dravogradu (1888), Mežici (1906), Vuhredu, Vuzenici in Ribnici na Pohorju (1906), Sv. Primožu nad Muto in Šmarnem pri Slovenj Gradcu (1907) ter v Breznu (1921).

Okrajna hranilnica v Slovenj Gradcu in druge tovrstne ustanove so imele pomembno vlogo v gospodarskem in kulturnem življenju v naših krajih.

Leta 1960 je bila ustanovljena Komunalna banka Slovenj Gradec. Ta je razširila poslovanje v tedanje občine Dravograd, Radlje ob Dravi in Ravne na Koroškem, kjer so bile ekspoziture in agencije. Od leta 1972 je banka poslovala v sistemu Ljubljanske banke, najprej kot podružnica, od 1. 1. 1978 pa kot Temeljna koroška

banka. Kot delniška družba je bila Ljubljanska banka, Koroška banka, d.d., ustanovljena 22. decembra 1989. Z zakonom o bankah in hranilnicah je LB, Koroška banka, d.d., nanovo uskladila svojo dejavnost v letu 1992.

Na osnovi skupščinskega sklepa o spremembah statuta so na zboru banke 23. junija 1997 spremenili ime banke: okrožno sodišče v Slovenj Gradcu je 11. septembra 1997 LB - Koroška banko, d.d., registriralo pod imenom Koroška banka, d.d., Slovenj Gradec, bančna skupina Nove Ljubljanske banke.

Danes ima ta banka poslovne organizacijske enote v Črni, Dravogradu, na Javorniku, v Mežici, Mislinji, na Muti, v Podvelki, na Prevaljah, v Radljah, na Ravnah in v Vuzenici.

Ko je Koroška banka v dobrih dveh letih posodobila svoje poslovalnice v Mislinji, Črni na Koroškem, Vuzenici in Dravogradu, so ob 130-letnici prve bančne ustanove v Slovenj Gradcu razširili in obnovili

poslovne prostore na Glavnem trgu v Slovenj Gradcu. Posodobili so likvidaturo, ki predvsem služi z občani, drobnim gospodarstvom in samostojnimi podjetniki. Gospod Božo Štor, direktor banke od leta 1995, je ob otvoritvi prenovljenih prostorov poudaril: "Bančni delavci želimo približati storitve komitentom in na sodoben način ter s primerno stopnjo individualne obravnave in diskretnosti opravljati zaupane naloge. Posebna kvaliteta naše banke je razmeroma velik lastni kapital in dobra likvidnost."

Koroška banka, d.d., živi v svojem prostoru, mu zna prisluhniti in finančno podpreti gospodarske projekte, predvsem investicije, in številna kulturna, športna, društvena in druga prizadevanja v koroški pokrajini.

Jože Potočnik

koroška banka

Koroška banka d.d. Slovenj Gradec,
bančna skupina Nove Ljubljanske banke

Koroška banka na Glavnem trgu v Slovenj Gradcu (foto: Primož Podjavoršek)

DONATOR

Kovnica v Slovenj Gradcu je imela zelo pomembno vlogo v obdobju med okoli 1180 in 1276, ko so v njej kovali novce številnih tipov.

ZAVAROVALNICA TRIGLAV, D.D.

DONATOR

Zavarovalnica Triglav, d.d., praznuje letos 100-letnico uspešnega dela in poslovanja, ima znanje, izkušnje in finančno moč.

Zavarovalnica Triglav, d.d., je dedič Vzajemne zavarovalnice Ljubljana: ta je bila ustanovljena 5. julija 1900, poslovati pa je začela 1. avgusta istega leta. Tedaj je bila prva slovenska zavarovalnica s slovenskim kapitalom. Vzajemna zavarovalnica je najprej sklepala zavarovalne pogodbe za požarna zavarovanja in zvonov. Do razpada Avstro-Ogrske je poslovala na območju Slovenije, po nastanku prve Jugoslavije je poslovanje razširila. Po osvoboditvi, v drugi Jugoslaviji, se je Vzajemna zavarovalnica preimenovala v Zavarovalni zavod Slovenije; ta je "smel sklepati posle le v privatnem sektorju". Leta 1946 se je Zavarovalni zavod Slovenije pridružil Državnemu zavarovalnemu zavodu; s tem je razširil tudi obseg poslovanja. V 60. letih so nastale številne manjše zavarovalnice.

Ob spoznanju, da je za solidno izravnavo rizikov potrebna večja zavarovalnica, so se na območju Slovenije in Hrvaške združile manjše zavarovalnice v Zavarovalnico Sava s sedežem v Ljubljani. Proces združevanja zavarovalnic se je nadaljeval v naslednjih letih. Leta 1976 sta se

Zavarovalnica Sava in Zavarovalnica Maribor združili v Zavarovalno skupnost Triglav, ki je bila ena največjih zavarovalnic v drugi Jugoslaviji in največja v Sloveniji. Zavarovalna skupnost Triglav se je leta 1990 preoblikovala v delniško družbo. Zavarovalnica Triglav, d.d., Ljubljana je bila ustanovljena 20. decembra 1990, kot zavarovalska delniška družba pa je začela poslovati 1. januarja naslednje leto.

Zavarovalnica Triglav, d.d., je največja zavarovalnica v Republiki Sloveniji. Sedež ima v Ljubljani na Miklošičevi ulici, v zgradbi arhitekta Jožeta Plečnika.

Zavarovalniške storitve opravlja v dvanajstih območnih enotah, ima devetdeset predstavništev in skoraj sedemsto zastopnikov po vsej Sloveniji.

Območno enoto Slovenj Gradec so ustanovili aprila 1990. Prve poslovne prostore je imela na Vorančevem trgu. Tedaj je enota zaposlovala 8 delavcev. Ob koncu novembra 1996 so se preselili v novo stavbo na Pohorski cesti (ob reki Mislinji), kjer si s Zeptom delita poslovne prostore (Zavarovalnica Triglav je lastnik 55% prostorov).

Ob otvoritvi novih prostorov je Oto Slemenik, prvi direktor koroške območne enote Zavarovalnice Triglav, dejal:

"Naš cilj je med drugim utrditi, poglobiti in modernizirati zavarovalniško poslovanje, ga približati občanom in razširiti mrežo zastopnikov na koroškem območju."

Danes uspešno uresničujejo tako zastavljene načrte.

Koroška enota ima predstavništvi v Radljah ob Dravi in na Ravnah na Koroškem; zastopstva pa v Črni na Koroškem, Dravogradu in Mežici.

Na območni enoti je zaposlenih 48 delavcev, od tega 14 terenskih zastopnikov in več kot 25 pogodbenih zastopnikov.

Koroška območna enota Zavarovalnice Triglav, d.d., sklepa premoženjska, avtomobilska, osebna, transportna in kreditna zavarovanja in zavarovanja storitev.

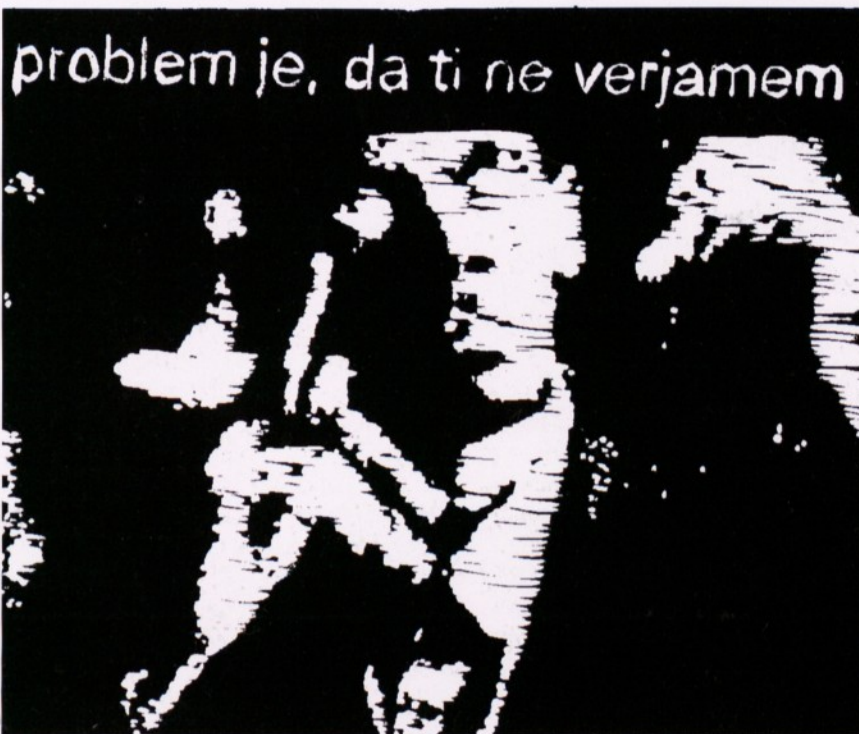
Poudariti moramo, da Zavarovalnica Triglav, d.d., z razumevanjem podpira in omogoča uresničitev številnih kulturnih, šolskih, športnih, društvenih in drugih prireditev na Koroškem.

Zavarovalnica Triglav, d.d., praznuje letos 100-letnico uspešnega dela in poslovanja, ima znanje, izkušnje in finančno moč. Celo stoletje torej skrbi za zavarovanje ljudi in njihovega imetja, lastnine podjetij in zavodov ter varnost njihovih poslovnih rezultatov.

Jože Potočnik

Poslovalnica Zavarovalnice Triglav v Slovenj Gradcu
(foto: Tomo Jeseničnik)

Sašo Vrabič, System problem, linorez, 1999*

NA PLATNICAH

*Sašo Vrabič,
System problem*,
linorez, 1999*

ODSEVANJA - revija za leposlovje in kulturo

Izdajatelj: ZKD, Literarni klub Slovenj Gradec in CERDONIS, d.o.o.

Izdajateljski svet: Helena Drev, Helena Horvat, Jernej Kožar, Liza Krpač, Franček Lasbaher, Sonja Lavrinšek-Pepelnak, Marjan Linasi, Jože Potočnik, Brigita Rapuc, Draga Ropič, Marjana Štalekar, Tone Turičnik, Alenka Valtl in Milena Zlatar

Uredniški odbor: Silvija Borovnik (esejistika), Sonja Lavrinšek-Pepelnak (glasba), Miran Kodrin (poezija), Andrej Makuc (dramatika), Blaž Prapótnik (gl. in grafični urednik), Tone Turičnik (proza) in Milena Zlatar (likovna umetnost).

Naslov uredništva: CERDONIS, d.o.o., Stari trg 208, 2380 Slovenj Gradec, telefon: (0602) 43 143, 501 841, fax: 43 100.

Založila: Založba CERDONIS, d.o.o., telefon: (0602) 43 143, 501 841

E-mail: cerdonis@km-z.si, <http://www.km-z.si/odsevanja/>

Grafična priprava: CERDONIS, d.o.o., Slovenj Gradec. **Oblikovanje in tehnično urejanje:** Blaž Prapótnik

Tisk in vezava: Tiskarna Grešovnik, oktober 1999. **Naklada:** 500 izvodov. **Cena:** 800 SIT.

ISSN 0351-3661

886 .3

3004660, 35/36

COBISS 8

sašo

problem je, da ti ne verjamem

vrabič

resnica je problem

I problemi bianche neri. Oggi ...

problem

I have sexual problems

He broken is the main system

grafike